

T.C.
İSTANBUL MEDİPOL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**BAĞLANMA MANİPÜLASYONUNUN AHLAKİ KARAR ALMA
ÜZERİNDEKİ ETKİSİ : NARSİSİZMİN DÜZENLEYİCİ ROLÜ**

SADIYE SEY

PSİKOLOJİ ANA BİLİM DALI
KLİNİK PSİKOLOJİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Gökçen DUYMAZ

İSTANBUL-2025

T.C.
İSTANBUL MEDİPOL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**BAĞLANMA MANİPÜLASYONUNUN AHLAKİ KARAR ALMA
ÜZERİNDEKİ ETKİSİ : NARSİSİZMİN DÜZENLEYİCİ ROLÜ**

SADIYE SEY

PSİKOLOJİ ANA BİLİM DALI
KLİNİK PSİKOLOJİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Gökçen DUYMAZ

İSTANBUL-2025

ETİK BEYAN

Bu tez çalışmasının tarafıma ait olduğunu, tezin planlamasından başlayarak yazımına kadarki herhangi bir safhada etik dışı sayılabilecek bir davranışım olmadığını, bu tezdeki tüm bilgileri akademik ve etik kurallar dâhilinde elde ettiğimi, doğrudan elde edemediğim bilgi ve yorumları edindiğim kaynaklara atıf yaptığımı ve bu kaynakları kaynakçada gösterdiğimi ayrıca bu tez çalışmasında ve yazım aşamasında patent ve telif haklarını ihlal edici bir davranış içinde bulunmadığımı beyan ederim.

Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak her türlü yasal sonucu ve sorumluluğu kabullendiğimi bildiririm.

Sadiye SEY

TEŞEKKÜR

Akademik sürecim boyunca rehberliğinin yanı sıra her zaman destekleyici ve anlayışlı yaklaşımıyla tez sürecinin yürütülmesinde gösterdiği katkıları için değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Gökçen Duymaz'a içten teşekkürlerimi sunarım. Tez çalışmasının şekillenmesinde bilgi ve birikimiyle büyük oranda katkı sağlayan ve yol gösteren sayın Dr. Öğr. Üyesi Hasan Galip Bahçekapılı'ya teşekkür ederim. Çalışmanın istatistiksel analiz sürecinde yol göstericiliği ve katkıları için sayın hocam Dr. Öğr. Üyesi Ela Arı'ya çok teşekkür ederim.

Tez yazım sürecinin tüm aşamalarında yanımda olan ve desteğiyle katkıda bulunan kıymetli çocukluk arkadaşım ve meslektaşım Süeda Türkgenç'e teşekkür ederim. Tez sürecine olan katkıları ve destekleri için değerli arkadaşlarım Şemsihan Kaya ve Sümeyye Yakşı'ye çok teşekkür ederim. Hayatıma anlam ve neşe katan lise arkadaşlarım Dilara, Elif ve Seher'e yanımda oldukları için teşekkür ederim. Ayrıca destekleyici tutumlarıyla süreci kolaylaştıran arkadaşlarım Tuğba, Sena, Sare ve Şevval'e çok teşekkür ederim.

Hayatımın her alanında yanımda olan ve desteklerini esirgemeyen kıymetli babam Hüseyin, annem Fatma, ablam Medine, ağabeyim Nurbay ve sonradan ailemize katılarak bizi tamamlayan Aycan'a; ailem oldukları için minnettarım.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	vi
TABLolar	vii
ŞEKİLLER	ix
EKLER.....	x
ÖZET.....	xi
ABSTRACT	xii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	8
GENEL BİLGİLER.....	8
1.1. Ahlaki Karar Alma	8
1.1.1. Ahlaki Yargıya İlişkin Çift Süreçli Bir Modeli.....	10
1.1.2. Ahlaki Karar Almada Duygu ve Biliş.....	13
1.2. Bağlanma Kuramı.....	16
1.2.1. Yetişkinlikte Bağlanma.....	19
1.2.2. Bağlanma Güvenliğinin Zihinsel Temsilleri.....	21
1.2.3. Ahlaki Karar Alma ve Bağlanma Stilleri	22
1.3. Narsisizm.....	26
1.3.1. Narsisizme Bakış.....	29
1.3.2. Narsisizm, Bağlanma Stilleri ve Ahlaki Karar Alma.....	36
İKİNCİ BÖLÜM	40
YÖNTEM.....	40
2.1. Örneklem	40
2.2. Veri Toplama Araçları	40
2.2.1. Demografik Bilgi Formu.....	40
2.2.2. Klasik Etik İkilem Senaryoları.....	40
2.2.3. Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri (YİYE-II).....	41
2.2.4. Patolojik Narsisizm Envanteri (PNE)	41
2.2.5. Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği (PNDÖ)	42
2.3. İşlem	42
2.4. İstatistiksel Analiz	47

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	50
BULGULAR.....	50
3.1. Sosyodemografik Bulgular	50
3.1.1. Demografik Değişkenlere Göre Ahlaki Karar Alma ve Bağlanma Stilleri Puanlarının İncelenmesi	52
3.1.2. Ahlaki Karar Almanın Yordanmasında Bağlanma Stillerinin Etkisine İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları	55
3.2. Sosyodemografik Bulgular	57
3.3. Grup İçi Karşılaştırılmalara Yönelik Bulgular.....	59
3.3.1. Ön Analizler	59
3.3.2. Güvenli, Kaygılı, Kaçınan, Nötr Gruplarının Ahlaki Karar Alma Ön Test ve Son Test Puanlarına Ait Analiz Sonuçları.....	59
3.3.3. Güvenli, Kaygılı, Kaçınan, Nötr Gruplarının Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri Kaygı Alt Boyutu Ön Test ve Son Test Puanlarına Ait Analiz Sonuçları	60
3.3.4. Güvenli, Kaygılı, Kaçınan, Nötr Gruplarının Yakın İlişkiler Envanteri Kaçınan Alt Boyutu Ön Test ve Son Test Puanlarına Ait Analiz Sonuçları.....	61
3.3.5. Güvenli, Kaygılı, Kaçınan, Nötr Gruplarının Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği Olumlu Alt Boyutu Ön Test ve Son Test Puanlarına Ait Analiz Sonuçları	63
3.3.6. Güvenli, Kaygılı, Kaçınan, Nötr Gruplarının Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği Olumsuz Alt Boyutu Ön Test ve Son Test Puanlarına Ait Analiz Sonuçları	64
3.4. Gruplar Arası Karşılaştırılmalara Yönelik Bulgular	64
3.4.1. Ön Analizler	64
3.4.3. Güvenli, Kaygılı, Kaçınan, Nötr Gruplarının Son Test Puanlarına Ait Analiz Sonuçları.....	67
3.5. Narsisizmin Bağlanma Manipülasyonu ile Ahlaki Karar Alma Arasındaki İlişkiye Etkisi : Moderasyon Analizi	72
3.5.1. Narsisizm Büyüklenmeci Alt Boyutunun Gruplara Göre Ahlaki Karar Alma Deontolojik ve Faydacılık Düzeyleri Arasındaki İlişkiye Etkisi	72
3.5.3. Narsisizm Kırılgan Alt Boyutunun Gruplara Göre Ahlaki Karar Alma Deontolojik ve Faydacılık Düzeyleri Arasındaki İlişkiye Etkisi	75
3.5.3. Narsisizm Alt Boyutlarının Bağlanma Stilleri ve Ahlaki Karar Alma Arasındaki İlişkiye Etkisi	77
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	79
TARTIŞMA	79
4.1. Ahlaki Karar Alma ve Bağlanma Stillerinin Demografik Özelliklere Göre İncelenmesi.....	79

4.2. Bağlanma Stilleri ile Ahlaki Karar Alma Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	82
4.3. Güvenli, Kaygılı, Kaçınan ve Nötr Hazırlamanın Ahlaki Karar Alma Üzerindeki Rolü.....	82
4.4. Güvenli, Kaygılı, Kaçınan ve Nötr Hazırlamanın Bağlanma Stilleri Üzerindeki Rolü.....	84
4.5. Güvenli, Kaygılı, Kaçınan ve Nötr Hazırlamanın Pozitif ve Negatif Duygular Üzerindeki Rolü	86
4.6. Güvenli, Kaygılı, Kaçınan ve Nötr Hazırlamanın Ahlaki Karar Almaya Etkisinde Narsisizmin Düzenleyici Rolü	88
SONUÇ.....	92
Araştırmanın Sınırlılıkları ve Öneriler	94
KAYNAKÇA	96
EKLER.....	121

KISALTMALAR

APA: Amerikan Psikologlar Birliği

D: Deontolojik

D/F: Deontolojik/faydacı

F: Faydacı

NKB: Narsisistik Kişilik Bozukluğu

PNE: Patolojik Narsisizm Envanteri

PNDÖ: Pozitif ve Negatif duygu Ölçeği

SAY: Süreç ayrıştırma yöntemi

YİYE-II: Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri

TABLÖLAR

Tablo 1. Çalışma 1 Katılımcıların Demografik Özellikleri

Tablo 2. Senaryo Bazında Faydacı Deontolojik Karar Dağılımları

Tablo 3. Katılımcıların Cinsiyetlerine İlişkin Ahlaki Karar Alma Puanları Bağımsız Örneklem T Testi Sonuçları

Tablo 4. Katılımcıların Medeni Durumlarına İlişkin Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri Alt Boyutları Bağımsız Örneklem T Testi Sonuçları

Tablo 5. Ahlaki Karar Almanın Yordanmasına YIYE Alt Boyutlarına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Tablosu

Tablo 6. Çalışma 2 Katılımcıların Demografik Bilgileri

Tablo 7. Güvenli Hazırlama Grubu Ahlaki Karar Alma Deontoloji Puanları Ön Test ve Son Test Puanlarına Ait Paired-Samples T-Testi Sonuçları

Tablo 8. Kaçınan Hazırlama Grubunun Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanterinin Kaygı Alt Boyutu Ön Test ve Son Test Puanlarına Ait Paired-Samples T-Testi Sonuçları

Tablo 9. Kaçınan Hazırlama Grubunun Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanterinin Kaçınan Alt Boyutu Ön Test ve Son Test Puanlarına Ait Paired-Samples T-Testi Sonuçları

Tablo 10. Güvenli Hazırlama Grubunun Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri Kaçınan Alt Boyutu Ön Test ve Son Test Puanlarına Ait Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

Tablo 11. Kaygılı Hazırlama Grubunun Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri Kaçınan Alt Boyutu Ön Test ve Son Test Puanlarına Ait Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

Tablo 12. Kaygılı Hazırlama Grubunun Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeğinin Olumlu Alt Boyutu Ön Test ve Son Test Puanlarına Ait Paired-Samples T-Testi Sonuçları

Tablo 13. Güvenli, Kaygılı, Kaçınan, Nötr Priming Grupları İçin Ön Test Karşılaştırmalarına Ait One-Way ANOVA Testi Sonuçları

Tablo 14. Güvenli, Kaygılı, Kaçınan, Nötr Priming Grupları İçin Ön Test Karşılaştırmalarına Ait Kruskal-Wallis Testi Sonuçları

Tablo 15. Güvenli, Kaygılı, Kaçınan, Nötr Hazırlama Grupları İçin Son Test Karşılaştırmalarına Ait One-Way ANOVA Testi Sonuçları

Tablo 16. Güvenli, Kaygılı, Kaçınan, Nötr Hazırlama Grupları İçin Son Test Karşılaştırmalarına Ait Kruskal-Wallis Testi Sonuçları

Tablo 17. Güvenli, Kaygılı, Kaçınan, Nötr Hazırlama Grupları İçin Son Test Karşılaştırmalarına Ait ANCOVA Testi Sonuçları

Tablo 18. Narsisizm Büyüklenmeci Alt Boyutunun, Kaygılı Grup ve Ahlaki Karar Faydacılık Düzeyi Arasındaki İlişkiye Etkisi : Moderasyon Analizi

Tablo 19. Narsisizm Kırılgan Alt Boyutunun, Güvenli Grup ve Ahlaki Karar Faydacılık Düzeyi Arasındaki İlişkiye Etkisi : Moderasyon Analizi

Tablo 20. Narsisizm Büyüklenmeci Alt Boyutunun, Kaçınan Bağlanma ve Ahlaki Karar Deontoloji Düzeyi Arasındaki İlişkiye Etkisi : Moderasyon Analizi

ŞEKİLLER

Şekil 1. *CONSORT Akış Şeması*

Şekil 2: Süreç Ayrıştırma Yöntemi Diyagramı

EKLER

EK1: DEMOGRAFİK BİLGİ FORMU

EK2: KLASİK ETİK İKİLEM SENARYOLARI (UYUMSUZ VERSİYONLAR)

EK3: KLASİK ETİK İKİLEM SENARYOLARI (UYUMLU VERSİYONLAR)

EK 4 : POZİTİF VE NEGATİF DUYGU ÖLÇEĞİ (PNDÖ)

EK5: PATOLOJİK NARSİSİZM ENVANTERİ (PNE)

EK6: YAKIN İLİŞKİLERDE YAŞANTILAR ENVANTERİ (YIYE-II)

ÖZET

Bu tez, bağlanma örüntülerinin deneysel olarak manipüle edilmesiyle bireylerin ahlaki karar verme süreçlerinde ortaya çıkan değişimleri incelemeyi ve bu ilişkide narsisizmin alt boyutlarının düzenleyici rolünü değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Çalışma, Medipol Üniversitesi öğrencilerinden oluşan örnekleme iki aşamalı olarak gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada, 400 üniversite öğrencisine Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri (ECR) ve dört adet ahlaki ikilem senaryosu uygulanmıştır. Bu aşamada, bireylerin bağlanma stilleri ile ahlaki kararları arasındaki ilişkiler çoklu regresyon analizi ile incelenmiştir. Bulgular, kaçınan bağlanma düzeyinin artmasıyla birlikte deontolojik karar verme eğiliminin azaldığını, güvenli bağlanmanın ise bu eğilimi desteklediğini göstermiştir. İkinci aşamada, ilk aşamada yer alan katılımcılar arasından 64 katılımcı rastgele olarak güvenli, kaygılı, kaçınan ve nötr koşullara her grupta 16 kişi olacak şekilde atanarak deneysel bağlanma manipülasyonu uygulanmıştır. Bu süreçte katılımcılardan belirli bir bağlanma deneyimini yazmaları istenmiştir. Grup içi analizler sonucunda, güvenli bağlanma manipülasyonu uygulanan grupta olumlu duygularda anlamlı artış gözlenmiş; kaçınan bağlanma manipülasyonu sonrasında ise kaçınanlık puanlarında artış saptanmıştır. Olumsuz duygular açısından ise grup içi veya gruplar arası anlamlı bir fark bulunmamıştır. Ayrıca, narsisizmin büyüklenmeci ve kırılgan alt boyutlarının ahlaki kararlar üzerindeki düzenleyici rolleri Hayes'in PROCESS makrosu aracılığıyla test edilmiştir. Bulgulara göre, büyüklenmeci narsisizm, kaygılı bağlanma grubunda faydacı karar verme eğilimini anlamlı şekilde artırıcı bir rol oynamıştır. Benzer şekilde, kırılgan narsisizm ise yalnızca güvenli bağlanma grubunda faydacı karar verme eğilimini pozitif yönde etkilemiştir. Diğer gruplarda bu ilişkiler anlamlı bulunmamıştır. Bu bulgular, bağlanma sisteminin hem bireysel farklılıklar düzeyinde hem de bağlamsal olarak ahlaki karar verme süreçlerini etkileyebileceğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ahlaki karar alma, bağlanma manipülasyonu, faydacılık, patolojik narsisizm, süreç ayrıştırma yöntemi

ABSTRACT

This thesis aims to examine the changes that occur in individuals' moral decision-making processes through the experimental manipulation of attachment patterns and to evaluate the regulatory role of narcissism's subdimensions in this relationship. The study was conducted in two stages with a sample consisting of students from Medipol University. In the first stage, 400 university students were administered the Experiences in Close Relationships Inventory (ECR) and four moral dilemma scenarios. In this stage, the relationships between individuals' attachment styles and their moral decisions were examined using multiple regression analysis. The findings revealed that an increase in avoidant attachment levels was associated with a decrease in deontological decision-making tendencies, while secure attachment supported this tendency. In the second stage, an experimental attachment manipulation was applied by randomly assigning 64 participants from among the participants in the first stage to secure, anxious, avoidant and neutral conditions with 16 participants in each group. In this process, participants were asked to write down a specific attachment experience. As a result of within-group analyses, a significant increase in positive emotions was observed in the secure attachment manipulation group, while an increase in avoidance scores was found after the avoidant attachment manipulation. In terms of negative emotions, no significant difference was found within or between groups. Additionally, the regulatory roles of narcissism's grandiose and fragile subdimensions on moral decisions were tested using Hayes' PROCESS macro. According to the findings, grandiose narcissism played a significant role in increasing utilitarian decision-making tendencies in the anxious attachment group. Similarly, vulnerable narcissism positively influenced utilitarian decision-making tendencies only in the secure attachment group. These relationships were not found to be significant in other groups. These findings reveal that the attachment system can influence moral decision-making processes both at the level of individual differences and contextually.

Key Words: Attachment manipulation, moral decision making, pathological narcissism inventory, process dissociation approach, utilitarianism,

GİRİŞ

Bireyler, doğdukları andan başlayarak etraflarındaki kişilerle kurdukları ilişkiler vasıtasıyla kendilerini ve dünyayı anlamlandırmaya ve tanımaya ihtiyaç duymaktadırlar. Özellikle erken dönem yaşantılarda kurulan ilişkilerin niteliği kişisel gelişimlerinde ve ileriki ilişkilenmelerinde önemli bir etkiye sahiptir (Bowlby, 1982). Bağlanma, kurulan bu ilişkilerin çekirdeğini oluşturan ve kişilerin güvenli duygusal bağ oluşturmaya yönelik gereksinimlerine karşılık gelen bir süreçtir. Bağlanma figürlerinin kişiler üzerindeki tesiri güvenlik sağlamanın ötesine geçerek kişilerin olayları anlamlandırmasını sağlayarak neyin doğru ve yanlış olduğuna ilişkin algılarını da şekillendirmektedir (Gillath, Shaver, Mikulincer, ve ark., 2005). Bağlanmanın kapsamlı etkisi, kişinin kendini güvende hissetmesinin yanı sıra, diğer kişilere dair şefkat, empati ve ahlaki değerlerinin de oluşmasını sağlayabilir (Gillath, Shaver, ve Mikulincer, 2005). Bu anlamda bağlanma tarzları bireylerin ahlaki karar alma süreçlerini şekillendiren bir unsur gibi görünmektedir.

Bağlanma çalışmaları, bağlanma güvenliği ve güvensizliğinin yetişkinlikteki işleyişine dair duygusal ve bilişsel süreçlerin etkisini bulmak amacıyla çeşitli araştırmalar gerçekleştirmiştir. Bunun için deneysel manipülasyonlar içeren bağlanma güvenliği duygusunun artırılması ya da azaltılmasını yönelik çalışmalar yapılmaktadır (Carnelley ve Rowe, 2007; Gillath, Hart, ve ark., 2009; Gillath ve ark., 2008; Gillath ve Shaver, 2007; Gillath, Shaver, ve Mikulincer, 2005). Burada öne çıkan bağlanma güvenliği kavramı, kişilerin diğer insanları ve dünyayı nasıl algıladıklarıyla yakından ilişkilidir. Bağlanma figürlerinin zihinsel temsillerinin anlık olarak aktive edilmesi, diğer bir deyişle güvenlik ön hazırlığı, kişinin duygu düzenlemesine ya da zorlu durumlarla daha sağlıklı baş etme mekanizmaları geliştirmesine olanak tanıyabilmektedir. Güvenlik ön hazırlığı sembolik biçimde bağlanma figürünü aktif hale getirmekte ve kişinin güvenlik duygusunu artıran bir unsur olabilmektedir (Mikulincer ve Shaver, 2007). Güvenlik duygusu, bireyin odağını kendi savunmasızlığından bağlanma figürüne yöneltilen dikkati içermektedir. Çalışmalar bağlanma figürlerinin zihinsel temsillerinin etkin hale getirilmesinin, kişilerin daha empatik ve prososyal olmalarına zemin hazırladığını ortaya koymaktadır. Güvenlik

duygusu ve yakınlık, sıkıntılı durumlar karşısında huzur ve rahatlama hissi oluşturarak olumsuz duyguları yatıştırabilmektedir (Gillath, Shaver, ve Mikulincer, 2005; Mikulincer ve ark., 2001a; Mikulincer ve ark., 2005). Bu bağlamda ahlaki karar alma süreçlerine de etkisi olabileceği söylenebilir.

Ahlaki yargıları belirleyen nörobiyolojik ve psikolojik süreçler ampirik çalışmalarda önemli hale gelmiştir. Duyguların ahlaki yargılar üzerindeki etkisi ve buna bağlı olarak duyguların beyinle ilişkili olduğu alanların ahlaki karar almaya katkısı odak noktasını oluşturmaktadır (Eslinger ve ark., 1992; Valdesolo ve DeSteno, 2006). Araştırmalar, deontolojik ve faydacı muhakemenin duygusal ile bilişsel süreçlerin farklı işlevlerini incelemektedir. Nörofizyolojik araştırmalar, deontolojik yargıyı daha çok duygusallıkla bağlantılı beyin bölgelerinin yüksek aktivasyonu ile açıklamaktadır (Greene ve ark., 2001; Koenigs ve ark., 2007). Bu doğrultuda çalışmamız, bağlanma manipülasyonunun kişilerin duyguları ve buna bağlı olarak da ahlaki karar almaları üzerindeki etkisini ortaya koymayı amaçlanmaktadır.

Geleneksel anlamda bağlanma stilleri, çocukluk dönemi bakım verenle ilişkili olarak şekillenen ve görece stabil nitelikte bir yapı olarak ele alınsa da bağlanma kuramının çağdaş yorumları bu sistemin durumlara bağlı olarak aktive edilebilen ve çevresel koşullara duyarlı olduğunu ileri sürmektedir (Mikulincer ve Shaver, 2007). Bu anlamda deneysel bağlanma manipülasyonları kullanarak kişilerin geçici olarak güvenli, kaygılı veya kaçınan bağlanma durumlarını hatırlamaları sağlanabilir. Bağlanma biçimlerinin bilişsel anlamda aktive etmek için kullanılan hazırlama tekniklerinin (örneğin, güvenlik ön hazırlığı) bağlanma tarzlarını geçici olarak ulaşılabilir hale getirmekte ve böylece düşünce, duygu ve davranışları etkilediğini ortaya koymaktadır (Mikulincer, 2003; Rowe ve Carnelley, 2003). Bağlanma tarzlarının her biri, kendine ve diğerlerine ilişkin farklı boyuttaki güveni yansıtmakta ve karar verme işleyişlerini etkileyebilmektedir. Her bağlanma tarzı kendisine ve diğerlerine olan güvene bağlı olarak karar alma üzerinde farklı etkilere sahiptir (Deniz, 2011). Bu yaklaşım, bağlanma durumlarının bilişsel ve duygusal çıktılar üzerindeki etkisini nedensel olarak test etme imkânı sağlamaktadır.

Bağlanma manipölasyonları çoğunlukla bağlanma figürlerini çağrıştıran yazılı anlatım görevleri, sözel ya da görsel uyaranlar ya da imgeleme içeren hazırlamalarla gerçekleştirilmektedir. Mikulincer ve Shaver (2001), yaptıkları çalışmada katılımcılardan güvenli bağlanma figürlerini (örneğin, destekleyici partner ya da şefkatli bir ebeveyn) hayal etmelerini ve bu kişilerle olan deneyimlerini ayrıntılı şekilde yazmaları istenmiştir. Bu tür uygulamaların geçici şekilde güvenlik hissi oluşturduğunu ve duygu düzenleme üzerinde olumlu etkiler yarattığını göstermiştir. Benzer şekilde Gillath ve arkadaşlarının (2009) yapmış oldukları çalışmada, katılımcılara güvenlikle alakalı olarak verilen uyaranların (örneğin, şefkat, kucaklama, sevgi gibi kelimeler; güvenlik duygusu sağlayan bağlanma figürlerinin isimleri, annenin çocuğuna olan ilgisini gösteren fotoğraf ya da çizimler) kişilerde anlık olarak güvenlik duygusunu artırdığı ve kısa süreli olarak da kaçınmacı ve endişeli güvensizlik tarzlarını azalttığı ortaya konmuştur. Bunun yanı sıra kişilerin daha çok yardımsever davranışlar gösterdiği ve daha az savunmacı bir tutum eğilimi gösterdikleri bulunmuştur (Gillath, Shaver, ve Mikulincer, 2005; Mikulincer ve ark., 2001a; Mikulincer ve ark., 2005). Güvenlik ön hazırlığının; prososyal değerlerin (Mikulincer ve Shaver, 2007), öz saygının (Carnelley ve Rowe, 2007) ve fedakarlığın (Gillath, Shaver, ve Mikulincer, 2005) artması gibi bireysel ve ilişkisel anlamda birçok olumlu etkisi olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra olumlu artırırken olumsuz etkiyi azaltmaktadır (Liao ve ark., 2017; Mikulincer ve ark., 2001a). Bu bağlamdaki çalışmalar baz alındığında yapılan müdahalelerin; güven veren ilişkiler konusunda düşünmeye, kişiyi güvende hissettiren diğerleriyle etkileşimde bulunmaya ve zihinsel anlamda bu etkileşime dikkatini vermeyle beraber iç çalışma modellerinin güçlendirilmesini beraberinde getirebilmektedir (Carnelley ve Rowe, 2007). Bu bulgular, bağlanma manipölasyonlarının yalnızca geçici duygusal değişimleri değil, aynı zamanda sosyal ve ahlaki yargıları da etkileyebileceğini göstermektedir.

Manipölasyonların etkisi yalnızca olumlu duygularla sınırlı kalmamaktadır. Mikulincer ve Florian (2000), güvensiz bağlanma stillerini aktive eden manipölasyonların katılımcılarda daha fazla olumsuz duygulanım, kaygı ve stres düzeyi oluşturduğunu; öte yandan güvenli bağlanma manipölasyonlarının ise pozitif duygulanım ve güven artışıyla ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Bağlanma temalarının farklı şekillerde etkinleştirildiği deneysel koşullar kişinin duygusal ve

bilişsel işleyişini değerlendirmek için önemli bir yöntem olarak görülmektedir. Bu bağlamda; bağlanma ile ahlaki karar alma ilişkisini sadece korelasyonel değil, deneysel olarak da değerlendirmek amacıyla bu yöntem tercih edilmiş ve kullanılacak olan farklı hazırlamaların (güvenli, kaygılı, kaçınan) farklı sonuçlar doğurması beklenmiştir.

Kişilik özellikleri bağlanma güvenliği sürecini etkileyen unsurlardan birini oluşturmaktadır. Bu bağlamda, narsisizm kişilik özelliği önemli bir değişken olarak değerlendirilmiştir. Narsisizm, kişinin benlik sunumu, empati düzeyi ve sosyal ilişkilerindeki tutumları üzerinde belirleyici bir kişilik özelliği olarak görülmektedir. Nitekim büyüklenmeci narsisizm, kişinin abartılı benlik algısı, diğer kişileri araçsallaştırma ve duygusal mesafe eğilimleriyle karakterizedir (Miller ve ark., 2011). Bu doğrultuda narsisistik kişilerin, ahlaki ikilemlerde özgeci kararlar verme eğilimleri azalabilmekte, daha az empatik ve daha faydacı kararlar alabilmektedir. Ahlaki yargılara dair yapılan çalışmalar, sosyal anlamda isteksiz olarak tanımlanan kişilik tiplerinin ahlaki ikilemlerde faydacı karar almayla ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Buna dair yapılmış olan subklinik bir çalışmada, duygudaşlık göstermeyen empati düzeyi düşük kişilerin ahlaki ikilemlerde faydacılığı seçmeye yöneldiklerini göstermiştir (Bartels ve Pizarro, 2011). Öte yandan ahlaki karar alma literatüründe son dönem çalışmalar, deontolojik ve faydacı kararların birbirlerinin zıttı olmadığını göstermiştir (Conway ve Gawronski, 2013). Yani bir kişinin faydacı seçeneği tercih etmesi her zaman daha çok yarar sağlamaya yönelik olmasıyla değil, belki de daha az deontolojik tutuma sahip olmasıyla alakalıdır (Karandikar ve ark., 2019). Dolayısıyla çalışmamızda yer alacak olan süreç ayırıştırma analiziyle (Conway ve Gawronski, 2013) ahlaki ikilemlere yönelik tercihlerin daha ayırt edici sonuçlar vermesi amaçlanmaktadır. Bu sayede narsisizm örüntüsü gösteren bireylerin ahlaki ikilemlere yönelik eğilimleri ve düzenleyici rolüne ilişkin etkisi değerlendirilebilir.

Narsisizm bağlanma kuramı literatüründe özellikle kaygılı ve kaçınan bağlanma stilleriyle ilişkili olduğu görülmektedir (Otway ve Vignoles, 2006). Bu bağlamda narsisizmin, bağlanma manipülasyonu uygulamasında ahlaki karar alma üzerindeki etkisini düzenleyebileceği düşünülmektedir. Narsisizmin alt boyutları

arasında da önemli farklar olduğu bilinmektedir. Büyüklenmeci narsisizm, üstünlük ve dışsal onay ihtiyacıyla hareket ederken (Campbell ve ark., 2006), kırılğan narsisizm içe dönük ve daha savunmacı bir yapı göstermekte, kişinin sosyal değerlendirmeye duyarlı olmasına neden olmaktadır (Pincus ve Lukowitsky, 2010). Bu bağlamda kişinin duygusal ve sosyal bilgiyi işleme şeklini etkileyerek ahlaki karar alma süreçlerini dolaylı olarak etkileme potansiyeline sahip olabileceği düşünülebilir. Büyüklenmeci ve kırılğan alt boyutlarının ayrı analiz edilmesi ise kişilik temelli bireysel farklılıkların daha kapsamlı biçimde değerlendirilmesine olanak tanımaktadır.

Çalışma, bağlanma manipülasyonu uygulamasıyla bireylerin zihinsel temsillerinin ahlaki karar almalarına ilişkin etkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bowlby (1988), sıkıntılı durumlarda destekleyici olan insanlarla ilişkiler gibi düzenleyici yaşantıların bir işlevi olarak kişilerin bağlanma güvenliklerinin hayat boyu değişebileceğini savunmaktadır. Bowlby'nin (1988) klinik yaklaşımının temel unsurlarından biri de güvenli bir üs olarak terapist kavramıdır. Ona göre, danışanın ilk olabilecek güvenli bir temele ulaşabilme yaşantısı, yeni birtakım deneyime bağlı beklenti yaratmakta ve bu durum duyguları ve davranışları yönlendirmede etken olmaktadır. Ayrıca terapistin temel amacının erken dönem yaşantılarda güvensiz bağlanmayı meydana getiren eksikliklerin telafi edilmesi olduğunu öne sürmektedir (Dutton ve ark., 2016). Örneğin bu, terapide tutarlı bir terapistle kurulan güvenin yeniden öğretilmesiyle mümkün hale getirilebilir (Sonkin, 2005). Çalışmamız buna yönelik olarak klinik çalışmalara dair de yorumlar getirebilmeyi öngörmektedir.

Sonuç olarak bağlanma manipülasyonları kişinin içsel çalışma modellerini geçici olarak erişilebilir hale getirerek sosyal bilişsel süreçlerde anlamlı değişiklikler meydana getirebilmektedir. Bu çalışma ahlaki karar alma ve bağlanma örüntüleri arasındaki ilişkinin ortaya konması ve narsisizm kişilik örüntüsünün buradaki düzenleyici rolünün ortaya konması amaçlamaktadır. Sosyal psikolojinin önemli bir alanı olan ahlaki karar alma ile klinik psikolojide öne çıkan bağlanma örüntülerinin bağlanma manipülasyonu ile yoluyla incelenerek literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada ahlaki karar alma ve bağlanma örüntüleri arasındaki ilişkinin ortaya konması amaçlanmaktadır. Çalışma iki aşamada yapılacak olup Çalışma 1’de ahlaki karar alma ve bağlanma örüntüleri ilişkisine bakılacaktır. Daha sonra gerçekleştirilecek olan Çalışma 2’de ise bağlanma manipülasyonu sonrası kişilerin ahlaki karar almasında bir değişiklik olup olmayacağı incelenecektir. Buna göre manipüle edilen bağlanma uygulamasının bağlanma tarzlarına bağlı olarak ahlaki karar almalarını etkileyeceği varsayılmıştır. Bu varsayımda narsisizm kişilik örüntüsünün düzenleyici etkisine bakılması amaçlanmıştır. Buna ilişkin hipotezler aşağıda yer almaktadır.

Çalışma 1 Hipotezler

H1: Katılımcıların bağlanma örüntüleri medeni durumlarına göre farklılık gösterecektir.

H2: Katılımcıların ahlaki karar almaları bağlanma stillerine göre farklılık gösterecektir.

Çalışma 2 Hipotezler

H3: Güvenli bağlanma manipülasyonu uygulanan katılımcılar, ahlaki ikilemlerde deontolojik karar verme eğilimde, kaygılı ve kaçınan bağlanma manipülasyonu uygulanan katılımcılara göre daha yüksek puan alacaklardır.

H4: Bağlanma manipülasyonları katılımcıların pozitif ve negatif duygu durumlarında anlamlı bir farklılık yaratacaktır.

H4.1: Güvenli bağlanma grubunun olumlu duygu düzeyi artacaktır.

H4.2: Kaygılı ve Kaçınan bağlanma grubunun olumsuz duygu düzeyi artacaktır.

H5: Narsisizmin büyüklenmeci alt boyutu, bağlanma manipölasyonu ile ahlaki karar alma arasındaki ilişkide düzenleyici rol oynayacaktır.

H6: Narsisizmin kırılgan alt boyutu, bağlanma manipölasyonu ile ahlaki karar alma arasındaki ilişkide düzenleyici rol oynayacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL BİLGİLER

1.1. Ahlaki Karar Alma

Ahlaki yargı, gerçekleştirilen bir eylemi yanlış veya doğru olarak kategorize etmek amacıyla gerekli olan muhakemeyi ifade etmektedir (Heiphetz ve Young, 2014). Doğru ahlaki kararların nasıl belirleneceği sorusu, geleneksel anlamda felsefenin normatif etik alanında çalışılmıştır. Bu konudaki önemli tartışmalardan biri, ahlaki yargılarımıza hangi ilkelerin kılavuzluk etmesi gerektiği üzerine yoğunlaşmakta ve birçok filozof, ahlaki açıdan doğru eylem biçimini belirlemek için iki farklı yaklaşımdan birini kullanmaktadır. Bu yaklaşımlardan ilki olan deontolojik yaklaşımda (*deontological*), hangi tür eylemlerin ahlaki olarak kabul edilebilir olduğunu belirleyen bir dizi kural veya ilke bulunmaktadır. Örneğin, masum bir yaşamı sonlandırmanın ahlaki olarak yasaklanması deontolojik yaklaşımın benimsendiğinin bir göstergesidir. Bir diğer yaklaşım olan faydacılıkta ise, ahlaki olarak neyin doğru olduğunu belirlemenin en iyi yolunun, bir eylemin toplam refahını önceleyen basit bir kural olduğunu ileri sürer (Bartels ve Pizarro, 2011). Beş kişiyi kurtarmak adına bir kişinin feda edilebileceği görüşü buna örnek olarak gösterilebilir. Bu örneği daha iyi anlamak adına deontoloji ve faydacılık yaklaşımlarının ne olduğunu daha yakından bakmak yararlı olacaktır.

Deontoloji genel anlamda *haklar* ve *görevler* bakımından açıklanan ahlaki kurallara ilişkin vurgu ile tanımlanmaktadır. Öte yandan sonuçsalcılık diğer bir adıyla faydacılık (*utilitarianism*) ise ahlaki değeri yapılan eylemin salt sonucuna bakarak değerlendirmektedir. Yani faydacılığa göre eylemin sonucu herkes için maksimum faydaya ulaşmayı amaçlamalıdır. Deontoloji bakış açısı da sonuçsalcı bakış açısı da eylemin sonuçlarının önemi konusunda ortaklaşmaktadırlar. Fakat sonuçsalcı bakış açısının eylemin sonucunun *tek* önemli şey olduğuna ilişkin görüşüyle, deontoloji

bakış açısının ise ahlakın muhtemel en iyi sonuçları vermeyen şeyleri yapmamızı hem gerektirdiği hem de izin verdiğine ilişkin görüşü arasında ayrım yapılabilir. Yani bir deontolog bir kişiyi öldürmenin birkaç kişiyi kurtarmak pahasına dahi olsa yanlış olduğunu söyleyebilir (Greene, 2007). Faydacılık diğer bir deyişle sonuçsalcı bakış açısında maliyeti en aza düşürmek ve faydayı en üst düzeye getirmek amaçlanmaktadır (Mill, (1861/1998)). Bu anlamda faydacılık, hak ve ödevlerin fayda sağlayan sonuçlardan daha önemli olarak görüldüğü deontolojik bakış açısıyla (Kant, (1785/1964)) ayrı düşmektedir. Sonuçsalcı bakış açısına göre zararlı sonuçları nedeniyle eylemler yanlış olarak kabul edilir. Öte yandan deontolojide verilen zarara neden olmayan eylemler bile sonucuna bakılmaksızın yanlış olarak değerlendirilebilir. Örneğin verilen sözün tutulmaması sonucundan bağımsız olarak yanlıştır. Çıkış noktaları başka olsa da birçok bağlamda sonuçsalcılık ve deontoloji zararlı eylemlere ilişkin benzer yargılara sahiptirler. Çünkü genel anlamda zarar vermek daha olumsuz sonuçlara neden olmaktadır. Fakat buradaki ayrım sonuçsalcılığın deontolojik sınırlamaları, daha olumlu sonuçlar doğurması koşulunda çiğnenmesi gereken başat kurallar olarak görmesiyle olmaktadır (Bartels, 2008). Öte yandan Bartels ve Pizarro (2011) yapmış oldukları çalışmada faydacı yargıların salt refahı maksimize etmeye dair bir ahlaki kaygıyla ilişkili olmasından ziyade zarar verme kaygısının azalmasından doğabileceğini öne sürmektedir. Böylesi bir çıkarım temel alındığında kavramsal açıdan faydacı yargılar deontolojik kaygılardan farklı bir ahlaki yönelimin varlığından çok yalnızca deontolojik eğilimin yokluğu anlamına gelecektir. Bu iki görüş arasındaki ayrım *yaya köprüsü (footbridge)* (Thomson, 1986) olarak adlandırılan ikilemde daha net bir şekilde görülebilmektedir. Ancak öncelikli olarak ahlaki ikilemin ne olduğunu izah etmek faydalı olacaktır.

Ahlaki ikilem (*moral dilemma*), ihtimal dahilinde olan ve ahlaki yönden tartışmalı olan iki eylemin sunulduğu ve kişiden karar verilmesini istendiği kısa senaryolardır (Christensen ve Gomila, 2012). Filozoflar, genellikle etik ikilemler üzerinden argümanlar geliştirerek, gerçek dünya problemlerini "temel" özelliklerine indirgemeye çalışırlar. Bu doğrultuda araştırmacılar, ahlaki bilişe ilişkin tanımlamaları genişletmek adına ikilemlerin meydana çıkardığı tepkilerden faydalanmışlardır. Örneğin, kaçak bir tren vagonunun beş işçiyi öldürmesini engellemek adına bir

düğmeye basarak bir işçinin öleceği raya yönlendirmenin olduğu “el arabası” problemine (Foot, 1967) gösterilen tepkiler, beş işçiyi kurtarmanın tek çözümünün treni durdurmak için yaya köprüsünden aşağıdaki raylara şişman bir adamı ittirmek olduğu “yaya köprüsü” problemine (Thomson, 1986) gösterilen tepkilerle kıyaslanmıştır. Bireyler genel anlamda şalteri indirerek beş kişiyi kurtarmak için bir kişinin ölümüne sebep olmanın kabul edilebilir olduğuna, fakat doğrudan bir kişiyi iterek sebebiyet vermenin yani etkin bir eylem içeren davranışın yanlış olduğuna ilişkin yargıda bulunma eğiliminde olmuşlardır (Cushman ve ark., 2006; Mikhail, 2007). Eğer kişi “sonuçları her ne olursa olsun kasten öldürmek yasaktır” gibi katı bir deontolojik bir bakış açısına sahip ise gerçekleştirilen iki eylem de yanlıştır şeklinde bir yargıya varması beklenebilirdi. Öte yandan salt faydacı düşünce vurgusu olduğunda (beş hayata karşı bir hayat) iki eylem de kabul edilebilir görülebilir. Bu durumların farklı şekillerde ele alınması gerektiği yönündeki içgörü, her iki yaklaşımın katı biçimleriyle açıklanamamaktadır (Bartels, 2008). Salt el arabası senaryosu bağlamında verilen tepkilere bakarak bir çıkarımda bulunmak genelleme yapmak açısından yeterli olmayabilir. Bu tepkiler neticesinde yapılan açıklamalarla amaç, ikilemlere duyarlılığın insanlar arasında genellenebilmesini tanımlamak ve eylemlerin altında yatan motivasyonları anlamaya çalışmaktadır. Ayrıca mevcut araştırmalar, ele alınan senaryoların içeriği gibi çeşitli faktörlerin etkisini de değerlendirmektedir. Araştırmalar, ahlaki yargının (a) eylemlere yönelik duygusal tepkilerden, (b) eylemin getireceği sonuçların derecesinden (örneğin, kurtarılacak yaşam sayısı) ve (c) yargılara duygusal tepkileri katmaya ilişkin bireysel farklılıklardan etkilendiğini göstermektedir (Greene ve ark., 2001; Nichols ve Mallon, 2005). Bu minvalde yukarıda sıralanan etkenlerden olup ve literatürde önemli bir yere konumlanan ahlaki karar almada duygu ve bilişe dair farklılıklara bakmak önemli görülmektedir.

1.1.1. Ahlaki Yargıya İlişkin Çift Süreçli Bir Modeli

Ahlak kimi araştırmacılar için bir muhakeme ürünü olarak nitelendirilirken (Kohlberg ve Kramer, 1969), kimi araştırmacılar için ise ilk etapta daha çok sezgisel süreçleri içermektedir (Haidt, 2001). Bu konuya ilişkin Greene ve arkadaşları (Greene, 2007; Greene ve ark., 2008; Greene ve ark., 2004; Greene ve ark., 2001) ahlaki yargılar

için bilişsel ve duygusal süreçlerin bir arada olabileceği düşüncesiyle bir model geliştirmiştir. İkili süreç modeli olarak adlandırılan modele göre, ahlaki uyarılar sonrası duygusal tepkiler hemen oluşmakta ve sonrasında -yeterli kaynak ve zaman veya motivasyon varlığında- bilişsel işlemin devreye girmesiyle zaman zaman devre dışı kaldığı öne sürülmektedir.

İkili süreç modeline göre; kişiler, daha fazla kişiye yarar sağlamak adına bir kişinin zarara uğramasını gerektiren ahlaki ikilemle karşılaştığında zarar verme olasılığına karşı hemen ve istemsiz şekilde duygusal tepkileri olumsuz olmaktadır. Duygusal tepki yoğunsa ya da bilişsel değerlendirme için yeteri kadar kaynak, zaman veya motivasyon mevcut değilse karar verme sürecinde duygusal tepki ağır basmakta ve seçim deontolojiyle nihayete ermektedir. Dolayısıyla karşılaşılan zararlı eylem ahlaki açıdan kabul edilir olarak görülmemektedir. Öte yandan koşulların daha elverişli olması durumunda, kişiler zararlı eylemlerin fayda ve maliyetlerine dair bilişsel müzakere de yapabilmektedirler. Kaynak, zaman ve motivasyonun yeterli olduğu bir zeminde karar verme sürecini bilişsel süreçler yönetebilmekte ve sonuç faydacı olabilmektedir. Zararlı eylem sonuç olarak refahta artış sağlıyorsa ahlaki açıdan kabul edilebilmekte, fakat net olarak refahta bir artış yoksa (zarar gören kişilerden daha çok sayıda kişi için refah) kabul edilmemektedir. Özetle ikili süreç modeli, ahlaki karar almaya dair ikilemlere verilen yanıtlarda iki bağımsız sürecin etkili olduğunu ileri sürmektedir.

Model, ahlaki ikilemlere yönelik seçimlerin deontoloji ilkesi ve faydacılık ilkesine göre belirlendiğini öne sürmektedir. Buna göre ahlaki yargı, duygusal ve bilişsel işlemlerden meydana gelmekte ve ahlaki ikilemin çeşidine göre seçimlerden biri öne çıkmaktadır (Greene ve ark., 2008). Greene (2007) sonuçsalcı yargının “bilişsel” süreçler tarafından, deontolojik yargının ise “duygular” tarafından yönlendirilme eğilimine sahip olduğunu ileri sürmektedir. Öte taraftan her iki bakış açısının da kesin biçimde ne bilişsel ne de duygusal olduğunu söylemektedir. Yani Hume’la benzer biçimde ahlaki yargıların bir derece duygusal bir bileşen barındırması gerektiğine ilişkin görüşü de paylaşmaktadır (Hume, 1978, akt. (Greene, 2007). Deontolojik tepkiler doğası gereği duygusal işleme dayandığı kabul edilirken, faydacı

tepkiler muhakemenin daha önde olduğu varsayımıyla bilişsel olarak kabul edilmektedir (Bartels ve Pizarro, 2011). Dolayısıyla ahlaki karar almada eylemin doğası ve sonucuna göre kabul edilebilirlik açısından iki ayrı görüşün olduğu görülmektedir.

Ahlaki karar almanın doğasını etkileyen bir diğer nokta ise ahlaki ikilemlerin çeşididir. Green ve arkadaşları (2004) ahlaki ikilem türünü *kişisel* olan ve *kişisel olmayan* ahlaki ikilemler olarak ikiye ayırmaktadır. Doğrudan fiziksel zararın neden olduğu ikilemler kişisel olan ikilemleri oluştururken, dolaylı olarak zararın meydana geldiği eylemleri içermesi ise kişisel olmayan ikilemleri temsil etmektedir. Ahlaki olmayan ikilem durumlarında kişiler daha çok faydacı kararlar verme eğiliminde olurlarken; kişisel ya da kişisel olmayan ahlaki ikilemler daha çok duygusal çatışma yaratarak mantıksal temelleri ketleyen bir eğilim gösterebilmektedir (Greene ve ark., 2008).

Ahlaki ikilemler sonucunda ortaya çıkan zararın, *kişisel* ve *kişisel olmayan* formları arasındaki farkların sebepleri büyük oranda evrimsel olarak kabul edilmektedir (Wrangham ve Peterson, 1996). Kişisel şiddetin soyut akıl yürütmeden daha önce evrimsel anlamda bir etkisi olduğu düşünüldüğünde, kişisel şiddete karşı doğuştan gelen ilkel tepkilerin ortaya çıkması olağan görünmektedir. Yani, ilişkilerde kişiler arası şiddete karşı kişilerin duygusal tepkiler göstermesi beklenebilir. Bu tepkiler bilinçli zarar davranışları içeriyor olsa bile hayatta kalmayı sağlamak ve davranışları düzenleme aracı şeklinde evrimleşmiş bir yapı oluşturmaktadır (Trivers, 1971). Öte yandan kişisel olmayan bir zarar ile karşılaşıldığında duygusal bir tepkiden daha çok maliyet-fayda analizinin yapıldığı *bilişsel* bir yanıt verilmesi daha olasıdır. Diğer bir deyişle zararlı eylemler yeterli düzeyde kişisel olmadığında, duygusal yanımıza temas etmediğini ve böylece daha yansız biçimde düşündüğümüzü söylemek mümkündür (Greene, 2007). Bu hipotez doğrultusunda kişisel ve kişisel olmayan ikilemlere verilen yanıtların etkisini araştırmak amacıyla yapılmış olan çalışmada, kişilerin beyin aktivitelerinde ne olduğu incelenmiştir. Buna göre kişisel ahlaki ikilemler içerisinde yer alan *yaya köprüsü* olgusu (Thomson, 1986); kaçan bir tramvayın beş kişiyi öldürmesini engellemek adına tramvay ve beş kişi arasında iri bir

kişiyi köprüden aşağıya ve rayların üzerine itmenin doğruluğu ya da yanlışlığını içeren yani *kişisel* anlamda bir müdahalenin söz konusu olduğu ikileme bakılacak olursa genel anlamıyla görüş beş kişinin kurtarılması pahasına da olsa bir kişinin ölümüne neden olmanın doğru olmadığı şeklindedir (Greene ve ark., 2004; Greene ve ark., 2001; Petrinovich ve O'Neill, 1996; Petrinovich ve ark., 1993). Yaya köprüsü ikileminin *kişisel olmayan* versiyonu olan *tramvay* vakasında ise beş kişiyi kurtarmak için tramvayın başka bir yöne gitmesini sağlayan bir düğmeye basarak bir kişinin ölümüne neden olmanın doğruluğuna ilişkin ikilem verilmektedir. Buradan hareketle aslında iki versiyonda da sonuçların benzer olmasına karşın çoğu kişi *kişisel olmayan* eylemi ahlaki olarak daha kabul edilebilir görmektedir (Hauser ve ark., 2007). Greene ve arkadaşlarının (2001,2004) bu duruma ilişkin yapmış oldukları çalışmalarda *yaya köprüsü* gibi *kişisel* ahlaki ikilemelere verilen yanıtlarda, kişilerin beyin bölgelerinde duygu ile ilgili alanların aktive olduğu, *tramvay* vakası gibi *kişisel olmayan* ahlaki ikilemlere verilen yanıtlarda ise beynin çalışma belleği ve müzakereci muhakemeyle ilgi bölgelerin aktive olduğu görülmüştür (Greene ve ark., 2004; Greene ve ark., 2001). Dolayısıyla kişilerin duygusal tepkilerinin yüksek olduğu koşulda deontolojiye, duygusal tepkilerinin düşük olduğu koşulda ise sonuçsalçılığa yöneldiği görülmektedir. Literatürde de buna yönelik olarak yapılmış olan çalışmalar bir sonraki başlıkta detaylı olarak ele alınacaktır.

1.1.2. Ahlaki Karar Almada Duygu ve Biliş

Geleneksel ahlaki gelişim kuramlarında kişilerin ahlaki yargılarında daha çok kontrollü mantığın etkisine ilişkin bir vurgu söz konusuyken (Kohlberg ve Kramer, 1969; Turiel, 1983), daha sonraki çalışmalar sezgisel veya otomatik duygusal süreçlere odaklanmaktadır (Haidt, 2001; Nichols, 2002; Pizarro ve Salovey, 2002; Van den Bos, 2003). Araştırmalar, deontolojik ve faydacı muhakemenin duygusal ile bilişsel süreçlerin farklı işlevlerini incelemektedir. Nörofizyolojik araştırmalar, deontolojik yargıyı daha çok duygusallıkla bağlantılı beyin bölgelerinin yüksek aktivasyonu ile açıklamaktadır (Greene ve ark., 2001; Koenigs ve ark., 2007). Öte yandan faydacı yargılar çalışma belleği kapasitesi (Moore ve ark., 2008), muhakeme (2008; Greene

ve ark., 2001) ve rasyonel (Bartels, 2008; Paxton ve ark., 2012) düşünme biçimiyle bağlantılı beyin bölgelerindeki yükselen aktivasyonla açıklanmaktadır.

Ahlaki yargıların kökenlerine ilişkin uzun süredir var olan felsefi tartışmaların yanı sıra bu konu güncel olarak deneysel çalışmalarda da kendini göstermektedir (Bartels, 2008; Greene ve ark., 2008; 2001; Koenigs ve ark., 2007; Moore ve ark., 2008; Paxton ve ark., 2012). Geleneksel rasyonalist yaklaşımda bilinçli akıl yürütmenin önemine odaklanan bir tutum varken (Kohlberg, 1981), modern yaklaşımlar ise bilinçsiz veya bilinçli duygusal süreçlerin de önemli bir etkiye sahip olduğunu söylemektedir (Haidt, 2001). Bu minvalde yapılmış olan duygu temelli çalışmalar birçok deneysel çalışmayla literatürde yer almıştır. Klinik popülasyonlar ile gerçekleştirilen araştırmalar, ahlaki davranış bozuklukları ve duygusal işlemlerin hasar alması arasında korelasyon olduğunu göstermektedir (Eslinger ve ark., 1992; Mendez ve ark., 2005). Yapılmış olan nörogörüntüleme çalışmaları, duyguların işlendiği beyin bölgelerinin ahlaki yargılamaya ilişkin görevlerle aktive olduğunu ortaya koymaktadır (Luo ve ark., 2006; Moll ve ark., 2002). Yine davranışsal çalışmalar, ahlaki yargılar üzerinde duygusallığın manipüle edilmesinin etkili olduğunu göstermektedir (Valdesolo ve DeSteno, 2006; Wheatley ve Haidt, 2005).

Rasyonel kişilerin faydacılığı destekleme olasılığının daha yüksek olduğu düşüncesiyle uyumlu olarak yapılan (Greene ve ark., 2001) araştırmalar, daha iyi çalışma belleğine sahip ve daha analitik düşünen kişilerin faydacı çözümleri onaylama olasılığının daha fazla olduğunu ortaya koymuştur (Bartels, 2008; Moore ve ark., 2008). Ancak faydacı yargılar ile müzakereci düşünürler arasındaki ilişkiye ek olarak, faydacı tercihleri etkileyen başka bir psikolojik faktör ise zarar karşısında duygusal tepkileri bastırma becerisi veya bu duyguları baştan deneyimlememe durumudur. Örneğin, ventromedial prefrontal korteks hasarı (beynin ön bölgesinde bulunan empati, duygu, karar vermeye ilişkin bozulmalar) bulunan hastalarda, psikopatlarda görülen benzer duygusal eksiklikler gözlemlenmiş; bazı araştırmacılar bu durumu “edinilmiş sosyopati” olarak tanımlamıştır (Saver ve Damasio, 1991). Bu hastaların, kurban ikilemlerine yönelik faydacı çözümleri seçme olasılıkları daha fazladır (Koenigs ve ark., 2007). Ancak klinik popülasyonlardan genelleme yapmak her zaman

sorgulanabilmektedir. Çünkü bu gruplardaki eksiklikler, klinik olmayan bireylerdeki psikolojik mekanizmalardan farklı niteliklere sahip olabilir ve bu durum faydacı yargılara yol açabilir.

Kişiler arası isteksizlik özellikleriyle öne çıkan Makyavelizm ve psikopatinin araştırıldığı subklinik çalışmada yüksek faydacı eğilim öne çıkmaktadır (Bartels ve Pizarro, 2011). Bu bağlamda çalışma subklinik boyutta duygudaşlık duygusuna sahip olmayan kişilerin faydacılığa daha eğilimli olduklarını göstermiştir (Djeriouat ve Trémolière, 2014). Mancini ve Gangemi 2015 yılında obsesif kompulsif bozukluğun (OKB) ahlaki değerler üzerindeki etkisini ve özelde ise el arabası ikilemi bağlamında deontolojik suçluluk duygusunu nasıl etkileyebileceğini inceleyen bir araştırma gerçekleştirmiştir. Bu çalışma, Obsesif Kompulsif Bozukluk (OKB) yaşayan bireylerin, tekrarlayan düşünceler veya zorlayıcı davranışlarla mücadele ederken el arabası problemiyle karşılaştıklarında deontolojik bir yaklaşımı tercih etme ihtimallerinin daha yüksek olduğunu öne sürmektedir. Bu durum, OKB semptomlarının, kişilerin kimi kurtaracaklarını seçmek yerine, karar vermekten kaçınma eğiliminde olduklarını göstermektedir. Bulgular OKB bireylerin karar almaktan kaçınarak, durumu sahiplenmeme ve trenin hali hazırda gittiği yöne devam etmesine izin verme yolunu seçtiklerini kanıtlamıştır (Mancini ve Gangemi, 2015).

Literatürde ahlaki karar almanın klinik araştırmalar konusunda sınırlı olduğu görülmektedir. Bu çalışmalardan biri olan bipolar bozukluğa sahip katılımcılarla yapılmış yalnızca bir çalışmanın yer aldığı saptanmıştır (Kim ve ark., 2015). Çalışma, katılımcıların manik dönemde faydacı karar verme ihtimalinin daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Başka bir deyişle bu kişiler, maksimum fayda için zarar vermenin kabul edilebilir olduğunu düşünmektedirler. Diğer bir klinik çalışmada ise ahlaki karar alma ve çocukluk çağı travması arasındaki ilişki araştırılmıştır (Larsen ve ark., 2019). Çocuklukta ihmale uğramış çocukların ahlaki karar almada daha çok faydacı seçimlerde bulunduğu görülmüştür. Yapılan bu çalışmada bu durumun telafi edici bir işlevi olabileceği çıkarımı dikkat çekmektedir. Yani ihmale maruz kalmak, kişinin duygusal sistemlere olan inancını azaltan bir etken olarak görülebilir. Bu durum duygusal dürtüler barındıran deontolojik seçim yapma olasılığını azaltmış olabilir.

Duygusal sistemin ketlendiği böylesi durumda bilişsel değerlendirmenin ağır bastığı ve faydacı eğilime yönelerek TSSB'nin (Travma Sonrası Stres Bozukluğu) gelişimine karşı koruyucu bir etken olarak düşünülebilir. Bu bağlamda çalışmamızda yer alan narsisizm örüntüleri gösteren kişilerin, aşırı koruyucu tutumda ya da narsistik uzantı olarak yüceltilen çocuk olma ihtimali dışında, benzer biçimde çocukluk döneminde yaşamış olabilecekleri bakım verenleriyle olan istismar ya da ihmale yönelik kendilerini telafi etme çabası gösterebilecekleri ve faydacı seçimler yapabilecekleri olasılığı düşünülebilir.

Literatürde yer alan çalışmalarda ilk etapta ahlaki yargının ilişkisel ölçütleri açısından değerlendirmede bulunmadığı, daha sonraki çalışmalarda ahlaki karar almada etkili olan faktörler genişletilerek sosyal bağlamlara da vurgu yapıldığı görülmektedir (Graham ve ark., 2013; Rai ve Fiske, 2011). Ahlaki değerlerin yalnızca diğer kişilere davranışımızın nasıl olması gerektiğine ilişkin inançlar değil, bununla birlikte onların bize nasıl davranacağı konusundaki beklentileri de içerdiği vurgulanmaktadır (Kohlberg ve Kramer, 1969; Turiel, 1983). Bu anlamda bireylerin kişiler arası davranış beklentilerinin temelinde, her kişinin güvenli veya güvensiz ilişkiler geçmişinin varlığı düşünüldüğünde (Bowlby, 1982), ahlaki muhakeme ile bağlanma stili arasında önemli bir ilişki olduğu düşünülebilir. Bu doğrultuda öncelikli olarak bağlanma kuramına daha sonra ise ahlaki karar alma ve bağlanma ilişkisine bakılacaktır.

1.2. Bağlanma Kuramı

Bowlby (1973, 1980, 1982) bağlanma, ayrılık ve kayıp üzerine yazmış olduğu klasik üçlemesini “bağlanma davranış sistemi” olarak somutlaştırmıştır. Bu sistem, kişilerin bebeklikten başlayarak yetişkinliğe dek, güvenliğe erişmek amacıyla gereksinim duydukları zamanlarda bağlanma temsillerine olan yakınlıklarını içeren doğuştan gelen bir yapı olarak ifade edilmektedir. Bowlby (1982), sistemin amacının güvenlik duygusuna ulaşmak olduğunu söylemektedir. Ayrıca sistem daha çok bebeklik ve çocukluk döneminde görünür olmakla beraber önemini ömür boyu devam ettirmektedir.

Bağlanma kuramına göre erken dönem yaşantılarda bakım verenle çocuk arasındaki bağlanma deneyimleri, kişinin ileriki yaşamındaki yetişkin ilişkilerini de şekillendirmektedir (Bowlby, 1982). Bakım veren ve bebek arasındaki bağlantı, kişinin kendine ve diğerlerine dair *içsel çalışan modeller (internal working models)* olarak nitelenen algılarına kılavuzluk eden ve bu doğrultuda hem bedensel hem de ruhsal ihtiyaçlarını biçimlendiren şemalar haline gelmektedir (Mikulincer ve ark., 2002). Doğuştan itibaren gelişen bu şemalar, bağlanma temsilleriyle deneyimlenmekte ve sosyal yaşantılarla aşamalı olarak biçimlenmekte ve dönüşmektedir. Bunun neticesinde bağlanma şekillerinde tutarlı olarak bireysel farklılıklar meydana gelmektedir. Bağ kurma geçmişine dayanan ilişkisel duygular, beklentiler ve davranışlar da bu modelin temelini oluşturur (Fraley ve Shaver, 2000; Hazan ve Shaver, 1987).

Kurama göre, çocuklar bakım verenleriyle olan yaşantılarını zamanla öylesine özümseler ki, bu deneyimler ileriki ilişkilendirmeleri için de bir model haline gelir. Bowlby (1973) bağlanma *çalışma modellerinin* iki esas niteliğini tanımlar. Bunlardan ilki; bağlanma temsillerinin ihtiyaç anında koruma ve destek taleplerine karşılık veren bir kişi şeklinde görülüp görülmediğidir. Diğeri ise benliğin, ötekilerinin ve temelde de bağlanma temsillerinin yardımcı bir biçimde karşılık vermesinin olası olduğu bir kişi şeklinde görüp görmediğidir. Bunlardan ilki çocuğun başkalarına dair edindiği algıyla ilişkiliyken; ikincisi çocuğun kendine dair algısıyla ilişkilidir.

Ulaşılabilirlik gösteren ve özenli bir tutum sergileyen bakım veren, ihtiyaç sırasında çocuğun yakınlarına karşı güven duyabileceği mesajını verir. Bu durum ise başkalarına güvenme eğilimiyle ilişkilendirilen güvenli bağlanma stilini meydana getirir (Hazan ve Shaver, 1987). Bağlanma güvenliği duygusu bireyin kendisini geliştirme ve korumaya dair gereksinimlerini azaltır (Mikulincer ve ark., 2005) ve sahip olunan kaynakların başka davranış sistemlerine aktarabilmesine ve bu şekilde ötekilerin bakış açını alabilmesine alan açar (Mikulincer ve ark., 2001a). Bu bağlamda bağlanma güvenliği, kişinin kendisiyle ilgili bir şey olmasa dahi başka birine fayda

sağlamak adına davranışlarda bulunmasını öngörebilir. Bağlanma figürlerinin duyarlı, ulaşılabilir ve destekleyici olmadığı koşulda bağlanma güvenliği duygusu oluşamaz. Bu da olumsuz benliğin oluşmasına zemin hazırlayarak sevmeye dair endişenin artmasına ve duygu düzenleme stratejilerinde uygun olamayan yakınlık arayışına neden olabilir (Mikulincer, 2003).

Tutarsızlık gösteren ve duyarsız bir tutum sergileyen bakım verenle beraber çocuk, yakınlarının kendisi için güvenilir biçimde var olamayan bir çevre içinde olduğu inancını öğrenir. Yaşanan belirsizlik ve ötekiye dair modeller, ileriki dönemlerde yakınlarına karşı aşırı bağımlılıkla nitelendirilen kaygılı bağlanma stilini oluşturur. Kaygılı bağlanma gösteren kişiler diğer kişilerden onay ve güvence almak istemekte fakat istediklerini alacaklarına dair şüphe duymaktadırlar. Yaşanan bu belirsizlik hali, kişide yoğun bir aidiyet ihtiyacı oluşturarak diğerlerine uyum sağlayarak başkalarının onayını kazanmaya dair bir çabayı beraberinde getirir (Feeney ve Noller, 1990; Rom ve Mikulincer, 2003). Çocuğun güvende olmaya ilişkin taleplerini karşılamayan ya da cezalandıran bakım veren, çocuğa diğer kişilere güvenmenin ya boşuna olduğu ya da tehlikeli olduğu mesajını verir. Böylece algılanan olumsuz benlik ve öteki modelleri neticesinde kişi ileriki dönemlerindeki ilişkilerinde başkalarıyla yakınlaşmaya dair rahatsızlık duymaya başlar ve bu da kaçınmacı bağlanma stiline karşılık gelir. Özetle cezalandırıcı veya ihmalkâr bakım veren tarafından büyütülmüş çocukta yoğun bir bağımsızlık gereksinimi, az düzeyde empatik eğilim kaçınan bağlanma oluşmasına yol açabilirken, bakım vermede yaşanan tutarsızlık ise yoğun biçimde terk edilmeye dair endişe, onaylanma gereksinimi ve kaygılı bağlanma oluşmasına neden olabilir (Mikulincer, 2003).

Çocukların erken dönem yaşantılarında, ihtiyaç anında tutarlı bir bakım verenle yaşadıkları tekrar eden deneyimleriyle beraber güven duygusu ve ilgiyi hak ettiklerine olan inançları gelişmektedir. Bu deneyimler kişinin olumlu benlik geliştirmesini ve diğer kişilere karşı güveni içeren güvenli bağlanma şekillerinin oluşmasını sağlar. Öte yandan bakım verenle yaşanan tutarsızlık ve tekrar eden reddedilme deneyimleri, içsel çalışma modellerinde ihmal veya istismarla beraber sorunlu bir hal alacağı varsayılmaktadır. Böylesi bir durumda *benlik* bakıma ve ilgiye

layık olmayan bir şey olarak görülürken, diğer kişiler ise kötü niyetli veya ilgisiz şekilde görülmeye başlanır. Araştırmalar bakım veren ve çocuk etkileşiminin çocukların kendiliklerine dair olumlu algılar oluşturmada önemli oranda belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır (Verschueren ve Marcoen, 1999). Bu bağlamda erken dönem yaşantılarda deneyimlenen bağlanma etkileşiminin niteliği, çocuğun bakım verene olan ilişkisinde güven duyup duymamasını içermektedir (Ainsworth ve ark., 1978). Bununla beraber kişilerde güvenli ve güvensiz zihinsel şemalar aynı anda var olabileceğinden, güvenli ve güvensiz bağlanma şemaları da beraber bulunabilir (Baldwin ve ark., 1996; Rowe ve Carnelley, 2003; Rowe ve ark., 2019).

1.2.1. Yetişkinlikte Bağlanma

Bağlanma teorisyenleri yetişkinlik dönemindeki ikincil stratejileri araştırırken kişilerin bağlanma şekillerine yoğunlaşmışlardır (Fraley ve Shaver, 2000). Bağlanma araştırmaları ilk olarak Ainsworth ve arkadaşlarının (1978) bebeklikteki bağlanma stillerinin tipolojisine -güvenli, kaygılı ve kaçınan- ve Hazan ve Shaver'ın (1987) benzer yetişkin stillerinin romantik ilişkilerdeki tanımlamasına dayanmaktadır (Hazan ve Shaver, 1987).

Hazan ve Shaver (1987) bağlanma ilişkilerini romantik ilişkiler bağlamında ele almış ve bebeklik dönemi bağlanma stillerinin yetişkin bağlanma stilinde yarattığı bireysel farklılıklarla ilişkin kanıtlar ortaya koymuştur. Bu minvalde yetişkinleri çocuklukta bağlanma stillerine benzer biçimde kategorize etmek için öz bildirimlerine dayanan bir model geliştirmişlerdir. Kişilerin kendi bildirimlerine dayanan çalışmanın sonuçlarına bakıldığında; güvensiz bağlanma şekli gösteren iki grubun (kaygılı ve kaçınan) güvenli gruba kıyasla aşk hayatında daha fazla olumsuz inanç ve deneyimler aktardığı, ebeveynleriyle olan çocukluk etkileşimlerini daha olumsuz tanımladıkları ve romantik ilişki sürelerinin de daha kısa olduğu görülmüştür (ayrıca bkz. Collins ve Read, 1990). Bunun yanı sıra iki güvensiz grupta yer alan kişiler güvenli gruptaki kişilere kıyasla kendilerinin diğerleri tarafından kabul edilebilir olduklarına dair daha az inanç ve kendilerinden daha fazla miktarda şüphe duyduklarını aktarmışlardır (ayrıca bkz. Feeney ve Noller, 1990).

Bartholomew ve Horowitz (1991) ise bağlanma stillerinin olumlu veya olumsuz olarak değerlendirilen benliğe ve diğerlerine dair modellerinden oluşacağı yönünde tanımlamışlardır. Benlik ve ötekiye ilişkin boyutlar ise sıralı biçimde bağlanma “kaygısı” ve “kaçınması” şeklinde tanımlanır. Dört bağlanma şekli bu iki boyutun kombinasyonları ile belirlenmektedir (Bartholomew ve Horowitz, 1991). Güvenli kişiler (düşük kaçınma ve kaygı) karşılıklı bağlılık ve yakınlıkla ilgili rahattır. Kaygılı kişiler (düşük kaçınma ve yüksek kaygı) terk edilmeye dair endişe yaşarlar ve bağlanmayla meşguldürler. Diğer iki boyut ise kaçınan yetişkine karşılık gelmektedir. Bu kişiler ilişkilerde bağımlı tavır sergilemezler ve yakınlıktan çekinirler. Reddedici kişiler (düşük kaygılı) yakınlığa gereksinimleri olmadıklarını bildirmekte, korkulu bireyler (yüksek kaygılı) ise yakınlığı istemekte fakat reddedilmekten korkmaktadırlar. Birçok çalışma Bartholomew ve Horowitz'in korkulu ve kaygılı kişilerin güvenli ve reddedici kişilere kıyasla daha düşük benlik saygısı aktardıklarına ilişkin sonuçlarını yinelemiş ve genişletmiştir (Brennan ve Morris, 1997; Luke ve ark., 2004).

Bağlanma stilleri, genel anlamıyla duygu düzenleme yöntemi şeklinde değerlendirilmiştir (örneğin, Kobak ve Sceery, 1988). Bağlanma sistemi stres, tehdit ve hastalık anlarında etkinleşir. Bağlanma gereksinimi güvenilir bir şekilde giderilen kişinin bağlanma sistemi etkisiz hale gelerek kişi “genişlet ve inşa et” süreci içine girebilir (örneğin, Shaver ve Mikulincer, 2002). Bu durum güvenli kişinin olağan bir yaşantısı olarak görülür. Öte yandan ihtiyaçları tutarsız biçimde karşılanan kişide reddedilmeye dair sinyallere yoğun hassasiyet ve bakım verenle olan yakınlığın korunmaya çalışıldığı yoğun bir uyarılma ortaya çıkmaktadır. Bu durum ise bağlanma kaygısı yüksek olan kişiler için olağan gözükmemektedir. Tekrarlanan biçimde bağlanma işaretleri görmezden gelinen kişi, olumsuz duyguların bastırıldığı ve yakınlığa ilişkin rahatsızlık duymayı içinde barındıran savunmacı bir yöntem geliştirebilmektedir (örneğin, Fraley ve Shaver, 1997). Bu da kaçınma boyutu yüksek bir kişi için olağan gözükmemektedir.

Güvenlik duygusu temel anlamda birincil bağlanma temsiliyle meydana gelse de Bowlby (1988) yetişkinlikte ötekiyle kurulan ilişkilerin de kişinin yanıt verilebilirliğine, desteğine ve ulaşılabilirliğine dair inançlarına etkide bulunduğunu öne sürmektedir (Mikulincer ve ark., 2001a). Bebeklik dönemi, yakınlığa ilişkin ihtiyacın sözsüz ifadelerinin yanı sıra aynı zamanda gerçek teması ve yakınlığı yeniden kurmayı ve devam ettirmeyi amaçlayan gözlemlenebilir davranışları barındırmaktadır (Ainsworth ve ark., 1978). Öte yandan yetişkinlikte ise her zaman gerçek yakınlığa dair bir davranış olma zorunluluğu yoktur. Bağlanma figürlerinin geçmiş yaşantılardaki güven veren ve yatıştıran zihinsel temsilleri ilişkilennmelerinde dolaylı olarak görülebirlrlr (Mikulincer ve Shaver, 2004).

1.2.2. Bağlanma Güvenliğinin Zihinsel Temsilleri

Bağlanma güvenliğinin zihinsel temsilleri, yetişkin bağlanma sistemi modeline göre “güvenli temel senaryo” ya da ilişkisel bir örnekleme yoluyla şekillenen prosedürel süreci kapsamaktadır (Waters ve Waters, 2006). Güvenli temel senaryosu, duyarlı olan bağlanma temsilleriyle olumlu bir etkileşim esnasında kurulmaktadır. Bu etkileşimlerle birlikte kişi karşılaşılan sıkıntı verici durumun başa çıkılabilir olduğunu öğrenebilmekte; diğer kişilerin duyarlılığına ve desteğine dair eylemde bulunma ve tehlikeleri yönetme becerileri konusunda da bilgi alabilmektedir. Buna ilaveten bağlanma figürlerinin kendilerini sevdiği, değer verdiği inancı gelişerek bunlara layık olduğu algısı oluşmaktadır. Yetişkinlerle yapılan bağlanma çalışmaları güvenli kişilerin bahsedildiği gibi olumlu bilişlere sahip olduğunu göstermektedir (Dewitte ve De Houwer, 2011; Gosnell ve Gable, 2013).

Güvenlik önceliği, kişinin bir başkasına yardımda bulunması için kişisel bir nedeni olmaksızın daha fazla yardım etme ve şefkat gösterme isteği oluşturmaktadır. Bu yanıyla bağlanma güvenliğinin kişilerin ötekilerin ihtiyaçlarına olan duyarlılığı artıran ve bencil olmayan bir güdünün ortaya çıkmasını sağlayan bir etkide bulunuyor olabileceğini düşündürmektedir. Dolayısıyla bağlanma güvenliği, olumlu zihinsel temsillerle beraber olumlu ve güvenli ilişki deneyimleri sağlayarak olumlu duygular uyandırmaya etkide bulunmaktadır (Mikulincer ve Shaver, 2015).

Çalışmalar güvenlik öncelemelerinin stres verici anlarda yatıştırıcı etki olduğunu ortaya koymaktadır. Selçuk ve arkadaşları (2012) yapmış oldukları çalışmada açık ve örtük biçimdeki güvenlik öncelemesinin duygusal iyileşmeye katkı sağladığını ve sıkıntı veren bir yaşantının hatırlanmasından sonra olumsuz düşüncelerin azalmasına etki ettiğini bulmuştur. Öte yandan başka çalışmalarda da güvenlik öncelemesi olumsuz bir koşuldaki bir yabancı için prososyal değerleri ve empatik endişeyi artırmıştır (Mikulincer ve ark., 2001a; Mikulincer ve Shaver, 2001b).

Güvenlik öncelemesinin; şefkat ve özgeciliğin (Gillath, Shaver, ve Mikulincer, 2005) prososyal değerlerin (Mikulincer ve Shaver, 2007), benlik saygısının (Carnelley ve Rowe, 2007) artması gibi pek çok alana etkisi olduğu çalışmalarda ortaya konmuştur. Buna ek olarak olumlu duyguların artmasını ve olumsuz duygulanımın azalmasını etkilediği de görülmektedir (Liao ve ark., 2017; Rowe ve Carnelley, 2003). Çalışmamızda yer alacak olan ahlaki karar alma için güvenlik öncelemesinin etkililiğini görmek literatüre katkı sağlaması açısından önemli görünmektedir.

1.2.3. Ahlaki Karar Alma ve Bağlanma Stilleri

Ahlaki yargılama sosyal bağlamdan ayrı olarak düşünülmemektedir. Bu anlamda ahlaki muhakemenin gelişimine ilişkin önemli faktörlerden birinin bağlanma stili olduğu düşünülmektedir (Kogut ve Kogut, 2011; Koleva ve ark., 2014). Bağlanma şekli, kişinin yetişkinlik döneminde kişiler arası ilişkilerinde çevrelerinde olup bitenleri yorumlamalarının çekirdeğini oluşturan bir yapı olarak düşünüldüğünde bu durum olağan gözükmektedir. Erken çocukluk döneminde bakım veren ile deneyimlenen yaşantılarla, sosyal etkileşimde kullanılacak olan zihinsel süreçler gelişmekte ve kişinin diğer kişilerin acılarına nasıl tepki gösterdikleri dahil olmak üzere, başkalarının nasıl davranacağına ilişkin kişiler arası beklentiler meydana getirmektedir (Mikulincer ve ark., 2001a). Oluşan zihinsel temsiller (Mikulincer ve ark., 2009) bireyin salt kişiler arası beklentilerini değil, bunun yanı sıra duygu işleme ve değerlendirmesini de şekillendirmektedir (Cassidy ve ark., 2009; Chris Fraley ve ark., 2006). Dolayısıyla tüm bu süreçlerin ahlaki yargı da içerdiği söylenebilir.

Ahlaki karar alma ile bağlanma tipleri arasındaki ilişkinin yaşam içindeki karşılığında da önemli etkileri olabilmektedir. Örneğin güvenli bağlanma stiline sahip kişilerin daha deontolojik bir kapsamda durmaları, daha yüksek prososyal yönelimlerini tanımlamaya izin verebilir (Gillath, Shaver, Mikulincer, ve ark., 2005). Çünkü güvenli bağlanmış kişilerin ihtiyaçlarının yeterli ve güvenli şekilde karşılandığı varsayımıyla değerlendirildiğinde diğerlerinin ihtiyaçlarını görebilmeye dair daha açık olmaları olası görünmektedir. Benzer biçimde kaçınan bağlanan kişilerin ise daha faydacı eğilime sahip olmaları, romantik ilişkilerinde aldatmaya yönelik daha istekli olmalarını anlama noktasında yarar sağlayabilir. Kişiler sosyal partnerlerine potansiyel alternatif olabilecek kişilerin olduğu bir çevre içinde bulunabilir. Yakınlık, bağlılık ve samimiyet başkalarına olan ilgi ve alaka eğilimini azaltmaktadır (DeWall ve ark., 2011). Burada da görüldüğü üzere kaçınan bağlanan kişilerin partnerleriyle olan ilişkilerinde mesafeyi korudukları ve görece bağlılık göstermekten uzak oldukları gözükmektedir. Faydacı eğilime sahip olmaları da belki de buradaki duygusal mesafelenmenin bir çıktısı şeklinde görülebilmektedir. Yapılan bu çalışmalar ahlaki karar almayla ilişkin önemli bir yere sahip olan *İkili Süreç (dual-process)* teorisinde faydacı yargıların daha çok duygusallaşma düzeyinin az olmasıyla ilgili çıkarımının karşı bir argümanı olarak da düşünülebilir (Greene ve ark., 2008; Greene ve ark., 2001). Kaygılı bağlanma yüksek oranda duygusallıkla ve özellikle insan ilişkilerindeki kaygıyla bağlantılıdır. Fakat bahsi geçen çalışmada kaygılı bağlanma, faydacı seçenek ile ilişkilendirilmiştir. Bu bağlamda çalışmalar kişiyi kurtarmaktan ziyade grubu kurtarmaya yönlendiren biliş ve duygunun ilerisine giderek öteki değişkenleri de açıklamaya başlamak adına önemli gözükmektedir.

Grup kapsamında kabul görmek, bir kişiden daha çok grubun bütününe taleplerine uymayla mümkün olabilmektedir. Örneğin ahlaki ikilemlerde yer alan beş kişiyi kurtarmak için bir kişinin feda edilmesine yönelik senaryo, potansiyel açıdan sosyal onay ve minnettarlık için olanak tanımaktadır. Dolayısıyla güçlü bir aidiyet ihtiyacı, kaygılı bağlanan kişilerin grup gereksinimlerine daha hassas olmalarına ve faydacı karar almalarına sebebiyet verdiği düşünülmektedir (Robinson ve ark., 2015). Robinson ve arkadaşlarının (2015) yapmış olduğu çalışmada, grup faydacı seçeneği istediği takdirde kaygılı bağlanan kişilerin faydacı seçeneği onaylama olasılıklarının

daha fazla olduğu görülmüştür. Fakat grup deontolojik kararı arzuladığında ise bağlanma kaygısı ahlaki karar almayı öngörmeye etki etmemiştir. Bu bağlamda kaygılı bağlanan bireylerin faydacı seçeneğe yönelmelerindeki temel etken, bu tercihi sosyal onay için bir araç şeklinde algılamalarıdır. Faydacı seçenek böylesi bir onay garanti etmediğinde, bu tercihi destekleme ihtimalleri azalmaktadır.

Kaçıngan bağlanma stiline sahip kişiler değerlendirildiğinde ise romantik partnerlerinin sıkıntılı durumunda destek olma noktasında görece isteksiz olma eğiliminde oldukları görülmektedir (Feeney ve Collins, 2001). Bu eğilimlerinin insan ilişkileri bağlamında genellenebilecek düzeyde olduğu düşünüldüğünde, kaçıngan bağlanan kişiler için sıkıntı durumundaki biriyle karşılaşmaları rahatsızlık yaratan bir durum olarak gözükmektedir. Ahlaki ikilemler içerisinde yer alan “kurban” sıkıntı çeken bir kişinin temsili niteliğindedir. Bu bağlamda kaçıngan kişilerin bakım verme anlamındaki isteksizlikleri göz önüne alındığında kurban için kaçınma düzeyi az olan bireylere nazaran daha düşük empati gösterecekleri düşünülmektedir (Robinson ve ark., 2015). Öte yandan kaygılı bağlanan kişiler kaçıngan bağlanan kişilerin tersine bakım verme durumu karşısında kendilerini tehdit altında görmemektedirler (Shaver ve Mikulincer, 2010). Bu nedenle, faydacı yargıların kaygılı kişiler tarafından tercih edilmesinin görece sebebi feda edilene karşı empati duymamalarından kaynaklanmamaktadır. Bu kişilerin faydacı eğilim gösterdikleri varsayılmış ve bu da grup için duyulan fazla empati ile ilişkilendirilmiştir (Robinson ve ark., 2015).

Ahlaki ikilem çalışmaları, zarara yönelik duygusal tepkiler, sonuçlar için bilişsel değerlendirmeler ve gruba dair kaygı gibi olguların kararları etkilediğini ortaya koymaktadır (örneğin, Bartels, 2008; Conway ve Gawronski, 2013; Conway ve ark., 2018; Greene ve ark., 2004; Moore ve ark., 2008) ve bahsi geçen süreçler erken dönem yaşantılarla şekillenmektedir.

Çalışmalar, güvensiz bağlanma içerisinde yer alan kaçıngan ve kaygılı stillerin farklı ahlaki görünüşlere sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Kaygılı kişilerin ahlaki boyutta az düzeyde kaygı yaşayan kişilere nazaran adalet ve zarara ilişkin daha fazla duyarlı oldukları görülmüştür (Shaver ve Mikulincer, 2010). Kaygılı kişilerin zarar

vermeye karşı daha duyarlı olmaları, iyi niyetle yapılmış olan alay etme benzeri etkileşimleri dahi kasti anlamda yapılmış incitici bir şekilde değerlendirmelerinden kaynaklanıyor olabilmektedir (Rai ve Fiske, 2011). Zarara yönelik duygusal tepkiler ve diğerleri için duyulan kaygı, daha çok kişinin yararına olsa bile zararın reddedilmesinde rol oynamaktadır. Örneğin, deontolojik tepkiler, kişiler empatik duygular (Strohminger ve ark., 2011) ve stresli duygular deneyimlediklerinde (Starcke ve ark., 2011) ya da zararın zihinde canlandırılması (Bartels, 2008) durumunda artar. Öte taraftan duygusal ketleme durumunda (Patil ve Silani, 2014), mağdurlar ile duygusal uzaklık fazlaştığında ve zarar önemsiz kılındığında (Petrinovich ve ark., 1993) deontolojik tepkilerde azalma görülür.

Koleva ve arkadaşları (2014) yapmış oldukları çalışmada ahlaki karar almada önemli bir etken sayılabilecek kişilerarası faktörlerden biri olarak bağlanma stilinden bahsetmektedirler. Kaçınan bağlanma stiline sahip kişiler adalet ve zarar ile ilgili endişe taşımazken, kaygılı bağlanan kişilerin saflık, adalet ve zarar gibi konularla daha fazla meşguliyyete sahip oldukları belirtilmiştir. Ayrıca yüksek bağlanma stiline sahip kişilerin faydacı yargıda bulunma olasılıklarını öngördüğü ve bunun daha düşük empati tarafından aracılık ettiği ortaya konmuştur.

Robinson ve arkadaşları (2015) tarafından gerçekleştirilen araştırmada, kaçınmacı ve kaygılı bağlanma stillerine sahip kişilerin genellikle ahlaki ikilemlerde daha faydacı seçimler yaptıklarını ortaya koymuştur. Bunun yanı sıra diğer grup üyeleri faydacı seçeneği istediğinde, kaçınan boyutu yüksek olan kişilerin grubun bu eğilimini hoş karşılamadığı görülmüştür. Diğerlerinden gelen etkilere direnmeye dair bu tarz eğilimler kaçınan bağlanan kişilerle yapılmış başka çalışmalarda da görülmektedir (Overall ve Sibley, 2008; Overall ve ark., 2013). Öte taraftan Maranges ve arkadaşları (2022) tarafından gerçekleştirilen bir diğer çalışmada ise kaçınmacı bağlanma stili gösteren kişilerin ahlaki karar almada daha faydacı seçimlerden ziyade daha çok deontolojik seçimler yaptıkları bulunmuştur. Bu çalışmanın sonuçları Robinson ve arkadaşlarının (2015) çalışmalarının tersi yönünde sonuç verdiği anlamına gelmektedir. Dolayısıyla kaçınmacı bağlanma stili gösteren bireylerin daha çok sayıda kişiyi kurtarmaya çalışmaktan çok, karar verirken niyetlerine odaklanmayı

tercih etme olasılıklarının daha yüksek olduğunu göstermektedir. Yani, el arabası ikilemi esas alındığında, insanların öldürmeye karşı inançları nedeniyle karar vermekten kaçınma olasılıklarının daha fazla olduğunu, bu nedenle sonuç ne olursa olsun öldürmeme seçeneğini tercih edeceklerini göstermektedir.

Sonuç olarak çalışmalar, yetişkin bağlanmasının, kişinin diğer insanların eylemlerine dair yorumlarını oluşturmaya etki eden temel bir faktör olduğunu ortaya koymaktadır. Bu sebeple, bağlanma stillerinin kişilerin ahlaki bakış açılarını şekillendirmede önemli bir etken olacağı düşünülmektedir. Bağlanma stili, kâr amacı taşımayan kurumlarda gönüllü olmak (Gillath, Shaver, Mikulincer, ve ark., 2005) yalan söylemek (Ennis ve ark., 2008) ve bireyin maddi varlıklarını elden çıkarması (Kogut ve Kogut, 2011) gibi ahlaki anlamda önemli sayılacak çok yönlü davranışları öngörmektedir.

1.3. Narsisizm

Egonun sağlıklı işlev görebilmesini sağlayan narsisistik güdü ve gereksinimler, tüm insanlarda bulunmaktadır (Kohut, 1977). Kişilerin yeterli ego gücüne sahip olması ve kişiler arası uyum sağlayabilmesi için bir noktada gerekli olarak görülmektedir. Bu anlamda ihtiyaç duyulan ve sağlıklı düzeyde görülen narsisizm “normal narsisizm” olarak nitelenmektedir. Öte yandan uyumsuz bir boyut olarak nitelenen ve kişiler arası ilişkilerde de sorun olarak ortaya çıkan narsisizm “patolojik narsisizm” olarak tanımlanmaktadır. Patolojik narsisizme sahip kişiler, yarattıkları olumlu benliklerine yönelik bir tehdit karşısında özellikle hayal kırıklığı ve sorun yaşama eğilimi göstermektedirler. Çünkü zannettikleri gibi bir mükemmelliğin olmayışıyla ve gerçeklikte arzulanan sonuçların önüne çıkan güçlüklerle baş edebilmek ve bu tehditleri savuşturmak ancak uyumsuz stratejiler geliştirerek mümkün olmaktadır (Kernberg, 1998).

Narsisistik Kişilik Bozukluğu (NKB) DSM-5’teki tanımında büyülenmecilik, abartılmış benlik duygusu, teşhircilik, diğer insanlardan farklı bir konumda olduğu ve sadece kendisi gibi özel kişiler tarafından anlaşılabilmesi inancı, kişiler arası

sömürücülüğe sahip olma, empati yoksunluğu ve takdir arayışı olarak belirtilmiştir (Association, 2013). Çoğu araştırmacı yapılan bu tanımın salt olarak büyüklenmeci narsisizme atıfta bulunması sebebiyle narsisizmi anlama konusunda eksik kaldığını ileri sürmüştür (Dickinson ve Pincus, 2003; Levine ve Faust, 2013). Dolayısıyla günümüz araştırmacıların narsisizm konusundaki görüşleri, kırılğan narsisizm olarak nitelenen bir diğer narsisizm türünü meydana getirmiştir (Hendin ve Cheek, 1997).

Kırılğan narsisizm; düşük özgüven, aşırı duyarlılık, kırılğanlık, güvensizlik çalışmaya dair isteksizlik ile nitelenmiştir. Öz saygı düşüklüğü, çaresizlik, boşluk ve utancın bilinçli yaşantısı olarak görülmektedir (Pincus ve ark., 2009). Bunun yanı sıra kırılğan narsisizm, tehdit olarak görülen diğer insanlardan korunmak amacıyla temkinli ve haklı olmaya dair çaba, utanç ve hayal kırıklığı yaşamaktan korkma hali ve bunun akabinde gelen geri çekilme, ruh halini düzenlemede yaşanan güçlük nedeniyle de duyguların yoğun şekilde deneyimlendiği bir görünüme sahiptir (Dickinson ve Pincus, 2003; Given-Wilson ve ark., 2011; Hibbard, 1992; McWilliams, 2009; Wink, 1991). Kırılğan narsisizm, gereksinim duyulan takdirin gelmeyişi veya ideal olarak benliğin gösterilemediği durumda utancın ortaya çıkmasıyla kişinin geri çekilmesine ve benliğe yönelik bu yıkıcı durumla baş etmek için ise sosyal bir kaçınma davranışı göstermesine neden olabilmektedir (Akhtar, 2003, akt. Pincus ve ark., 2009).

Büyüklenmeci narsisizm ise benliğinin ve temsillerinin sahip olduğu olumsuz taraflarının bastırılmasını ve buna yönelik olan bilgilerin çarpıtılması sürecini kapsamaktadır. Bu durum kişinin varsayılan özellikler var olmadan abartılmış benlik imajı yaratmasını beraberinde getirir. Bunun yanı sıra üstün olma, sınırsız güç ve mükemmel olmaya dair fantezilerin varlığı dikkat çekmektedir. Bahsedilen tarzdaki büyüklenmeci tutum, kişiler arası ilişkilerde empati eksikliği, sömürücülük, teşhircilik ve saldırganlık şeklinde kendini gösterebilmektedir (Pincus ve ark., 2009). Büyüklenmeci narsisizme sahip kişilerin zayıflıklarını reddetme, benlik algısını yüceltme, aşırıya kaçan beklentiler, beklentilerinin karşılanmadığında öfke deneyimi ve abartılmış benlik algısına yönelik tehditlere karşı değersizleştirme şeklindeki stratejilerle benlik saygısını düzenleme eğilimi göstermektedirler. Gerçeklik ve

beklentileri arasındaki farklılıklara ve bu farklılıkların ilişkilere olan yansımalarının etkisine ilişkin farkındalıklarının az olduğu söylenebilir (Dickinson ve Pincus, 2003).

Büyüklenmeci narsisizmde kişi kabul edemediği eksiklik ve kusurluluk gibi nitelikleri başkalarına yansıtma eğilimindeyken; eksiksiz ve mükemmel nitelikleri kendisine atfetmektedir. Kırılgan narsisizmde ise kişi haklılık ve büyüklenmecilik hislerini kabul etmeyerek daha çok utangaç ve düşük özgüvenli bir tutum göstermektedir (Dickinson ve Pincus, 2003; Given-Wilson ve ark., 2011). Ancak inkâr edilen ve kabul edilmeyen bu duygular istek ve fantezi şeklinde içeride barınmaya devam edebilmekte ve dışarıda bir karşılığını bulamadığında ise utanç, öfke veya depresyon yaşayabilmektedir (Akça, 2017). Büyüklenmeci narsisizmde kişi; kişilerarası güç, öfke, kontrol ihtiyacı, manipülasyon, abartılı benlik imajı ve pişmanlık yaşamama gibi özelliklerle karakterizedir. Bu kişiler davranışlarına dair az düzeyde içgörü sahibi olmanın yanı sıra dışsallaştırma eğilimi de göstermektedirler. Öte taraftan kırılgan narsisizm tipinde kişiler abartılı benlik imajını tutarlı biçimde devam ettirmekte sorun yaşamaktadırlar. Savunmalarının yeterli kalmadığı durumlarda ise narsistik yaralanma sonucu kaygı, utanç ve yetersizlik yaşayabilirler (Pincus ve Lukowitsky, 2010).

Narsistik kırılganlık ve narsistik büyüklenmecilik aynı kişi içerisinde açık ve gizli şekillerde kendini gösterebilmektedir (Pincus ve Lukowitsky, 2010). Açık olarak nitelenen etmenler duygular ve davranışlar olarak ifade edilebilirken, gizli etmenler ise ihtiyaçlar, güdüler, kavramlar ve özel duygular şeklinde daha içsel deneyimlere karşılık gelmektedir (McGlashan ve ark., 2005). Narsisizmin iki türünde de birbirlerine benzer özelliklere rastlanabilmektedir. Buna göre kırılgan narsisizme sahip kişinin haklılık hisleriyle beraber büyüklenmeci fantezi veya hislerin olduğu bir yanı, büyüklenmeci narsisizme sahip kişinin ise kırılgan ve utangaç olduğu bir yanı görülebilmektedir (McWilliams, 2009).

Sonuç olarak narsisizme sahip kişilerin sergiledikleri her açık kırılgan ifade içerisinde gizli büyüklenmecilik ve her açık büyüklenmeci ifade içerisinde de gizli bir kırılganlık bağlantısı bulunmaktadır. Dolayısıyla açık ve gizli narsisizmin, narsisizmin

farklı tipleri olarak ele almaktan daha çok narsisistik kırılganlığın ve narsisistik büyüklenmeciliğin kendini gösterme şekillerindeki farklılıklar olarak açıklamak daha yerinde olacaktır (Pincus ve Lukowitsky, 2010).

1.3.1. Narsisizme Bakış

Narsisizm Yunan mitolojisinde sudaki kendi yansımasına âşık olan Narcissus'un kendisini görüntüsünden alamadığı ve uzak kaldığında ise halsizlikten öldüğü mitinden gelmekte ve narsisizm de adını buradan almaktadır. Havelock Ellis (1898) yılında ilk kez bu mit doğrultusunda "narsisizm" terimini, benliğin cinsel bir nesne şeklinde algılandığı otoerotizm vakasında cinsel sapkınlığı tanımlamak amacıyla kullanmıştır (Akhtar ve Anderson, 1982).

Freud ise narsisizm kavramını daha geniş anlamda 1914 yılında çıkardığı "*Narsisizm Üzerine*" adlı makalesinde incelemiştir. Narsisizmi birincil ve ikincil narsisizm şeklinde ikiye ayıran Freud, narsisizmi dış dünyadan *bene* doğru yönelen libidoyla açıklamaktadır. Freud tümgüçlülük duygusuyla ilişkili olarak egoya yönelen libidinal enerjinin, gelişimin bir aşaması olarak görmekte ve bu durumu birincil narsisizm olarak açıklamaktadır. Birincil narsisizm sağlıklı bir gelişim sürecinde sonlanmakta ve öncesinde egoya yönelmiş olan libidinal enerji dış dünyadaki bir nesneye aktarılmaktadır. Freud sağlıklı gelişimin sekteye uğraması ve libidonun dış nesne yerine tekrar benliğe yönelmesi sürecini ise ikincil narsisizm olarak tanımlamaktadır (Freud, 1914). Özetle, birincil narsisizm bireyin nesneye bağlanarak yatırım yapmasıyla azalış yaşar. Kendisinde olan libidonun bir bölümü nesneye yönelir. Böylesi bir durumda nesne kaybı gerçekleşirse, nesneye yönlendirilmiş libido tekrar kişinin kendisine doğru süzülür ve "ikincil narsisizm" meydana gelmiş olur.

Freud, narsisizm kavramını ilk inceleyen kişilerden olmasına karşın narsisizme ilişkin görüşlerini genişletmemiştir. Narsisizm terimi birkaç erken dönem çalışmayla (Nemiah, 1961; Reich, 1960; Waelder, 1925) genişletilmeye başlanmıştır. Bu yayınlardan biri (1925) Waelder tarafından "narsisistik kişiliğe" ilişkin yapılan tanımı içermektedir. Waelder bu kişileri; üstünlük sergileyen, kendisine dair aşırı bir

meşguliyetleri olan, diğerlerine ilişkin görünür empati ve kaygı eksikliği gösteren kişiler olarak nitelemiştir. Empati eksikliği ise daha çok cinsel ilişkinin sadece zevk için yapıldığı ve diğer bir kişinin bir araç için kullanıldığı bir durumda kendini göstermektedir. Waelder buna ek olarak bu kişilerin ahlakının temelinde yatan narsisistik güdülere yönelik de görüş bildirmektedir. Ona göre bu kişiler süperego temelinde “bunu yapmamalıyım çünkü ailem uygun görmez veya ahlaka aykırı” şeklindeki bir tutumdan daha çok narsisistik ahlak yapısının “bunu yapmamalıyım çünkü bu beni iyi göstermez ve asil kişiliğime yakışmaz” yaklaşımı hakimdir. Ayrıca narsisistik kişiler sıklıkla kanaatlerini gerçeklere tercih etmeyi ve zihinsel süreçlerine odaklanmayı içeren “narsisistik düşünme tarzı”nı benimsemektedirler (Waelder, 1925).

Narsisizme yönelik erken çalışmaların varlığına karşın narsisistik kişilik bozukluğunun gelişimi ve tedavisine yönelik teoriler Kernerg (1984, 1970, 1975) ve Kohut’un (1971, 1977) çalışmalarıyla biçim kazanmaya başlamıştır.

“Narsisistik kişilik bozukluğu” kavramı (1968) Kohut tarafından kullanılmıştır. O zamandan bu yana Kohut ve Kernberg narsisistik kişilik bozukluğunu araştıran önemli teorisyenler olmuştur. Kendilik psikolojisi kuramında Kohut narsisizmi, kişinin bütünlüğü olan sağlıklı ve uyumlu bir kendilik meydana getirilebilmesi için gerekli olan bir süreç şeklinde görmektedir. Ona göre kendilik, kişinin dünyaya ve kendisine ilişkin duygu, düşünce ve davranışlara sahip olan ve sahip olduğu bu içsel yaşantıları dışarıyla uyumlu şekilde yöneten bir mekanizmadır. Dolayısıyla sağlıklı bir kendilik oluşturabilmek içim uyumluluk önemli gözükmektedir. Bu ise kişinin gerçeklikle uyumlu olan kendiliğine ilişkin yatırımıyla yani sağlıklı narsisizmle olabilmektedir (Kohut, 1971).

Sağlıklı narsisizm; birincil narsisizm olarak adlandırılan ve içinde bebeksi saldırganlığı, haz ilkesini ve cinselliği barındıran bir niteliktedir. Bebek bu dönemde bütün olarak hissetmekte ve her şeye hâkim olduğu bir süreci yaşamaktayken annesinin sınırlılığıyla karşılaşmasından sonra ise hayal kırıklığına uğramaktadır. Bebek tarafından mükemmel olarak algılanan bu dönemde, bebeğin kendisini bütün

olarak gördüğü bakım vereni tarafından karşılanmasını beklediği bazı gereksinimleri meydana gelmektedir. Kohut, bebeğin sahip olduğu ihtiyaçların giderilmesini sağlayan bakım vereni kendilik nesnesi olarak adlandırırken, sahip olduğu ihtiyaçları ise kendilik nesne ihtiyaçları olarak adlandırmaktadır. Kendilik nesnesi ihtiyaçları kendi içerisinde aynalama, idealleştirme ve ikizlik ihtiyaçları şeklinde ayrılmaktadır (Baker ve Baker, 1987).

Aynalama ihtiyacında kendiliğine fazlaca değer veren çocuk, kusursuzluğunun ve büyülenmeciliğinin onaylanmasını ve fark edilmesini isteyerek bakım verenden de bunun kabul görüldüğü bir karşılık bekler (Kohut, 1966). Bu anlamda aynalama ihtiyacı bebeğin yaşamın ilk zamanlarında kendiliğine odaklandığı, eksik ve olumsuz taraflarını başkalarına atfettiği, mükemmel ve olumlu taraflarını ise kendiliğe dair algıladığı “narsisistik kendilik” ile ilgili gibi gözükme (Kohut, 1971). İdealleştirme ihtiyacında ise bebek mükemmelliğini diğer bir nesneye aktarmakta; onu eksiksiz, bütünlüklü ve gücü her şeye yeten bir nitelikte olduğunu kabul ederek idealleştirilmiş bir ebeveyn profili çizmek anlamını taşımaktadır. Diğer bir ihtiyaç olan ikizlik ihtiyacında; çocuk aitlik hissedeceği, kabiliyetlerinin ve ilgilerinin onaylanacağı benzer bir diğer kişiye gereksinim hisseder. Kohut’a göre çocuğun bu ihtiyaçlarının yeterince giderilmesi ve belirli bir düzeyde de hayal kırıklığı deneyimlemesi sağlıklı narsisizmin gelişimi için önemlidir. Böylelikle tümgüçlü ve eksiksiz kendilik algısına sahip bebeğin dışsal gerçeklikle yüzleşip benliğiyle bütünleştireceği bir yapı meydana gelmektedir. Diğer yandan Kohut, kendilik oluşumunda hayal kırıklığının travmatik derecede olmasının ya da yeterli düzeyde olmamasının kendilikte bozukluklara neden olabileceğini, iç gerçeklikle dış gerçekliğine uyum sağlamak zorlanabileceğini, parçalanmış hislerin süreklilik hissinin yerini alabileceğini ve bu nedenle de kişinin birincil narsisizm sürecinde kalmasına neden olabileceğini öne sürmektedir. Çocuğun aynalama ihtiyacı gerekli düzeyde giderilirse ve yaşanan hayal kırıklığı seçici tepkiler ile deneyimlenirse narsisizm gerçekliğe uyumlu hale gelerek benlikle bütünleşecektir. Bu durum kişinin tümgüçlü olan bir noktadan kısıtlı bir gücü olduğunu anladığı bir noktaya gelerek gerçekçi talepler oluşturmasını sağlayacaktır (Banai ve ark., 2005).

Aynalama ihtiyacı eleştirel yaşantılarla ve travmatik düzeyde reddedilmeyle karşılaşırsa değişimi sağlayan “çocuk büyülenmeciliği” reddedilmiş olacak ve teşhirci narsisizm yerini narsisistik kendiliğe bırakacaktır. Bu durum olgunlaşmakta olan narsisizm sürecinin engellenmesine neden olmaktadır. Böylece kişinin sahip olduğu güç ve sınırlarını fark edemeyerek talep ettiklerinin karşılanamaz olduğunu düşünmesine ve inkâr etmesine neden olacaktır. Kohut, idealizasyon ihtiyacında ideal olarak algılanan kişinin kaçınılmaz şekilde yaratacağı hayal kırıklığı aracılığıyla çocuğun eksikliklerin de var olabileceğini görmesini sağladığını söylemektedir (Kohut, 1977). Dolayısıyla çocuk gerçekçi idealler, değerler yaratmaya ve duygularını düzenlemeye başlayacaktır. Şayet yaşanan hayal kırıklığı büyük olursa, çocuk eksiksiz ve sınırsız olarak gördüğü idealleştirilen imgeye bağlanır. Bu durum çocuğun ilerleyen dönemlerde idealleştirebileceği ve onay alabileceği bir figürü bulma çabasını da beraberinde getirir (Kernberg, 1984). Bununla birlikte empati geliştirme yani ötekinin zihniyle düşünebilme becerisi, çocuğun erken dönem zihinsel örgütlenmesinde bakımverenin eylemleri, duyguları ve davranışlarının çocuğun benliğine dahil olmasıyla oluşmaya başlamaktadır. Bakımverenle gelişen *birincil* duygudaşlık diğer kişilerin içsel yaşantılarını büyük oranda bizimki gibi olduğunu anlamamıza yardımcı olur. Ötekilerin sahip olduğu düşünce, duygu ve değerlerinin ortaya çıkmasına dair ilk algı, narsisistik bir boyutta gerçekleşmektedir. Dolayısıyla kişinin empati kapasitesi bir noktaya kadar birincil süreçle alakalı olarak görülmektedir (Kohut, 1966).

Kohut (1971), kendilik nesnesi ihtiyaçlarının narsisistik kişilik bozukluğunun oluşumunda belirleyici faktörlerden biri olduğunu öne sürmektedir. Bu kişilerin kendilik değerlerini düzenlemedeki zorlanmaları ve yeterince gelişmemiş olan narsisizmlerinden ötürü tutarlı bir kendilik oluşturamadıkları ileri sürülmektedir. Dolayısıyla da kırılgan ve dağınık olmaya yatkın olmaktadır (Kohut, 1971). Kohut narsisistik benliğin oluşum ve gelişim sürecini önemli olarak değerlendirmektedir. Narsisistik benliğe yapılacak olan erken bir müdahale, narsisistik kırılganlığa neden olabilir. Çünkü kendilik ihtiyaç kapsamında sahip olduğu büyülenmeci hayal ve fanteziler bastırılır ve bu sefer de ulaşılamaz hale gelir (Kohut, 1966).

Kohut'un kendilik psikolojisinde bahsettiği kendilik ihtiyaçları bağlamında kırılğan narsisizm değerlendirildiğinde, erken dönem yaşantısında kişinin sahip olduğu kendilik ihtiyaçları inkâr, red ve eleştiri içeren olumsuz karşılıklar bulmakta ve kişi yoğun düzeyde bir hayal kırıklığı deneyimlemektedir. Böylelikle kişiler onaylanma, görülme, kabul edilme ve aidiyet gibi ihtiyaçlarının kabul edilebilirliğinin olmadığı inancıyla utanç yaşamaktadırlar. Kendiliğin gelişiminde önemli etkiye sahip bu ihtiyaçlar utanç nedeniyle inkâr edilebilmekte ve kişinin ihtiyaçlarını dışa vurmaktan kaçınmasıyla sonuçlanabilmektedir. İhtiyaçlar doyurulmayı beklemeye devam etmekte fakat bu daha çok gerçeklikten uzak şekilde hayal ve fantezi düzeyinde varlığını sürdürmektedir. Kişiler yeniden travmatize olmaktan duydukları kaygı nedeniyle ihtiyaçlarını görmezden gelmekte ve bu da yaşanılacak gerilimi azaltmaktadır. İhtiyaçlar ise fantezi boyutunda doyurulmaktadır. Bu anlamda gerçeklikle kurulan etkileşim esnasında benliğin kırılmasından dolayı utanç ve kaygı yaşanmakta ve böylece düşük özgüvenli bir görünüm sunmasına sebep olmaktadır (Dickinson ve Pincus, 2003).

Kernberg, Freud'a benzer biçimde narsisizmi dürtü odaklı nesne ilişkileri bağlamında incelemekte ve saldırganlık dürtüsünü esas belirleyici olarak görmektedir. Nesneye ilişkin saldırganlık bireyin benlik algısını çerçevelemekte ve böylece diğer kişilere ve kendisine yönelik kabulü zorlaştıran ve gelişimsel ilkeleri engelleyen bir durum yaratmaktadır (Kingston, 2003).

Kernberg narsistik kişilerin içsel yaşantılarının patolojik yönünü vurgulamaktadır. Yaşanan içsel patoloji; duygusal kapasite eksikliğinde, benlik tanımlarına yönelik karşıtlıklarda, empati yokluğundaki yetersizliklerde açıkça görülmektedir. Bu kişiler istikrarlı çalışma eğilimi gösterip başarılı olabilmektedirler. Bununla birlikte yapılan çalışmalar gösterişçiliğin bir parçası olarak arzulanan hayranlık için yapılmaktadır. Kernberg narsistik kişilerin kabul görmek için değerlerini çabucak değiştirmeye meyilli olduklarını ifade etmektedir. Kernberg bu kişilerin patolojik düzeyde narsisizme sahip olduğunu söylemektedir. Nesne ilişkileri kapasitesiyle ilişkili olan normal narsisizmin aksine patolojik narsisizm, bozulan nesne ilişkileri kapasitesiyle ilişkilidir (Kernberg, 1970). Kernberg, çocukken empatik yönü

eksik ve süregelen biçimde soğuk olan bir anneden karşılayamadıkları duygusal ihtiyaçların narsisistik kişiliğe neden olduğunu ifade etmektedir. Seilmeyi hak etmediğini hisseden çocuk, öfkesini esirgeyici olarak gördüğü ebeveynine yansıtmaktadır. Böylesi bir senaryoda çocuğun sığınacağı tek savunma annenin değer veren bir yönüdür. Büyüklenmeci benlik ise bu şekilde gelişmektedir (Akhtar ve Anderson, 1982). Narsisistik gelişimde, süperego ideal benlik imgeleri ile ideal nesneleri bir araya getirmekte yaşanan zorlanmalar yaşar ve böylece reddedici ve soğuk ebeveyninden algılanan psikolojik tehditlere karşı kendini savunmaya çalışır fakat bu durum gerçekçi istek ve hedeflere ulaşmayı daha da zorlaştırmaktadır (Kernberg, 2009).

Kernberg'e göre narsisizm sahip kişilerin nitelikleri genel anlamda yoğun hırs, aşırıya kaçan bencillik ve başkalarından fazlaca övgü duyma ihtiyacıdır. Narsisistik kişiler diğer insanlar için endişelenmezler ve büyüklük fantezileri veya başkalarından bekledikleri hayranlık dışında zevk almazlar. Özsaygılarını doyuran etmenler ve dışarıdan alınan ilgi azaldığında sıkıntı yaşamaktadırlar (Kernberg, 1970). Dolayısıyla Kernberg narsisistik kişileri sürekli bir güç, parlaklık, güzellik ihtiyacına sahip ve yoğun düzeyde bencil kişiler olarak nitelemektedir. Görünürde uyumlu tutumlar sergileseler de içsel bir patolojinin varlığı söz konusudur (Kernberg, 1975).

Kernberg büyüklenmecilik ve aşağılık duygusu terimlerinin beraber var olduğunu söylemektedir. Tedavi önerisi, bölünmüş veya parçalanmış olan benlik imgelerinin onarılması ve büyüklenmeciliğin savunmacı yanının ortaya konmasına yöneliktir. Bu ise ayrılmış aç-bebek benlik temsillerinin ve bunun akabinde meydana gelen öfkenin fark edilmesi aracılığıyla gerçekleştirilir. Kernberg narsisistik kişilik bozukluğunun oluşumunda saldırganlığı, bilhassa da oral öfkeyi ya da erken çocukluk dönemini, önemli bir etken olarak görmektedir (Akhtar ve Anderson, 1982)

Kernberg, narsisistik öfkenin olumlu benlik algısına karşı tehlikeleri savuşturmak ve hasarı onarmakla ilişkili boyutuna dikkat çekmektedir. Bununla birlikte narsisistik patolojinin temelini düşmanca saldırganlık olduğunu, başarısızlıklar sonucu güvenlik ve onaylanma ihtiyaçlarının giderilmemesinin bir

çıktısı olduğunu ifade etmektedir (Heiserman, 1993). Çocuk kayıp veya yoğun hayal kırıklığı yaşaması durumunda nefret ve öfke deneyimleyebilmekte ve bu da sevdikleriyle olan ilişkisini yok edebilecek bir kaygıya sebep olabilmektedir. Böylesi durumda iç saldırganlık, iç temsilleri devam ettirebilmek adına dış dünyaya yansıtılarak iyi ve kötü benlik ve nesne temsilleri egonun bütünleştirici fonksiyonunun sekteye uğramasıyla bir arada kalamaz hale gelir ve izole olur. Kullanılan savunmalar ve saldırganlık, narsisistik kişilik yapılanmasının patojenik temelini oluşturmaktadır. Bununla birlikte nesne temsilleri ve iyi benliğin korunmasına yönelik yapılan yansıtmalara ve bölmelere olan bağımlılık büyüklenmeci benliğin oluşmasına zemin hazırlamaktadır (Heiserman, 1993). Büyüklenmecilik duygusuna karşın temelde sürmeye devam eden yetersizlik duygusu benliğe etki etmeye devam etmekte ve tükenmişlik, can sıkıntısı ve diğerlerinin onayına duyulan gereksinim şeklinde kendini göstermektedir (Calderon, 2021).

Kernberg'e göre erken dönemde nesnelerle deneyimlenen önemli boyuttaki hayal kırıklıkları narsisistik kişilik bozukluğunun gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır. Bununla beraber narsisistik kişilik ile borderline (sınırdaki) kişilik örgütlenmesinin bir yandan benzerken bir yandan da farklı olduğunu söylemektedir. Benzer olan şey, temel savunma mekanizmaları olarak bölmeyi kullanmalarıyken farklı olan şey, patolojik olsa bile dağınık bir kimliği örten narsisistik kişiliğin tutarlı bir benlik yapısına sahip olmasıdır (Akhtar, 1989).

Borderline (sınırdaki) ve narsisizm kişilik bozukluğunun her ikisinde de empati eksikliği, kişisel ilişkilere sıkıntılar, sevememe ve benmerkezci bir gerçeklik algısının varlığı görülebilir. Fakat bunun yanında önemli farklılıklar da söz konusudur. Narsisistik kişilikte benlik patolojik olmasına rağmen daha uyumludur ve bölünme riski daha azdır (Kernberg, 1975; Kohut, 1971). Borderline (sınırdaki) kişilikte ise zayıf bütünleşmiş bir benlik söz konusudur ve sıkıntılı durumlarda dağılma olasılığı daha fazladır (Gunderson ve Singer, 1975). Dolayısıyla borderline (sınırdaki) kişiliğe kıyasla narsisistik kişiliğe sahip birey daha uyumlu benlik yapısıyla daha fazla sosyal başarı ve uyum kapasitesi kazanabilir. Narsisistik bireyin kaygı toleransı ve dürtü kontrolü borderline (sınırdaki) bireye göre daha fazladır. Ayrıca sınır kişilikte fazlaca

gözlemlenen ısrarcı öfke ve kendine zarar verme davranışı narsisistik bozukluğun özelliklerinden biri olarak yer almamaktadır (Gunderson ve Singer, 1975).

Narsisistik kişilik bozukluğunu araştıran önemli teorisyenler olarak Kohut ve Kernberg'in sahip oldukları farklılıklar terapötik yaklaşımlarını da etkilemektedir. Kohut'a göre tedavinin ilk aşamasında hastanın büyüklenmeciliğini göstermesine ve terapisti idealize etmesine müsaade edilmelidir. Sonraki aşamada ise terapist kendisinin ve hastanın gerçekçi sınırlarına empatik bir yaklaşımla dikkat çeker. Daha sonra ise bu gibi saplantıların erken dönem yaşantıdaki belirleyicileri üzerinde durulur. Buradaki amaç içselleştirilmiş erken idealizasyonların anlaşılması ve arkaik büyüklenmeciliğin ehlileştirilmesidir. Narsisistik öfke, tedavi esnasında öfke şeklinde belirebilir. Hastanın üstünlüğünün sorgulandığı için öfke hissetmesi buna bir örnektir (Akhtar ve Anderson, 1982). Kernberg'in tedavi önerisi ise yüzleştirme içeren sistematik bir yorumlamayı ve bilinç dışındaki öfkenin keşfedilmesi için büyüklenmeci benliğe dair savunmalara meydan okumayı içermektedir (Kingston, 2003).

Sonuç olarak narsisizmin gelişimine dair teoriler arası farklılıklara karşın, narsisistik bireylerin yetişkinliklerinde güvensiz ve düşmanlık yaşantılarının erken dönemde ebeveynleriyle olan işlevsiz etkileşimleri ile ilişkili olduğu inancı ortak görünmektedir (Campbell, 1999).

1.3.2. Narsisizm, Bağlanma Stilleri ve Ahlaki Karar Alma

Literatürde narsisizm, bağlanma stilleri ve ahlaki karar alma süreçlerinin beraber yer aldığı çalışmalara rastlanmamıştır. Bu doğrultuda alanyazında yer aldığı haliyle narsisizmin bağlanma stilleri ve ahlaki karar almayla olan ilişkisine dair yapılan çalışmalara bakmak faydalı olabilir.

Narsisizme bağlanma temelinde bakılacak olursa tekrar eden kötü muamele ya da reddedilme yaşantısı, kişide ilgiyi ve tutarlı bir bakımı hak etmediği algısı

oluşturabilmektedir. Dolayısıyla kırılğan narsisizm bakım verenin ilgisizliğine ve reddine karşı meydana gelebilir. Bakım veren tarafından görülen bu tutumun kişi tarafından hak ettiği inancını ortaya çıkarabilmektedir. Kişi değersiz olduğuna ilişkin kaygılardan kurtulmak adına ise bir savunma mekanizması olarak abartılmış benlik algısı geliştirebilmektedir (Kernberg, 1998). Bu bağlamda kişinin yaşamış olduğu durumu tazmin etmesine yönelik geliştirdiği bu mekanizma psikanalitik görüşte detaylandırılmış ve önceki bölümde daha geniş bağlamda ele alınmıştır.

Kişilik bozukluğu ve bağlanma ilişkisinin olduğuna ilişkin verilere rağmen narsisizm ve bağlanma stilleri arasındaki ilişkiyi inceleyen az sayıda araştırma bulunmakla beraber bu araştırmaların sonuçları da çeşitlilik göstermektedir. Bağlanma ve narsisizm ilişkisi göz önüne alındığında araştırmalar kırılğan narsisizmi kaygılı bağlanma ile olumlu yönde ilişkili bulmaktadır (Dickinson ve Pincus, 2003; Meyer ve Pilkonis, 2011; Miller ve ark., 2011; Otway ve Vignoles, 2006; Rohmann ve ark., 2012; Smolewska ve Dion, 2005). Kaçınmacı bağlanma ilişkisine bakıldığında bazı araştırmalarda pozitif ilişki görülmüş (Fossati ve ark., 2015; Miller ve ark., 2011; Smolewska ve Dion, 2005), bazı araştırmalarda ise kırılğan narsisizm ile ilişki görülmemiştir (Otway ve Vignoles, 2006; Rohmann ve ark., 2012). Narsisizmin diğer bir alt boyutu olan büyüklenmeci narsisizm ile bağlanma stilleri incelendiğinde ise kaçınmacı bağlanma stiliyle ilgili yapılan bir çalışmada negatif (Rohmann ve ark., 2012), yapılan başka iki çalışmada pozitif (Dickinson ve Pincus, 2003; Fossati ve ark., 2015) ve diğer bir çalışmada ise ilişki bulunmamıştır (Miller ve ark., 2011). Bu bağlamda kaçınmacı bağlanmanın büyüklenmeci bağlanma ile ilişkisinin kırılğan narsisizme göre çalışmalarda daha farklı sonuçlar ortaya çıkardığı görülmektedir. Büyüklenmeci narsisizm ve kaygılı bağlanma arasındaki ilişkiye bakıldığında ise bir çalışma dışında (Fossati ve ark., 2015) aralarında ilişki bulunmamıştır (Meyer ve Pilkonis, 2011; Miller ve ark., 2011; Otway ve Vignoles, 2006; Smolewska ve Dion, 2005). Sonuç olarak literatürde çeşitli sonuçlara rastlanmış olduğu görülmektedir.

Ahlaki karar alma ve narsisizme dair literatür incelendiğinde narsisizm genel anlamıyla Karanlık Üçlü (psikopati, makyavelizm ve narsisizm) içerisinde ele alınmaktadır (Bartels ve Pizarro, 2011; Cima ve ark., 2010; Djeriouat ve Trémolière,

2014; Jonason ve Krause, 2013; Jonason ve ark., 2015; Jonason ve ark., 2017). Karanlık üçlü olarak nitelendirilen makyavelizm, psikopati ve narsisizm kişilik özellikleri genel anlamıyla duygusuzluk, manipölasyon, saldırgan davranışlara olan yatkınlık, sosyal anlamdaki eksiklik gibi ortak özellikler taşıyabilmektedirler (Paulhus ve Williams, 2002). Bireysel anlamda bakıldığında makyavelizm yanıltıcı ve manipölatif tutumları içermektedir (Djeriouat ve Trémolière, 2014). Psikopati; dürtüsellik, duygusuzluk ve düşük empati düzeyi ile ilişkilendirilmektedir (Paulhus ve Williams, 2002). Narsisizm ise büyüklenmecilik ve abartılı benlik algısıyla karakterizedir (Ames ve ark., 2006). Karanlık üçlü sıklıkla yıkılabilir ahlaki inançlar (makyavelizm), azalan ahlaki endişeler (psikopati) ve sosyal manada arzu duyulan ahlak sistemi (narsisizm) ile ilişkilendirilmiştir (Jonason ve ark., 2015). Bu bağlamda ahlaki yansımalar barındıran karar alma süreçlerinde etkileri olabileceği düşünülmektedir.

Ahlaki yargılara dair yapılan çalışmalara bakıldığında sosyal anlamda isteksiz olarak nitelendirilebilecek kişilik tiplerinin ahlaki ikilemlerde faydacı karar almayla ilişkili olabileceği üzerinde durulmaktadır. Buna yönelik olarak yapılan subklinik bir çalışmada, empati düzeyi düşük yani duygudaşlık göstermeyen kişilerin ahlaki ikilemlerde faydacılığı seçme eğilimlerinin olduğu ortaya koyulmuştur (Bartels ve Pizarro, 2011). Fakat buradan hareketle duygusal eksiklik çeşidine (suçluluk, empati eksikliği) yönelik bir çıkarım yapmak zor görünmektedir (Cima ve ark., 2010).

Ahlaki karar almaya dair son dönem bulgular, faydacı ve deontolojik seçimlerin birbirlerinin tersi olmadığını ortaya koymaktadır (Conway ve Gawronski, 2013). Diğer bir deyişle kimi bireyler diğer seçeneğin yanlış olduğu kanısına varmaksızın faydacı seçeneğe dair göreceli bir tutum içinde olabilmektedir. Bunun yanı sıra faydacı karar almanın her zaman daha çok kişiye yarar sağlamaya yönelik olmadığı, buna alternatif olarak zarar vermeme kuralına benzer biçimde temel ahlaki konulara yönelik kayıtsız bir tutum sergilemesine de karşılık gelebilmektedir (Karandikar ve ark., 2019). Dolayısıyla karanlık üçlü ve özelde de narsisizm örüntüsüne sahip bireylerin faydacı seçeneğe eğilimlerinin arkasındaki kaynaklardan biri bu olabilmektedir. Narsisistlerin sosyal anlamda arzulanan biçimde bir tutum

sergileme eğilimlerinin (Raskin ve Terry, 1988) diğer kişilerin de tercih edeceğini düşündüğü (daha çok kişiyi kurtarma) seçeneğe olan eğilimlerini beraberinde getirebilmektedir. Dolayısıyla ahlaki karar alma ve narsisizm ilişkisi Karanlık Üçlü (psikopati, makyavelizm ve narsisizm) kişilik özellikleri çerçevesinde incelenmiştir. Ayrıca genel anlamıyla duygusal eksikliğe karşılık olarak ahlaki ikilemlerde faydacı seçeneği tercih etme eğilimlerine yönelik sonuçlar elde edilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

2.1. Örneklem

İki aşamada yürütülmüş olan çalışmanın ilk aşamasında yer alan örneklem Medipol Üniveristesi'nde okuyan 18-35 yaş aralığında yer alan 400 lisans ve lisansüstü katılımcıdan oluşmaktadır. Katılımcılar 364 kadın ve 36 erkek olmak üzere yaş ortalamaları 21.59 (s=4.0) olarak tespit edilmiştir. İkinci aşama ise ilk aşamada yer alan 400 katılımcı arasından seçilmiş olan ve her grupta 16 kişi olacak şekilde dört gruba (güvenli, kaygılı, kaçınan, nötr) ayrılmış 64 kişi ile gerçekleştirilmiştir.

2.2. Veri Toplama Araçları

2.2.1. Demografik Bilgi Formu

Çalışmaya katılacak olan kişilerin demografik bilgilerini almak üzere araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Katılımcıların cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim düzeyi ve ekonomik düzeylerini belirlemeye ilişkin sorular yer almaktadır.

2.2.2. Klasik Etik İkilem Senaryoları

Kumova ve Bahçekapılı (2020) yapmış oldukları çalışmada; Greene ve ark. (2001), Koenigs ve ark. (2007) ile Moore ve ark. (2008) araştırmalarında kullanılan etik ikilem yaratan yirmi senaryodan en yüksek ikilem yaratan dört senaryoyu tespit etmişlerdir. Çalışmamızda da bu dört ahlaki ikilem- “Nobel Ödülü”, “Ötenazi”, “Düşman Casusu” ve “İlaç” senaryolarının uyumlu ve uyumsuz versiyonları olacak şekilde toplamda sekiz ahlaki ikilem senaryosu kullanılmıştır. Katılımcılardan

okuması gereken senaryolar sonrası verilen sorulara “evet” ya da “hayır” şeklinde cevap vermesi istenecektir.

2.2.3. Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri (YİYE-II)

Fraley ve arkadaşları (2000) tarafından geliştirilmiştir. Kaygı ve kaçınma boyutlarıyla yetişkinlerdeki bağlanmayı ölçmeyi amaçlayan ölçeğin Türkçe uyarlaması Selçuk ve arkadaşları (2005) tarafından yapılmıştır. Toplamda 36 maddeden oluşan ölçeğin 18 maddesi kaygı boyutunu, 18 maddesi ise kaçınma boyutunu oluşturmaktadır. 7’li Likert tipinde oluşturulan maddeler “hiç katılmıyorum” ile “tamamen katılıyorum” arasında puanlanmaktadır. Envanterin Cronbach alfa değeri ise kaygı boyutu için .86, kaçınma boyutu için .90’dır.

2.2.4. Patolojik Narsisizm Envanteri (PNE)

Pincus ve ark. tarafından (2009) geliştirilmiştir. Narsisizmi kırılganlık ve büyüklenmecilik temelinde değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Türkçe uyarlama çalışması Şen ve Barışkın (2019) tarafından yapılmıştır. 52 maddeden oluşmaktadır ve 6’lı Likert tipinde bir ölçektir. Katılımcılar ifadelerin kendilerine ne kadar uygun olduğunu 0 (beni hiç tanımlamıyorum) ile 5 (beni tam olarak tanımlıyor) arasında puanlamaktadır. Ölçekte kırılgan narsisizm ve büyüklenmeci narsisizm iki üst faktörü oluşturmaktadır. 7 alt boyutu olan ölçeğin Türkçe uyarlamasında, 2.ve 13. maddelerin faktör yüklerinin .30 altında kalması nedeniyle ölçek alt boyutları 6’ya düşürülmüştür. Buna göre bu boyutlar; Fark Edilmeye Yönelik Beklentiler (FEYB): 18 madde’, ‘Büyüklenmeci Kendilik (BK): 5 madde’, ‘Kırılgan Kendilik (KK): 11 madde’, ‘Kendini Onaylatma (KO): 4 madde’, Büyüklenmeci Hayaller (BH): 7 madde’ ve ‘Kendini Feda (KF): 4 madde’ olarak isimlendirilmiştir. Envanterin Cronbach değeri ise .93 olarak bulunmuştur.

2.2.5. Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği (PNDÖ)

Ölçek Watson ve ark. tarafından (1988) geliştirilmiş olup 10 pozitif ve 10 negatif duygu ifadesi içeren 20 maddeden oluşmaktadır. 5’li likert tipinde oluşturulan ölçeğin maddeleri 1 (çok az veya hiç) ile 5 (çok fazla) arasında değişmektedir. Bu şekilde ölçekten her bir duygu için 10 ile 50 puan arası elde edilebilir. Ölçeğin Türkçe geçerlik ve güvenirlik çalışması Gençöz (2000) tarafından yapılmıştır. Envanterin Cronbach alfa katsayısı ise pozitif duygu için .83 negatif duygu için .86 olarak bulunmuştur.

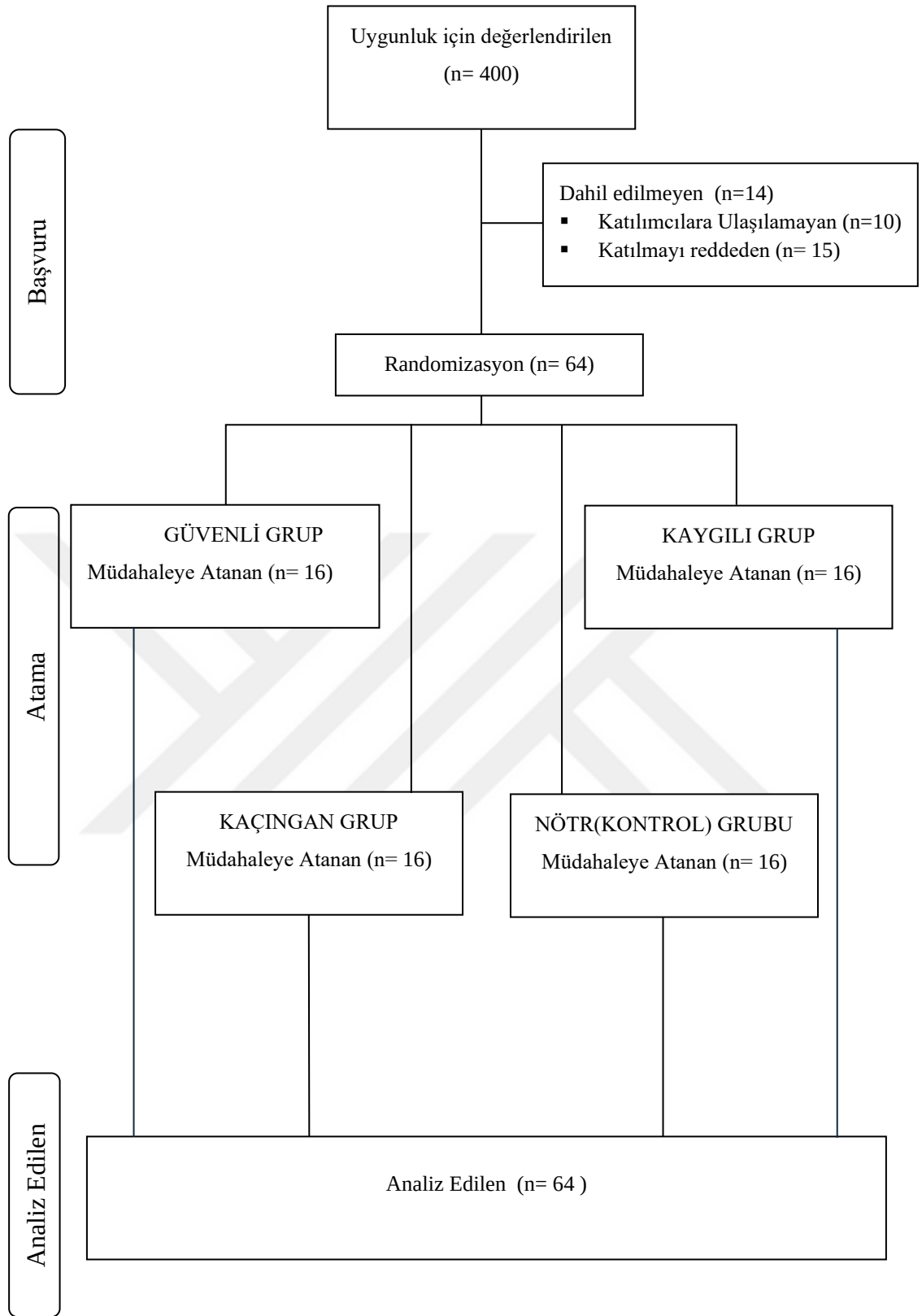
2.3. İşlem

Tez çalışması için ilk olarak İstanbul Medipol Üniversitesi Sosyal Bilimler Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu Başkanlığı’ndan gerekli izinler alınmıştır. İzin alınma sürecinden sonra veri toplama aşamasına geçilmiştir. Ahlaki karar almanın bağlanma manipülasyonu uygulanarak araştırıldığı bu çalışma, iki aşamadan oluşmaktadır.

Çalışma 1’in ilk aşamasında kullanılan ölçekleri geliştiren kişilerden e-posta yoluyla izin alınmıştır. Veriler Medipol Üniversitesi öğrencilerine (400 kişi) uygulanmıştır. Veri toplama süreci Google Forms üzerinden çevrimiçi şekilde gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara ilk etapta gönüllülük esaslı olan araştırmanın amacının ne olduğu, katılım koşulu ve gizlilik esasını içeren Bilgilendirilmiş Onam Formu iletilmiştir. Daha sonra araştırmacının hazırlamış olduğu Demografik Bilgi Formu sonrasında Klasik Etik İkilem Senaryoları ve Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri (YİYE-II) uygulanmıştır.

Çalışma 1’e katılmış 400 kişi arasından rastgele olarak belirlenmiş ve çalışmaya katılmış 64 kişi Çalışma 2’ye davet edilmiştir. Çalışma 2 için örneklem büyüklüğü süreci, önceki bağlanma yönelimi hazırlama çalışmalarında grup boyutlarının 20 civarında olduğu bilgisine dayanarak belirlenmiştir (Carnelley ve

Rowe, 2007; Mikulincer ve Shaver, 2001b; Rowe ve Carnelley, 2003). Daha sonra çalışmaya katılmaya gönüllü olan 64 kişiden Aydınlatılmış Onam alınmıştır. Sonrasında katılımcılar *randomizer.org* sitesi aracılığıyla 16 kişi *güvenli*, 16 kişi *kaygılı*, 16 kişi *kaçıngan* ve 16 kişi *nötr* grupta olacak şekilde seçkisiz olarak atanmıştır. Katılımcılar uygulamanın gerçekleştirileceği gün ve saat için aranmış ve araştırmanın Medipol Üniversitesi Psikoloji laboratuvarın gerçekleştirileceği bilgisi verilmiştir. Laboratuvara alınmış olan katılımcılar ilk etapta araştırmacı tarafından hazırlanmış olan Demografik Bilgi Formunu doldurmuştur. Sonrasında ise Klasik Etik İkilem Senaryoları (uyumlu ve uyumsuz versiyonları), Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri (YİYE-II), Patolojik Narsisizm Envanteri (PNE) ve katılımcıların ruh hallerini belirleyebilmek adına Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği (PNDÖ) uygulanmıştır. Ardından araştırmacı tarafından uygulanan bağlanma güvenliği ön hazırlamasına geçilmiştir. Alınan ölçüm bilgileri IBM SPSS 27 (Statistical Package for the Social Sciences) aracılığıyla analiz edilmiştir. Çalışmaya yönelik detaylar CONSORT akış şemasında yer almaktadır.

Şekil 1

CONSORT Akış Şeması

Katılımcılar seçkisiz olarak dört koşuldan birine atanmıştır: güvenli (n:16), kaygılı (n:16), kaçınan (n:16) ve nötr koşul (n:16). Bu hazırlamalar (*hazırlama*) Bartz ve Lydon'ın (2004) bağlanma stili hazırlama yönteminin uyarlaması şeklinde oluşturulmuştur. Katılımcılara kendilerini güvenli, kaygılı ve kaçınan hissettikleri bir ilişkiye dair 10 dakika boyunca yazmaları ve bunu yaparken de gözlerini kapatıp anlatılan durumu zihinlerinde canlandırdıkları kişilerin yüzlerini gözlerinin önüne getirmeleri söylenmiştir. Katılımcılardan tasavvur edilen ilgili kişilerin davranışlarına ilaveten içsel düşünce ve duygulara da dayanarak olayı ayrıntılı anlatmaları talep edilmiştir. Nötr hazırlama koşulu Rowe ve Carnelley (2003) tarafından Mikulincer ve Shaver'dan (2001c) uyarlanmış olan hazırlama (*hazırlama*) kullanılmıştır. Katılımcılardan 10 dakika boyunca haftalık süpermarket alışverişlerinde dükkânda gezdiklerini ve raflardan ürün aldıklarını hayal etmeleri ve yazmaları istenmiştir. Hazırlamalar (*hazırlama*) aşağıdaki ifadeyle hayal ettirilmiştir.

“Şimdi, bir an durun ve bu kişiyi zihninizde görsel olarak canlandırmaya çalışın. Bu kişi neye benziyor? Bu kişiyle birlikte olmak nasıl bir duygu? Bu kişiyle gerçekten birlikte olduğunuz bir zamanı hatırlamak isteyebilirsiniz. O size ne derdi? Siz karşılığında ne söylediniz? Bu kişiyle birlikteyken kendinizi nasıl hissediyorsunuz? Şu anda yanınızda olsalardı nasıl hissederdiniz?”

Katılımcılara tarif edileni yazmaları için bir sayfa ve yaklaşık olarak 10 dakika süre tanınmıştır. Katılımcıların yazdıklarında serbest olmalarını sağlamak adına araştırmacının yazı içeriğini kontrol etmeyeceğini yalnızca talimatlara uygunluğunu inceleyeceği aktarılmıştır. Ayrıca deney sonunda katılımcılara yazdıklarını beraberine götürmekte özgür oldukları söylenmiştir.

Güvenli Hazırlama Koşulu

“Lütfen diğer kişiye yakınlaşmanın nispeten kolay olduğu ve diğer kişiye bağlı olarak kendinizi rahat hissettiğiniz bir ilişkiniz olduğunu düşünün. Bu ilişkide, diğer kişi tarafından terk edilme konusunda sık sık endişelenmediniz ve diğer kişinin size çok yaklaşmasından endişe etmediniz.”

Kaygılı Hazırlama

“Lütfen karşınızdaki kişinin size istediğiniz kadar yaklaşmak istemediğini hissettiğiniz bir ilişkinizi düşünün. Bu ilişkide diğer kişinin sizden gerçekten hoşlanmadığından veya sizi sevmediğinden ve sizinle kalmak istemeyeceğinden endişe ettiniz. Bu ilişkide diğer kişiye çok yaklaşmak istediniz ancak bunun diğer kişiyi korkutup uzaklaştıracağından endişe ettiniz.”

Kaçıngan Hazırlama

“Lütfen karşınızdaki kişiye çok yakın olmaktan biraz rahatsız olduğunuzu fark ettiğiniz bir ilişkinizi düşünün. Bu ilişkide diğer kişiye tamamen güvenmenin zor olduğunu ve diğer kişiye bağımlı olmanıza izin vermenin zor olduğunu fark ettiniz. Bu ilişkide, diğer kişi size çok yaklaştığında kendinizi gergin hissettiniz ve diğer kişinin sizin rahat hissettiğinizden daha yakın olmak istediğini hissettiniz.”

Nötr Hazırlama

“Bir süpermarkete gittiğinizi ve eviniz için ihtiyacınız olan ürünleri satın aldığınızı hayal edin. Diğer kişilerin de ürün satın aldığını, kendi aralarında günlük konular hakkında konuştuklarını, yeni markaları incelediklerini ve farklı ürünleri karşılaştırdıklarını hayal edin.”

Deney oturumunun hemen ardından katılımcılardan Klasik Etik İkilem Senaryolarını (uyumlu ve uyumsuz versiyonları), Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri (YİYE-II) ve duygusal durumlarını değerlendirmeleri için Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği (PNDÖ)’ni ikinci kez doldurmaları istenmiştir.

2.4. İstatistiksel Analiz

Çalışmalardan elde edilen verilerin istatistiksel analizi IBM SPSS 27 programı aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışma 1’de elde edilen verilerin normal dağılıma uygunluğu Kolmogorov-Smirnov testiyle değerlendirilmiş ve verilerin normal dağılıma uygun olduğu görülmüştür. Verilerin normal dağılması nedeniyle parametrik testler uygulanmıştır. Verilerin cinsiyetler açısından karşılaştırılması için Bağımsız Örneklem T testi uygulanmıştır. Değişkenlerin demografik özellikler açısından farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla One-way ANOVA yöntemi kullanılmıştır. Değişkenler arasındaki etkiyi ölçmek amacıyla ise Çoklu Regresyon Analizi yapılmıştır. Çalışma 1’de yer alan katılımcıların ahlaki karar alma puanları geleneksel analiz yöntemiyle hesaplanmıştır. Deontolojik ve faydacı karar almanın iki zıt kutup olarak kabul edildiği bu yöntemle göre katılımcıların her senaryo için verdikleri faydacı karara karşılık gelen evet cevabı için bir puan, deontolojik karara karşılık gelen hayır cevabı için iki puan olarak hesaplanmış ve toplam karar puanları bu hesaplamaların ortalamaları alınarak belirlenmiştir. Yüksek puanlar deontolojik karar alma eğilimini, düşük puanlar ise faydacı karar alma eğilimini göstermektedir.

Çalışma 2’de elde edilen verilerin normal dağılıma uygunluğu açısından incelenmesi amacıyla Shapiro Wilk testi yapılmıştır. Normal dağılıma uygun olan ölçümler için parametrik testler uygulanırken normal dağılıma uygun olmayan ölçümler için nonparametrik testler uygulanmıştır. Grup içi karşılaştırmalara yönelik olarak parametrik testlerden Paired Sample T- testi, nonparametrik testlerden ise Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi uygulanmıştır. Gruplar arası karşılaştırmalara yönelik olarak parametrik testlerden One-way ANOVA ve ANCOVA, nonparametrik testlerden Kruskal-Wallis Testi yapılmıştır. Narsisizmin düzenleyici rolünü incelemek amacıyla ise Hayes’in (2018) PROCESS makro modelinden yararlanılmıştır. Çalışma

2' de yer alan katılımcıların ahlaki karar alma puanlarının detaylı analizini yapmak amacıyla süreç ayrıştırma yöntemi kullanılmıştır. Süreç ayrıştırma yönteminde kullanılan hesaplama yöntemi aşağıda yer aldığı şekilde yapılmıştır (Conway ve Gawronski, 2013).

D= Deontolojik karara ilişkin cevap

F= Faydacı karara ilişkin cevap

1-F = Faydacı karara ilişkin olmayan cevap

1-D = Deontolojik karara ilişkin olmayan cevap

P= olasılık

1-) $p(\text{zarar kabul edilemez} / \text{uyumlu}) = F + ((1-D) \times D)$

2-) $p(\text{zarar kabul edilebilir} / \text{uyumlu}) = (1-F) \times (1-D)$

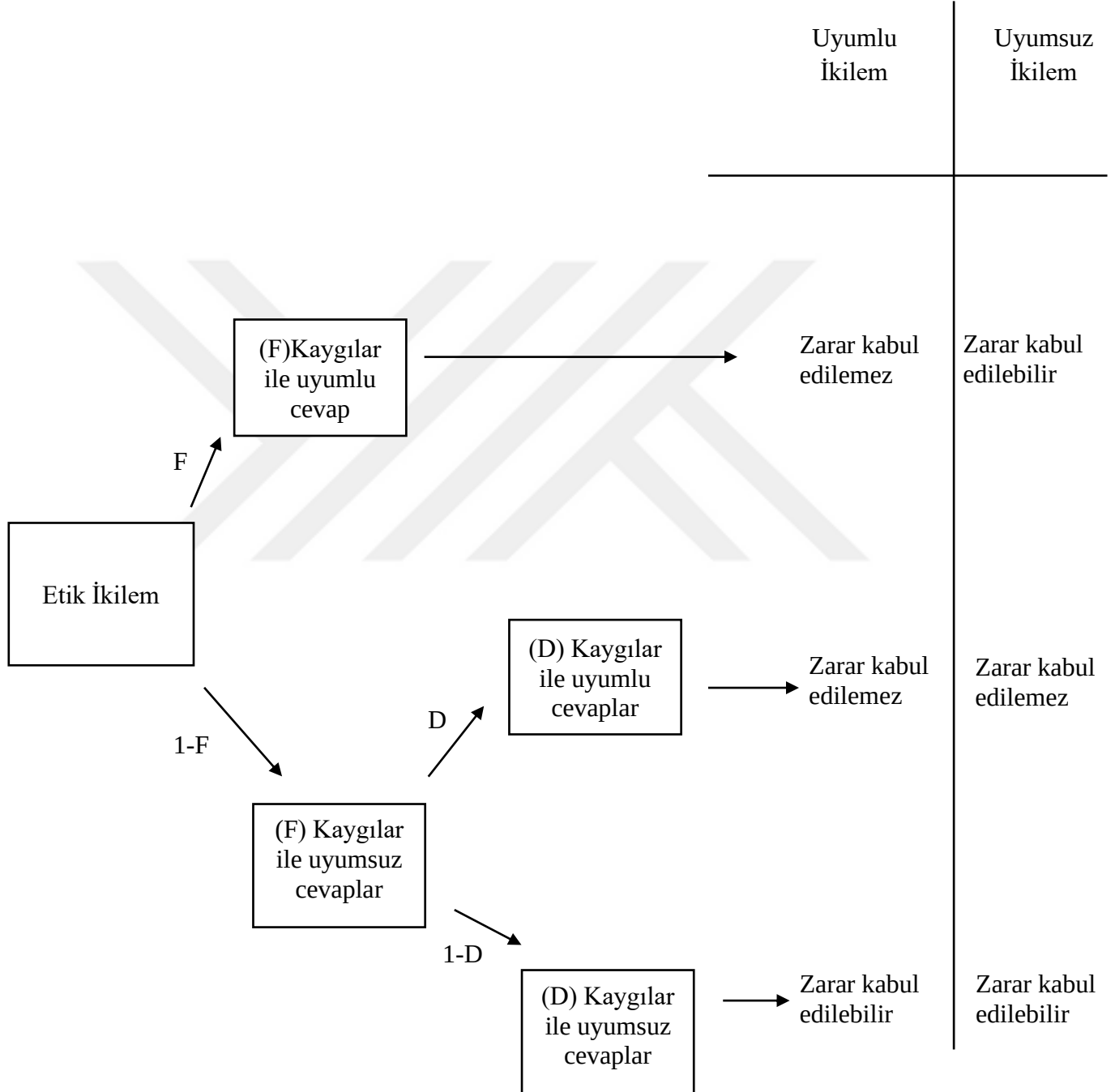
3-) $p(\text{zarar kabul edilemez} / \text{uyumsuz}) = (1-F) \times D$

4-) $p(\text{zarar kabul edilebilir} / \text{uyumsuz}) = F + ((1-F) \times (1-D))$

5-) $F = p(\text{zarar kabul edilemez} / \text{uyumlu}) - p(\text{zarar kabul edilemez} / \text{uyumsuz})$

6-) $D = p(\text{zarar kabul edilemez} / \text{uyumsuz}) / (1-F)$

Şekil 2: Süreç Ayrıştırma Yöntemi Diyagramı

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

3.1. Sosyodemografik Bulgular

Çalışma 1'e katılmış olan 400 katılımcının demografik bilgilerini içeren cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim düzeyi ve ekonomik düzeylerine ilişkin bilgiler Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1

Çalışma 1 Katılımcıların Demografik Özellikleri

		N	(%)	Ort±SD
Yaş				21.59±4.0
Cinsiyet	Kadın	364	91	
	Erkek	36	9	
Eğitim Düzeyi	Lisans	380	95	
	Yüksek L.	19	4.8	
	Doktora	1	3	
Medeni Durum	İlişkisi var	153	3.8	
	İlişkisi yok	247	61.8	
Ekonomik Düzeyi	İyi	223	55.8	
	Orta	170	42.5	
	Kötü	7	1.8	

Tablo 2*Senaryo Bazında Faydacı Deontolojik Karar Dağılımları*

Senaryo		Evet		Hayır	
No	Senaryo Adı	(Faydacı karar)	% Evet	(Deontolojik karar)	% Hayır
1.	Nobel ödülü	136	% 34	264	% 66
2.	Ötenazi	216	% 54	184	% 46
3.	Düşman Casusu	245	% 61.25	155	% 38.75
4.	İlaç	170	% 42.5	230	% 57.5

*N= 400

Tablo 2’den anlaşıldığı üzere, dört klasik uyumlu etik ikilem senaryosu katılımcılarda ikilem oluşturan sonuçlar ortaya çıkartmıştır. Sonuçlar karşılaştırıldığında “Ötenazi” senaryosunda faydacı karar %54 ve deontolojik karar %46, “İlaç” senaryosun ise faydacı karar %42.5 ve deontolojik karar %57.5 olmak üzere yüksek ikilem yaratarak yakın oranda sonuçlar verdiği görülmektedir.

Çalışma 1’de senaryolara verilen cevaplar klasik yöntemle hesaplanmıştır. Evet=1 puan, hayır=2 puana karşılık gelmekte olup her katılımcı için toplanarak ortalamaları alınmıştır. Yükselen puanlar karar alma için; katılımcının deontolojik (D), azalan puanlar ise faydacı (F) eğilimde olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla beraber Çalışma 2’de ahlaki karar alma puanları deontolojik (D) ve faydacı (F) olmak üzere daha detaylı olarak ele alınması amacıyla süreç ayırıştırma yöntemiyle hesaplanmıştır.

3.1.1. Demografik Değişkenlere Göre Ahlaki Karar Alma ve Bağlanma Stilleri Puanlarının İncelenmesi

Analize başlamadan önce ön analizler yapılarak çalışmada yer alan sürekli değişkenlerin uç değer analizleri yapılmış ve normal dağılım gösterip göstermediği incelenmiştir. Buna göre çalışmada yer alan değişkenlerin normal dağıldığı görülmüş olup herhangi bir veri kaybı yaşanmamıştır. Değişkenlerin demografik bilgiler içerisinde yer alan cinsiyet dağılımlarına ve medeni durumlarına ilişkin fark olup olmadığını tespit etmek amacıyla parametrik testler içerisinde yer alan Bağımsız Örneklem T Testi; ekonomik durumlarına ilişkin fark olup olmadığını tespit etmek amacıyla One-Way ANOVA testi uygulanmıştır.

Ahlaki karar alma puanlarının cinsiyet açısından anlamlı düzeyde farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla Bağımsız Örneklem T testi uygulanmıştır. Analiz sonucunun verileri Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3

Katılımcıların Cinsiyetlerine İlişkin Ahlaki Karar Alma Puanları Bağımsız Örneklem T Testi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	Ortalama	SS	t-testi		
					t	df	p
Ahlaki Karar Alma	Kadın	363	12.26	2.11424	2.293	397	.027*
	Erkek	36	11.30	2.41211			

$p < .05$

Analiz sonucunda katılımcıların ahlaki karar alma puanlarında cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermiştir [$t(397) = 2.293, p = .027$]. Analiz sonucunda kadın grubunun ($M = 12.26, SD = 2.114$) erkek grubuna ($M = 11.30, SD = 2.412$) kıyasla daha yüksek puan aldığı görülmüştür.

Yakın İlişkilerde Yaşantılar envanteri Kaygı alt boyutu puanlarının cinsiyet açısından anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla Bağımsız Örneklem T testi uygulanmıştır. Analiz sonucunda katılımcıların Yakın İlişkilerde Yaşantılar envanteri kaygı alt boyutu puanlarında cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p > .05$).

Yakın İlişkilerde Yaşantılar envanteri Kaçınan alt boyutu puanlarının cinsiyet açısından anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla Bağımsız Örneklem T testi uygulanmıştır. Analiz sonucunda katılımcıların Yakın İlişkilerde Yaşantılar envanteri kaçınan alt boyutu puanlarında cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p > .05$).

Ahlaki karar alma puanlarının medeni durum açısından anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla Bağımsız Örneklem T testi uygulanmıştır. Analiz sonucunda katılımcıların Ahlaki karar alma puanlarında medeni durumlarına göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p > .05$).

Yakın İlişkilerde Yaşantılar envanteri alt boyutlarının medeni durum açısından anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla Bağımsız Örneklem T testi uygulanmıştır. Analiz sonucunun verileri Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4

Katılımcıların Medeni Durumlarına İlişkin Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri Alt Boyutları Bağımsız Örneklem T Testi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	Ortalama	SS	t-testi		
					t	df	p
Kaçınan Alt Boyutu	İlişkisi var	153	81.70	9.349	4.047	398	.001*
	İlişkisi yok	247	77.62	10.067			
Kaygı Alt Boyutu	İlişkisi var	153	60.69	14.544	4.354	398	.001*
	İlişkisi yok	247	67.15	14.333			

$p < .05$

Analiz sonucunda katılımcıların Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri Kaçınan alt boyutu katılımcıların medeni durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermiştir [$t(398) = 4.047, p = .001$]. Analiz sonucunda ilişkisi olan katılımcıların ($M = 81.70, SD = 9.349$) ilişkisi olmayan katılımcılara ($M = 77.62, SD = 10.06$) kıyasla daha yüksek puanlar aldığı görülmüştür.

Analiz sonucunda katılımcıların Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri Kaygı alt boyutu katılımcıların medeni durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermiştir [$t(398) = 4.354, p = .001$]. Analiz sonucunda ilişkisi olmayan katılımcıların ($M = 67.15, SD = 14.333$) ilişkisi olan katılımcılara ($M = 60.69, SD = 14.544$) kıyasla daha yüksek puanlar aldığı görülmüştür.

Ahlaki karar alma puanlarının ekonomik düzeyi açısından anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla One-Way ANOVA testi uygulanmıştır. Analiz sonucunda katılımcıların ahlaki karar alma puanlarında ekonomik düzeylerine göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p > .05$).

Yakın İlişkilerde Yaşantılar envanteri Kaygı alt boyutu puanlarının ekonomik düzeyi açısından anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla One-Way ANOVA testi uygulanmıştır. Analiz sonucunda katılımcıların Yakın İlişkilerde Yaşantılar envanteri Kaygı alt boyutu puanlarında ekonomik düzeylerine göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p > .05$).

Yakın İlişkilerde Yaşantılar envanteri Kaçınan alt boyutu puanlarının ekonomik düzeyi açısından anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla One-Way ANOVA testi uygulanmıştır. Analiz sonucunda katılımcıların Yakın İlişkilerde Yaşantılar envanteri Kaçınan alt boyutu puanlarında ekonomik düzeylerine göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p > .05$).

3.1.2. Ahlaki Karar Almanın Yordanmasında Bağlanma Stillerinin Etkisine İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri kaygılı ve kaçınan alt boyutlarının ahlaki karar alma düzeylerini anlamlı olarak yordayıp yordamadığını tespit etmek amacıyla Çoklu Regresyon Analizi yapılmıştır. Analiz sonuçlarına ait veriler Tablo 5’te yer almaktadır.

Tablo 5

Ahlaki Karar Almanın Yordanmasına YIYE Alt Boyutlarına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Tablosu

Değişken	B	SE	β	t	p
Sabit	13.800	.974		14.168	.001
YIYE-Kaygı Alt Boyutu	.005	.007	.033	-2.253	.513
YIYE- Kaçınan Alt Boyutu	-.024	.011	-.113	.655	.025*

* $p < .05$

Yordayıcı değişkenlerin ahlaki karar alma üzerindeki etkisini tespit etmek amacıyla yapılan çoklu regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Analiz sonucunda modelin anlamlı olduğu bulunmuştur [$F(2,397) = 2.713, p < .049$] ve açıklanan varyans oranı $R^2 = .016$ (düzeltilmiş $R^2 = .010$) olarak hesaplanmıştır. Regresyon katsayılarına göre YIYE-Kaçınan alt boyutu ($\beta = -.113, p = .025$) anlamlı düzeyde yordayan değişken olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar YIYE- kaçınan alt boyutu puanları yüksek olan kişilerin ahlaki karar almada daha az puana işaret eden faydacı karar aldıklarını ortaya koymaktadır.

3.2. Sosyodemografik Bulgular

Çalışmada Güvenli Hazırlama, Kaygılı Hazırlama, Kaçınan Hazırlama ve Nötr (Kontrol) gruplarının her birinde 16 kişi olacak şekilde toplamda 64 katılımcı yer almaktadır. Müdahale öncesi ve sonrası karşılaştırmasında herhangi bir veri kaybı yaşanmamıştır. İstatistiksel analiz 64 katılımcının verileri üzerinden yapılmıştır. Katılımcıların sosyodemografik bilgileri Tablo 6’da yer almaktadır.

Tablo 6

Çalışma 2 Katılımcıların Demografik Bilgileri

Değişken	Grup	Cinsiyet	N (%)	Ort ± SD
Yaş	Güvenli G.	Kadın		21.388 ± 2.1
		Erkek		
	Kaygılı G.	Kadın		21.00 ± 1.8
		Erkek		
	Kaçınan G.	Kadın		20.00 ± 4.1.
		Erkek		
	Nötr G.	Kadın		21.00± 2.2
		Erkek		
Cinsiyet	Güvenli G.	Kadın	15(93.8)	
		Erkek	1 (6.3)	
	Kaygılı G.	Kadın	15(93.8)	
		Erkek	1(6.3)	
	Kaçınan G.	Kadın	14(87.5)	
		Erkek	2(12.5)	

	Nötr G.	Kadın	16(100)
		Erkek	-
Medeni Durum	Güvenli G	İlişkisi var	8(50)
		İlişkisi yok	8(50)
	Kaygılı G.	İlişkisi var	6(37.5)
		İlişkisi yok	10(62.5)
	Kaçınan G.	İlişkisi var	7(43.8)
		İlişkisi yok	9(56.3)
	Nötr G.	İlişkisi var	7(43.8)
		İlişkisi yok	9(56.3)
Ekonomik Düzey	Güvenli G.	İyi	8(50)
		Orta	8(50)
		Kötü	-
	Kaygılı G.	İyi	10(62.5)
		Orta	6 (37.5)
		Kötü	-
	Kaçınan G.	İyi	12(75.0)
		Orta	4(25.0)
		Kötü	-
	Nötr G.	İyi	9(56.3)
		Orta	5(31.3)
		Kötü	-

Not: Güvenli G., güvenli hazırlama koşulunda yer alan katılımcılar, Kaygılı G. Kaygılı hazırlama koşulunda yer alan katılımcılar, Kaçınan G. kaçınan hazırlama koşulunda yer alan katılımcılar, Nötr G. kontrol grubunda yer alan katılımcılara karşılık gelmektedir.

3.3. Grup İçi Karşılaştırılmalara Yönelik Bulgular

3.3.1. Ön Analizler

Analize başlamadan önce ön analizler yapılarak çalışmada yer alan sürekli değişkenlerin uç değer analizleri yapılmış ve normal dağılım gösterip göstermediği incelenmiştir. Buna göre çalışmada yer alan normal dağılım gösterdiği tespit edilen değişkenlerin grup içi karşılaştırmalarına yönelik analizleri için Paired Sample T Testi uygulanmıştır. Normal dağılım göstermeyen değişkenlerin grup içi karşılaştırmalarına yönelik analizleri için nonparametrik testler içerisinde yer alan Wilcoxon testi uygulanmıştır.

3.3.2. Güvenli, Kaygılı, Kaçınan, Nötr Gruplarının Ahlaki Karar Alma Ön Test ve Son Test Puanlarına Ait Analiz Sonuçları

Ahlaki Karar Alma Deontoloji (D) ön test ve son test puanlarına ait analiz sonuçları incelendiğinde Kaygılı, Kaçınan ve Nötr gruplarında ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p > .05$).

Güvenli grubun Ahlaki Karar Alma Deontoloji ön test puan ortalaması $.39 \pm .27$, son test toplam puan ortalaması $.48 \pm .25$ olarak bulunmuştur. Paired-Samples T-Testi sonucuna göre Güvenli grubun Ahlaki Karar Alma ön test ve son test puanları arasında anlamlı düzeyde bir farklılık vardır [$t(15) = -1.88$, $p = .049$]. Analizin ayrıntılı sonuçlarına aşağıda yer alan Paired-Samples T-Testi tablosunda yer verilmiştir.

Tablo 7

Güvenli Hazırlama Grubu Ahlaki Karar Alma Deontoloji Puanları Ön Test ve Son Test Puanlarına Ait Paired-Samples T-Testi Sonuçları

Ölçümler	N	Ortalama	SS	t	p
Ön test	16	.3966	.27095	-1.888	.049
Son test	16	.4890	.25050		

$p < .05$

Ahlaki Karar Alma Faydacılık (F) ön test ve son test puanlarına ait analiz sonuçları incelendiğinde Güvenli, Kaygılı, Kaçınan ve Nötr gruplarında ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p > .05$).

3.3.3. Güvenli, Kaygılı, Kaçınan, Nötr Gruplarının Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri Kaygı Alt Boyutu Ön Test ve Son Test Puanlarına Ait Analiz Sonuçları

Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri Kaygı alt boyutu ön test ve son test puanlarına ait analiz sonuçları incelendiğinde Güvenli, Kaygılı ve Nötr gruplarında ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p > .05$).

Kaçınan grubun Yakın ilişkilerde Yaşantılar envanteri Kaygı alt boyutu ön test puan ortalaması $60.25 \pm .9.46$, son test toplam puan ortalaması 67.68 ± 17.36 olarak bulunmuştur. Paired-Samples T-Testi sonucuna göre Kaçınan grubunun Yakın ilişkilerde Yaşantılar envanteri Kaygı alt boyutu ön test ve son test puanları arasında anlamlı düzeyde bir farklılık vardır [$t(15) = -2.140$, $p = .049$]. Analizin ayrıntılı sonuçlarına aşağıda yer alan Paired-Samples T-Testi tablosunda yer verilmiştir.

Tablo 8

Kaçınan Hazırlama Grubunun Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanterinin Kaygı Alt Boyutu Ön Test ve Son Test Puanlarına Ait Paired-Samples T-Testi Sonuçları

Ölçümler	N	Ortalama	SS	t	p
Ön test	16	60.25	9.46	-2.140	.049
Son test	16	67.68	17.36		

$p < .05$

3.3.4. Güvenli, Kaygılı, Kaçınan, Nötr Gruplarının Yakın İlişkiler Envanteri Kaçınan Alt Boyutu Ön Test ve Son Test Puanlarına Ait Analiz Sonuçları

Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri Kaçınan alt boyutu ön test ve son test puanlarına ait analiz sonuçları incelendiğinde Nötr grubunda ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p > .05$).

Kaçınan grubun Yakın ilişkilerde Yaşantılar envanteri Kaçınan alt boyutu ön test puan ortalaması 58.56 ± 15.62 , son test toplam puan ortalaması 76.88 ± 5.30 olarak bulunmuştur. Paired-Samples T-Testi sonucuna göre Kaçınan grubunun Yakın ilişkilerde Yaşantılar envanteri Kaçınan alt boyutu ön test ve son test puanları arasında anlamlı düzeyde bir farklılık vardır [$t(15) = 4.000$, $p = .001$]. Analizin ayrıntılı sonuçlarına aşağıda yer alan Paired-Samples T-Testi tablosunda yer verilmiştir.

Tablo 9

Kaçınan Hazırlama Grubunun Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanterinin Kaçınan Alt Boyutu Ön Test ve Son Test Puanlarına Ait Paired-Samples T-Testi Sonuçları

Ölçümler	N	Ortalama	SS	t	p
Ön test	16	58.56	15.62	4.000	.001
Son test	16	76.88	5.30		

$p < .05$

Güvenli grubun Yakın ilişkilerde Yaşantılar envanteri Kaçınan alt boyutu ön test puan ortalaması 84.75 ± 8.88 , son test toplam puan ortalaması 41.87 ± 17.44 olarak bulunmuştur. Wilcoxon Testi sonucuna göre Kaçınan grubunun Yakın ilişkilerde Yaşantılar envanteri Kaçınan alt boyutu ön test ve son test puanları arasında anlamlı düzeyde bir farklılık vardır ($z = -3.362$, $p = .001$). Analizin ayrıntılı sonuçlarına aşağıda yer alan Wilcoxon Testi tablosunda yer verilmiştir.

Tablo 10

Güvenli Hazırlama Grubunun Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri Kaçınan Alt Boyutu Ön Test ve Son Test Puanlarına Ait Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

Ölçümler	N	Ortalama	SS	Sıra Ortalaması	z	p
Ön test	16	83.75	8.88	1.50	-3.362	.001
Son test	16	41.87	17.44	9.50		

$p < .05$

Kaygılı grubun Yakın ilişkilerde Yaşantılar envanteri Kaçınan alt boyutu ön test puan ortalaması 75.75 ± 12.29 , son test toplam puan ortalaması 57.62 ± 16.34 olarak bulunmuştur. Wilcoxon Testi sonucuna göre Kaygılı grubun Yakın ilişkilerde Yaşantılar envanteri Kaçınan alt boyutu ön test ve son test puanları arasında anlamlı

düzeyde bir farklılık vardır ($z = -2.948$, $p = .003$). Analizin ayrıntılı sonuçlarına aşağıda yer alan Wilcoxon Testi tablosunda yer verilmiştir.

Tablo 11

Kaygılı Hazırlama Grubunun Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri Kaçınan Alt Boyutu Ön Test ve Son Test Puanlarına Ait Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

Ölçümler	N	Ortalama	SS	Sıra Ortalaması	z	p
Ön test	16	75.75	12.29	3.67	-2.948	.003
Son test	16	57.62	16.34	9.62		

$p < .05$

3.3.5. Güvenli, Kaygılı, Kaçınan, Nötr Gruplarının Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği Olumlu Alt Boyutu Ön Test ve Son Test Puanlarına Ait Analiz Sonuçları

Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği Olumlu alt boyutu ön test ve son test puanlarına ait analiz sonuçları incelendiğinde Kaygılı, Kaçınan ve Nötr gruplarında ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p > .05$).

Güvenli grubun Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği Olumlu alt boyutu ön test puan ortalaması 20.50 ± 5.91 , son test toplam puan ortalaması 28.81 ± 8.20 olarak bulunmuştur. Paired-Samples T-Testi sonucuna göre Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği Olumlu alt boyutu ön test ve son test puanları arasında anlamlı düzeyde bir farklılık vardır [$t(15) = -3.401$, $p < .004$]. Analizin ayrıntılı sonuçlarına aşağıda yer alan Paired-Samples T-Testi tablosunda yer verilmiştir.

Tablo 12

Güvenli Hazırlama Grubunun Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeğinin Olumlu Alt Boyutu Ön Test ve Son Test Puanlarına Ait Paired-Samples T-Testi Sonuçları

Ölçümler	N	Ortalama	SS	t	p
Ön test	16	20.50	5.91	-3.401	.004
Son test	16	28.81	8.20		

$p < .05$

3.3.6. Güvenli, Kaygılı, Kaçınan, Nötr Gruplarının Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği Olumsuz Alt Boyutu Ön Test ve Son Test Puanlarına Ait Analiz Sonuçları

Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği Olumsuz alt boyutu ön test ve son test puanlarına ait analiz sonuçları incelendiğinde Güvenli, Kaygılı, Kaçınan ve Nötr gruplarında ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p > .05$).

3.4. Gruplar Arası Karşılaştırmalara Yönelik Bulgular

3.4.1. Ön Analizler

Analize başlamadan önce ön analizler yapılarak çalışmada yer alan sürekli değişkenlerin uç değer analizleri yapılmış ve normal dağılım gösterip göstermediği incelenmiştir. Buna göre çalışmada yer alan normal dağılım gösterdiği tespit edilen değişkenlerin gruplar arası karşılaştırmalara yönelik analizleri için One-Way ANOVA ve ANCOVA testi yapılmıştır. Normal dağılım göstermeyen değişkenlerin gruplar arası karşılaştırmalarına yönelik analizleri için nonparametrik testler içerisinde yer alan Kruskal Wallis testi yapılmıştır.

3.4.2. Güvenli, Kaygılı, Kaçınan, Nötr Gruplarının Ön Test Puanlarına Ait Analiz Sonuçları

YIYE-Kaygı alt boyutu ön test puan ortalaması Güvenli grubun 60.25 ± 16.18 , Kaygılı grubun 56.75 ± 12.75 , Kaçınan grubun 60.25 ± 9.46 ve Nötr grubun 65.94 ± 11.49 olarak bulunmuştur. Dört grup karşılaştırıldığında YIYE-Kaygı alt boyutu ön test puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($p > .05$).

YIYE-Kaçınan alt boyutu ön test puan ortalaması Güvenli grubun 83.75 ± 8.88 , Kaygılı grubun 75.75 ± 12.29 , Kaçınan grubun 76.88 ± 5.30 ve Nötr grubun 79.50 ± 10.83 olarak bulunmuştur. Dört grup karşılaştırıldığında YIYE-Kaçınan alt boyutu ön test puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($p > .05$).

Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği Olumlu alt boyutu ön test puan ortalaması Güvenli grubun 20.50 ± 5.9 , Kaygılı grubun 32.37 ± 7.96 , Kaçınan grubun 32.00 ± 5.89 ve Nötr grubun 31.18 ± 4.63 olarak bulunmuştur. Dört grup karşılaştırıldığında Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği Olumlu alt boyutu ön test puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur [$F(3,60) = 13.437$, $p = .001$, $\eta^2 = .402$]. Analiz sonucunda çıkan anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla Tukey karşılaştırma testi yapılmıştır. Buna göre Güvenli grubun ($M = 20.50$, $SD = 5.91$), Kaygılı ($M = 32.37$, $SD = 7.96$), Kaçınan ($M = 32.00$, $SD = 5.89$) ve Nötr ($M = 31.18$, $SD = 4.63$) gruplarına kıyasla anlamlı derecede düşük puanlar aldığı görülmüştür ($p = .001$).

Güvenli, Kaygılı, Kaçınan ve Nötr priming gruplarının YIYE- Kaygı alt boyutu, YIYE- Kaçınan alt boyutu ve Pozitif ve Negatif Ölçeği Olumlu alt boyutu ön test puanlarının karşılaştırılmasına yönelik yapılmış olan One-Way ANOVA testi sonuçları Tablo 13'te verilmiştir.

Tablo 13

Güvenli, Kaygılı, Kaçınan, Nötr Priming Grupları İçin Ön Test Karşılaştırmalarına Ait One-Way ANOVA Testi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	Ortalama	SS	F(3,60)	p	η^2
PNDÖ Olumlu Alt Boyutu	Güvenli G.	16	20.50	5.91	13.43	.001*	.402
	Kaygılı G.	16	32.37	7.96			
	Kaçınan G.	16	32.00	5.89			
	Nötr G.	16	31.18	4.63			

* $p < .05$

Ahlaki Karar Alma Deontolojik (D) ön test puanlarının gruplar arası karşılaştırılmasına yönelik olarak Kruskal-Wallis Testi yapılmıştır. Analiz sonucunda Güvenli, Kaygılı, Kaçınan ve Nötr grupları Ahlaki Karar Alma Deontolojik (D) ön test puanları karşılaştırıldığında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p > .05$).

Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği Olumsuz alt boyutu ön test puanlarının gruplar arası karşılaştırılmasına yönelik olarak Kruskal-Wallis Testi yapılmıştır. Analiz sonucunda Güvenli, Kaygılı, Kaçınan ve Nötr grupları Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği Olumsuz alt boyutu ön test puanları karşılaştırıldığında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p > .05$).

Ahlaki Karar Alma Faydacı (F) ön test puanlarının gruplar arası karşılaştırılmasına yönelik olarak Kruskal-Wallis Testi yapılmıştır. Analiz sonucunda Güvenli, Kaygılı, Kaçınan ve Nötr grupları Ahlaki Karar Alma Faydacı (F) ön test puanları karşılaştırıldığında anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur [$H(3) = .9.004$, $p = .029$]. Analiz sonucunda çıkan anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla Dunnett karşılaştırma testi yapılmıştır. Buna göre Kaygılı grup ile Nötr grup arasında anlamlı bir fark bulunmuştur ($p = .030$), diğer gruplar arasında ise anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p > .05$).

Güvenli, Kaygılı, Kaçınan ve Nötr priming gruplarının Ahlaki karar alma Faydacı (F), Ahlaki Karar alma Deontolojik (D) ve Pozitif ve Negatif Ölçeği Olumsuz alt boyutu ön test puanlarının karşılaştırılmasına yönelik yapılmış olan Kruskal Wallis testi sonuçları Tablo 14’te verilmiştir.

Tablo 14

Güvenli, Kaygılı, Kaçınan, Nötr Priming Grupları İçin Ön Test Karşılaştırmalarına Ait Kruskal-Wallis Testi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	Sıra Ortalaması	H	sd	p
Ahlaki Karar Alma Faydacı Puan	Güvenli G.	16	35,63	9.004	3	.029*
	Kaygılı G.	16	41,81			
	Kaçınan G.	16	27.13			
	Nötr G.	16	25.44			

* $p < .05$

3.4.3. Güvenli, Kaygılı, Kaçınan, Nötr Gruplarının Son Test Puanlarına Ait Analiz Sonuçları

YIYE-Kaygı alt boyutu son test puan ortalaması Güvenli grubun 63.37 ± 13.85 , Kaygılı grubun 62.81 ± 21.06 , Kaçınan grubun 67.68 ± 17.36 ve Nötr grubun 68.56 ± 21.24 olarak bulunmuştur. Dört grup karşılaştırıldığında YIYE-Kaygı alt boyutu son test puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p > .05$).

Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği Olumlu alt boyutu son test puan ortalaması Güvenli grubun 34.68 ± 6.56 , Kaygılı grubun 28.81 ± 8.20 , Kaçınan grubun 30.50 ± 7.26 ve Nötr grubun 32.75 ± 6.66 olarak bulunmuştur. Dört grup karşılaştırıldığında Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği Olumlu alt boyutu son test puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p > .05$).

Ahlaki karar alma Deontoloji (D) son test puan ortalaması Güvenli grubun .4890±.2515, Kaygılı grubun .4898±.3634, Kaçınan grubun .4479±.3101 ve Nötr grubun .4314±.2217 olarak bulunmuştur. Dört grup karşılaştırıldığında Ahlaki karar alma Deontoloji (D) son test puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p > .05$).

YIYE-Kaçınan alt boyutu son test puan ortalaması Güvenli grubun 41.87±17.44, Kaygılı grubun 57.62±16.34, Kaçınan grubun 58.56±15.62 ve Nötr grubun 56.18±19.17 olarak bulunmuştur. Dört grup karşılaştırıldığında YIYE-Kaçınan alt boyutu son test puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür [$F(3,60) = 3.33$, $p = .025$, $\eta^2 = .143$]. Analiz sonucunda çıkan anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla Tukey karşılaştırma testi yapılmıştır. Buna göre Kaçınan grubun ($M = 58.56$, $SD = 15.62$), Güvenli gruba ($M = 41.87$, $SD = 17.44$) kıyasla anlamlı derecede yüksek puanlar aldığı görülmüştür ($p = .039$).

Güvenli, Kaygılı, Kaçınan ve Nötr hazırlama gruplarının YIYE-Kaygı Alt boyutu, YIYE-Kaçınan Alt boyutu, Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği Olumlu Alt boyutu ve Ahlaki Karar Alma Deontolojik (D) son test puanlarının karşılaştırılmasına yönelik yapılmış olan One-Way ANOVA Test sonuçları Tablo 15'te verilmiştir.

Tablo 15

Güvenli, Kaygılı, Kaçınan, Nötr Hazırlama Grupları İçin Son Test Karşılaştırmalarına Ait One-Way ANOVA Testi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	Ortalama	SS	F(3,60)	p	η^2
YIYE Kaygı Alt Boyutu	Güvenli G.	16	63.37	13.85	.397	.755	.019
	Kaygılı G.	16	62.81	21.06			
	Kaçınan G.	16	67.68	17.36			
	Nötr G.	16	68.56	21.24			

	Güvenli G.	16	41.87	17.44			
YIYE	Kaygılı G.	16	57.62	16.34			
Kaçınan Alt	Kaçınan G.	16	58.56	15.62	3.33	.025*	.143
Boyutu	Nötr G.	16	56.18	19.17			
	Güvenli G.	16	34.68	6.56			
PNDÖ	Kaygılı G.	16	28.81	8.20			
Olumlu Alt	Kaçınan G.	16	30.50	7.26	2.03	.119	.092
Boyutu	Nötr G.	16	32.75	6.66			
	Güvenli G.	16	.4890	.2515			
Ahlaki Karar	Kaygılı G.	16	.4898	.3634			
Alma	Kaçınan G.	16	.4479	.3101	.164	.920	.008
Deontolojik	Nötr G.	16	.4314	.2217			
Puan							

* $p < .05$

Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği Olumsuz alt boyutu son test puanlarının gruplar arası karşılaştırılmasına yönelik olarak Kruskal-Wallis Testi yapılmıştır. Analiz sonucunda Güvenli, Kaygılı, Kaçınan ve Nötr grupları Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği Olumsuz alt boyutu son test puanları karşılaştırıldığında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p > .05$).

Ahlaki karar alma Faydacı (F) puanlarının gruplar arası karşılaştırılmasına yönelik olarak Kruskal-Wallis Testi yapılmıştır. Analiz sonucunda Güvenli, Kaygılı, Kaçınan ve Nötr grupları Ahlaki karar alma Faydacı (F) son test puanları karşılaştırıldığında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p > .05$).

Güvenli, Kaygılı, Kaçınan ve Nötr hazırlama gruplarının Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği Olumsuz alt boyutu Ahlaki Karar Alma Faydacı (F) son test puanlarının karşılaştırılmasına yönelik yapılmış olan Kruskal-Wallis Testi sonuçları Tablo 16’da verilmiştir.

Tablo 16

Güvenli, Kaygılı, Kaçınan, Nötr Hazırlama Grupları İçin Son Test Karşılaştırmalarına Ait Kruskal-Wallis Testi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	Sıra Ortalaması	H	sd	p
PNDÖ Olumsuz Alt Boyutu	Güvenli G.	16	28.34	2.408	3	.492
	Kaygılı G.	16	36.59			
	Kaçınan G.	16	36.03			
	Nötr G.	16	29.03			
Ahlaki Karar Alma Faydacı Puan	Güvenli G.	16	33.69	2.719	3	.437
	Kaygılı G.	16	37.47			
	Kaçınan G.	16	28.72			
	Nötr G.	16	30.13			

* $p < .05$

YIYE-Kaygı alt boyutu ön test puanları kontrol edildiğinde Güvenli, Kaygılı, Kaçınan ve Nötr hazırlama gruplarının son test puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p > .05$).

YIYE-Kaçınan alt boyutu ön test puanları kontrol edildiğinde Güvenli, Kaygılı, Kaçınan ve Nötr hazırlama gruplarının son test puanları arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür ($F_{(3,59)} = 2.241, p = .039$).

PNDÖ Olumlu alt boyutu ön test puanları kontrol edildiğinde Güvenli, Kaygılı, Kaçınan ve Nötr hazırlama gruplarının son test puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p > .05$).

Ahlaki Karar Alma Deontolojik (D) ön test puanları kontrol edildiğinde Güvenli, Kaygılı, Kaçınan ve Nötr hazırlama gruplarının son test puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p > .05$).

Güvenli, Kaygılı, Kaçınan, Nötr hazırlama gruplarının YIYE-Kaygı alt boyutu, YIYE-Kaçınan alt boyutu, Pozitif ve Negatif Ölçeği Olumlu alt boyutu ve Ahlaki Karar Alma Deontolojik (D) son test puanlarının karşılaştırılması amacıyla yapılan ANCOVA testi sonucu Tablo 17’de gösterilmiştir.

Tablo 17

Güvenli, Kaygılı, Kaçınan, Nötr Hazırlama Grupları İçin Son Test Karşılaştırmalarına Ait ANCOVA Testi Sonuçları

Değişken	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	SD	Kareler Ortalaması	F	p	η^2
YIYE Kaygı Alt Boyutu	Ön Test	1981.822	1	1981.822	6.204	.016	.095
	Grup	169.803	3	56.601	.177	.911	.009
	Hata	18847.74	59	319.453			
	Düzeltilmiş Toplam	21243.23	63	.053			
YIYE Kaçınan Alt Boyutu	Ön Test	821.551	1	821.551	2.863	.096	.046
	Grup	1928.980	3	642.993	2.241	.039*	.102
	Hata	16930.324	59	286.955			
	Düzeltilmiş Toplam	20711.750	63	.127			

	Ön Test	154.708	1	154.708	3.081	.084	.050
PNDÖ	Grup	141.050	3	47.017	.936	.429	.045
Olumlu Alt Boyutu	Hata	2962.167	59	50.206			
	Düzeltilmiş Toplam	3433.750	63	.0.79			
	Ön Test	1.142	1	1.142	16.970	.001	.223
Ahlaki Karar Alma	Grup	.088	3	.029	.437	.727	.022
Deontolojik Puan	Hata	3.969	59	.067			
	Düzeltilmiş Toplam	5.153	63	.177			

* $p < .05$

3.5.Narsisizmin Bağlanma Manipülasyonu ile Ahlaki Karar Alma Arasındaki İlişkiye Etkisi : Moderasyon Analizi

Bağlanma manipülasyonu müdahalesiyle ahlaki karar alma arasındaki ilişkide narsisizmin düzenleyici rolünü incelemek amacıyla Hayes'in (2018) PROCESS makro modelinden yararlanılmıştır. Analizde güvenli, kaygılı, kaçınan ve nötr hazırlama grupları narsisizmin kırılma ve büyülenme alt boyutları çerçevesinde incelenmiştir.

3.5.1. Narsisizm Büyülenme Alt Boyutunun Gruplara Göre Ahlaki Karar Alma Deontolojik ve Faydacılık Düzeyleri Arasındaki İlişkiye Etkisi

Yapılan Çoklu Regresyon Analiziyle Ahlaki Karar Alma Deontolojik (D) puan üzerinde Güvenli grup, Narsisizm Büyülenme alt boyutu ve bu iki değişkenin etkisi incelenmiştir. Model anlamlı bulunmamıştır ($p > .05$). Bu durum narsisizm büyülenme alt boyutunun Güvenli grup ile Ahlaki Karar Deontoloji (D) düzeyi arasındaki ilişkiyi anlamlı düzeyde düzenlemediğini göstermektedir.

Yapılan Çoklu Regresyon Analiziyle Ahlaki Karar Alma Deontolojik (D) puan üzerinde Kaygılı grup, Narsisizm Büyüklenmeci alt boyutu ve bu iki değişkenin etkisi incelenmiştir. Model anlamlı bulunmamıştır ($p>.05$). Bu durum narsisizm büyüklenmeci alt boyutunun Kaygılı grup ile Ahlaki Karar Deontoloji (D) düzeyi arasındaki ilişkiyi anlamlı düzeyde düzenlemediğini göstermektedir.

Yapılan Çoklu Regresyon Analiziyle Ahlaki Karar Alma Deontolojik (D) puan üzerinde Kaçınan grup, Narsisizm Büyüklenmeci alt boyutu ve bu iki değişkenin etkisi incelenmiştir. Model anlamlı bulunmamıştır ($p>.05$). Bu durum narsisizm büyüklenmeci alt boyutunun Kaçınan grup ile Ahlaki Karar Deontoloji (D) düzeyi arasındaki ilişkiyi anlamlı düzeyde düzenlemediğini göstermektedir.

Yapılan Çoklu Regresyon Analiziyle Ahlaki Karar Alma Deontolojik (D) puan üzerinde Nötr grup, Narsisizm Büyüklenmeci alt boyutu ve bu iki değişkenin etkisi incelenmiştir. Model anlamlı bulunmamıştır ($p>.05$). Bu durum narsisizm büyüklenmeci alt boyutunun Nötr grup ile Ahlaki Karar Deontoloji (D) düzeyi arasındaki ilişkiyi anlamlı düzeyde düzenlemediğini göstermektedir.

Yapılan Çoklu Regresyon Analiziyle Ahlaki Karar Alma Faydacı (F) puan üzerinde Güvenli grup, Narsisizm Büyüklenmeci alt boyutu ve bu iki değişkenin etkisi incelenmiştir. Model anlamlı bulunmamıştır ($p>.05$). Bu durum narsisizm büyüklenmeci alt boyutunun Güvenli grup ile Ahlaki Karar Faydacı (F) düzeyi arasındaki ilişkiyi anlamlı düzeyde düzenlemediğini göstermektedir.

Yapılan Çoklu Regresyon Analiziyle Ahlaki Karar Alma Faydacı (F) puan üzerinde Kaygılı grup, Narsisizm Büyüklenmeci alt boyutu ve bu iki değişkenin etkisi incelenmiştir. Model anlamlı bulunmamıştır ($p>.05$). Etkileşim etkisi ise anlamlı bulunmuştur ($B = -.021, p = .045, LLCI = .000, ULCI = .041$). Ana etkiler (Kaygılı grup ve Narsisizm Büyüklenmeci alt boyutu) tek başına anlamlı olmasa da birlikte etkileşime girdiklerinde anlamlı bir model oluşturmaktadırlar. Bu durum narsisizm büyüklenmeci alt boyutunun Kaygılı grup ile Ahlaki Karar Faydacı (F) düzeyi arasındaki ilişkiyi anlamlı düzeyde düzenlediğini göstermektedir. Yani kişilerin

Narsisizm Büyüklenmeci puanları artıkça Kaygılı grubun Faydacı seçeneğe yönelme olasılığı artmaktadır. Analize ilişkin bulgular Tablo 18’de gösterilmiştir.

Tablo 18

Narsisizm Büyüklenmeci Alt Boyutunun, Kaygılı Grup ve Ahlaki Karar Faydacılık Düzeyi Arasındaki İlişkiye Etkisi : Moderasyon Analizi

(Regresyon Değişkenleri)	B	SE	t	p	LLCI	ULCI
Sabit	.367	.152	2.425	.018	.064	.671
Kaygılı Grup(X)	-.518	.322	-1.605	.114	-1.163	.127
Narsisizm Büyüklenmeci Alt Boyutu (M)	.017	.202	.083	.934	-.387	.420
Etkileşim	.021	.010	2.043	.045	.000	.041

Yapılan Çoklu Regresyon Analiziyle Ahlaki Karar Alma Faydacı (F) puan üzerinde Kaçınan grup, Narsisizm Büyüklenmeci alt boyutu ve bu iki değişkenin etkisi incelenmiştir. Model anlamlı bulunmamıştır ($p>.05$). Bu durum narsisizm büyüklenmeci alt boyutunun Kaçınan grup ile Ahlaki Karar Faydacı (F) düzeyi arasındaki ilişkiyi anlamlı düzeyde düzenlemediğini göstermektedir.

Yapılan Çoklu Regresyon Analiziyle Ahlaki Karar Alma Faydacı (F) puan üzerinde Nötr grup, Narsisizm Büyüklenmeci alt boyutu ve bu iki değişkenin etkisi incelenmiştir. Model anlamlı bulunmamıştır ($p>.05$). Bu durum narsisizm büyüklenmeci alt boyutunun Nötr grup ile Ahlaki Karar Faydacı (F) düzeyi arasındaki ilişkiyi anlamlı düzeyde düzenlemediğini göstermektedir.

3.5.3. Narsisizm Kırılğan Alt Boyutunun Gruplara Göre Ahlaki Karar Alma Deontolojik ve Faydacılık Düzeyleri Arasındaki İlişkiye Etkisi

Yapılan Çoklu Regresyon Analiziyle Ahlaki Karar Alma Deontolojik (D) puan üzerinde Güvenli grup, Narsisizm Kırılğan alt boyutu ve bu iki değişkenin etkisi incelenmiştir. Model anlamlı bulunmamıştır ($p>.05$). Bu durum narsisizm kırılğan alt boyutunun Güvenli grup ile Ahlaki Karar Deontolojik (D) düzeyi arasındaki ilişkiyi anlamlı düzeyde düzenlemediğini göstermektedir.

Yapılan Çoklu Regresyon Analiziyle Ahlaki Karar Alma Deontolojik (D) puan üzerinde Kaygılı grup, Narsisizm Kırılğan alt boyutu ve bu iki değişkenin etkisi incelenmiştir. Model anlamlı bulunmamıştır ($p>.05$). Bu durum narsisizm kırılğan alt boyutunun Kaygılı grup ile Ahlaki Karar Deontolojik (D) düzeyi arasındaki ilişkiyi anlamlı düzeyde düzenlemediğini göstermektedir.

Yapılan Çoklu Regresyon Analiziyle Ahlaki Karar Alma Deontolojik (D) puan üzerinde Kaçınan grup, Narsisizm Kırılğan alt boyutu ve bu iki değişkenin etkisi incelenmiştir. Model anlamlı bulunmamıştır ($p>.05$). Bu durum narsisizm kırılğan alt boyutunun Kaçınan grup ile Ahlaki Karar Deontolojik (D) düzeyi arasındaki ilişkiyi anlamlı düzeyde düzenlemediğini göstermektedir.

Yapılan Çoklu Regresyon Analiziyle Ahlaki Karar Alma Deontolojik (D) puan üzerinde Nötr grup, Narsisizm Kırılğan alt boyutu ve bu iki değişkenin etkisi incelenmiştir. Model anlamlı bulunmamıştır ($p>.05$). Bu durum narsisizm kırılğan alt boyutunun Nötr grup ile Ahlaki Karar Deontolojik (D) düzeyi arasındaki ilişkiyi anlamlı düzeyde düzenlemediğini göstermektedir.

Yapılan Çoklu Regresyon Analiziyle Ahlaki Karar Alma Faydacılık (F) puan üzerinde Güvenli grup, Narsisizm Kırılğan alt boyutu ve bu iki değişkenin etkisi incelenmiştir. Model anlamlı bulunmamıştır ($p>.05$). Modelin etkileşim etkisi ise anlamlı bulunmuştur ($B = .008$, $p = .029$, $LLCI = .001$, $ULCI = .015$). Ana etkiler

(Güvenli grup ve Narsisizm Kırılğan alt boyutu) tek başına anlamlı olmasa da birlikte etkileşime girdiklerinde anlamlı bir model oluşturmaktadırlar. Bu durum narsisizm kırılğan alt boyutunun Güvenli grup ile Ahlaki Karar Faydacılık (F) düzeyi arasındaki ilişkiyi anlamlı düzeyde düzenlediğini göstermektedir. Yani kişilerin Narsisizm Kırılğan puanları artıkça Güvenli grubun Faydacı seçeneğe yönelme olasılığı artmaktadır. Analize ilişkin bulgular Tablo 19’da gösterilmiştir.

Tablo 19

Narsisizm Kırılğan Alt Boyutunun, Güvenli Grup ve Ahlaki Karar Faydacılık Düzeyi Arasındaki İlişkiye Etkisi : Moderasyon Analizi

(Regresyon Değişkenleri)	B	SE	t	p	LLCI	ULCI
Sabit	.241	.153	1.574	.121	-.065	.547
Güvenli Grup(X)	-.626	.304	-2.059	.044	-1.233	-.018
Narsisizm Kırılğan Alt Boyutu (M)	.000	.002	-.045	.965	-.003	.003
Etkileşim	.008	.003	2.230	.029	.001	.015

Yapılan Çoklu Regresyon Analiziyle Ahlaki Karar Alma Faydacılık (F) puan üzerinde Kaygılı grup, Narsisizm Kırılğan alt boyutu ve bu iki değişkenin etkisi incelenmiştir. Model anlamlı bulunmamıştır ($p>.05$). Bu durum narsisizm kırılğan alt boyutunun Kaygılı grup ile Ahlaki Karar Faydacılık (F) düzeyi arasındaki ilişkiyi anlamlı düzeyde düzenlemediğini göstermektedir.

Yapılan Çoklu Regresyon Analiziyle Ahlaki Karar Alma Faydacılık (F) puan üzerinde Kaçınan grup, Narsisizm Kırılğan alt boyutu ve bu iki değişkenin etkisi

incelenmiştir. Model anlamlı bulunmamıştır ($p>.05$). Bu durum narsisizm kırılğan alt boyutunun Kaçınan grup ile Ahlaki Karar Faydacılık (F) düzeyi arasındaki ilişkiyi anlamlı düzeyde düzenlemediğini göstermektedir.

Yapılan Çoklu Regresyon Analiziyle Ahlaki Karar Alma Faydacılık (F) puan üzerinde Nötr grup, Narsisizm Kırılğan alt boyutu ve bu iki değişkenin etkisi incelenmiştir. Model anlamlı bulunmamıştır ($p>.05$). Bu durum narsisizm kırılğan alt boyutunun Nötr grup ile Ahlaki Karar Faydacılık (F) düzeyi arasındaki ilişkiyi anlamlı düzeyde düzenlemediğini göstermektedir.

3.5.3. Narsisizm Alt Boyutlarının Bağlanma Stilleri ve Ahlaki Karar Alma Arasındaki İlişkiye Etkisi

Narsisizmin düzenleyici rolünü tüm grupların toplamı (64) üzerinden ele alarak daha kapsamlı sonuçlara ulaşılması amaçlanmıştır. Yapılan analizde istatistiki olarak anlamlı çıkan sonuçlara aşağıda yer verilmiştir.

Yapılan Moderasyon analizinde, kaçınan alt boyut ile Ahlaki Karar Alma Faydacılık (F) puanı arasındaki ilişkide kırılğan narsisizmin rolü test edilmiştir. Model genel olarak anlamlı bulunmuştur [$R^2 = .184$, $F(3,60) = 4.514$, $p=.006$]. Ancak etkileşim terimi anlamlı bulunmamıştır ($p>.05$). Bu bulgu kırılğan narsisizmin bu ilişkide anlamlı bir düzenleyici olmadığını göstermektedir.

Yapılan Moderasyon analizinde, kaçınan alt boyut ile Ahlaki Karar Alma Deontoloji (D) puanı arasındaki ilişkide büyüklenmeci narsisizmin rolü test edilmiştir. Analize ilişkin bulgular Tablo 20’de gösterilmiştir.

Tablo 20

Narsisizm Büyüklenmeci Alt Boyutunun, Kaçınan Bağlanma ve Ahlaki Karar Deontoloji Düzeyi Arasındaki İlişkiye Etkisi : Moderasyon Analizi

(Regresyon Değişkenleri)	B	SE	t	p	LLCI	ULCI
Sabit	4.080	1.189	3.431	.001	1.701	6.460
Kaçınan Boyut (X)	-.046	.015	-3.112	.003	-.076	-.017
Büyüklenmeci Narsisizm (M)	-.130	.042	-3.112	.003	-.214	-.046
Etkileşim	.002	.001	3.187	.002	.001	.003

Bulgulara göre model genel olarak anlamlı bulunmuştur [$R^2 = .149$, $F(3,60) = 3.489$, $p=.021$] ve etkileşim terimi anlamlı bulunmuştur ($B =.002$, $p= .002$). Etkileşim değişkeninin modele anlamlı katkı sağladığı görülmüştür ($R^2=.144$). Bu durum büyüklenmeci narsisizmin kaçınan bağlanma ile deontolojik karar alma arasındaki ilişkiyi anlamlı biçimde düzenlediğini göstermektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TARTIŞMA

Bu çalışmada ahlaki karar alma ve bağlanma örüntüleri arasındaki ilişkinin ortaya konması amaçlanmaktadır. Çalışma iki aşamada gerçekleştirilmiş olup Çalışma 1’de ahlaki karar alma ve bağlanma örüntüleri ilişkisine bakılmıştır. Daha sonra gerçekleştirilen Çalışma 2’de tek oturumluk güvenli, kaygılı, kaçınan ve nötr bağlanma manipülasyonu müdahalelerinin katılımcıların ahlaki karar almalarına etkisi ve narsisizmin bu ilişkideki düzenleyici rolü incelenmiştir. Çalışmanın bu bölümünde ilk olarak Çalışma 1 için daha sonrasında Çalışma 2 için analiz edilen veriler değerlendirilerek literatür bağlamında tartışılmıştır.

4.1. Ahlaki Karar Alma ve Bağlanma Stillerinin Demografik Özelliklere Göre İncelenmesi

Çalışmada katılımcıların ahlaki karar alma eğilimleri cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermiştir. Analiz sonucuna göre kadınların ($M = 12.26$) erkeklere ($M = 11.30$) kıyasla yüksek puan aldığı görülmüştür. Geleneksel yöntemle hesaplanan ahlaki karar alma puanlarında yüksek puan deontolojik eğilimi ortaya koymaktadır. Bu sonuç literatürle kıyaslandığında ahlaki karar almada cinsiyet farklılıklarının olduğunu gösteren bazı çalışmalarla (Fumagalli ve ark., 2010; Greene ve ark., 2001) tutarlıdır. Greene ve arkadaşlarının (2001) ahlaki ikilemler verilerek katılımcıların beyin aktivitelerini incelediği çalışmada, kadınların erkeklere kıyasla daha çok deontolojik kararlar verme eğiliminde oldukları görülmüştür. Fumagalli ve arkadaşları (2010) da benzer biçimde kadın ve erkeklerin ahlaki karar almada farklılaştığını ortaya koymuştur. Kadınlar empatiye dayalı kararlar verirken erkeklerin ise daha çok sonuca dayalı faydacı (en az zararlı en fazla yararı hedefleyen) kararlar alma eğiliminde olduklarını göstermiştir. Öte yandan Friesdorf ve arkadaşlarının (2015) yapmış oldukları meta analiz çalışmasında cinsiyetlere göre farklılaşmanın tutarlı sonuçlar vermediği ve bağlama göre değişebileceği vurgulanmıştır. Dolayısıyla

bu sonuç, ahlaki karar alma süreçlerinde tek başına cinsiyet değişkeninin belirleyici olamayabileceğini göstermektedir. Bununla beraber örnekleme yer alan kadın ve erkek katılımcı oranının dengesizliği, bulgunun genellenebilirliği konusunda soru işareti oluşturmaktadır.

Çalışmada katılımcıların bağlanma stilleri cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Bu sonuç bağlanma stillerinin oluşumunda cinsiyetten ziyade kişinin erken dönem yaşantısında bakım verenle olan etkileşiminin daha belirleyici olabileceğini düşündürmektedir. Elde edilen bulgu literatür açısından değerlendirildiğinde sonuçların çeşitli olduğu görülmektedir. Mikulincer ve Shaver (2007) bağlanma örüntülerinin cinsiyetten bağımsız olarak bireyler arası deneyimlere göre şekillendiğini ortaya koymuştur. Bununla birlikte kimi çalışmalar erkeklerin daha kaçınan, kadınların ise daha kaygılı bağlanma eğiliminde olduklarını göstermektedir (Bartholomew ve Horowitz, 1991). Literatürde yer alan bu farklı bulgular, bağlam farklılıkları ya da örneklem özellikleri gibi faktörlerden kaynaklanıyor olabilir. Çalışmada yer alan katılımcılar göz önüne alındığında örneklemin üniversite öğrencilerinden meydana gelmesi ve yaşlarının görece yakın olması gibi etkenler de cinsiyete ilişkin anlamlı bir farklılık bulunmamasına neden olmuş olabilir. Sonucun anlamlı çıkmaması Çalışma 2’de yer alacak olan narsisizmin düzenleyici rolünün daha görünür biçimde değerlendirilebilmesini de beraberinde getirmiştir.

Çalışmada katılımcıların ahlaki karar alma eğilimleri ekonomik düzeylerine göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Bu sonuç ahlaki kararların doğasının ekonomik düzeyden ziyade sosyal öğrenmeleri ve kişilerin değer sistemleriyle daha çok ilişkili olduğunu söyleyen çalışmalarla benzerlik göstermektedir (Greene ve ark., 2001; Haidt ve Graham, 2007). Bununla birlikte örneklemin aynı üniversitenin öğrencilerinden oluşması ekonomik farklılıkların belirgin olmamasının sonucuyla da açıklanabilir. Nitekim kimi çalışmalar (Krebs ve Janicki, 2003) kişinin ahlaki muhakemesinin sosyal bağlamlarından fazlaca etkilendiğini öne sürmektedir. Bu bağlamda sosyo-ekonomik düzeyi farklılık gösterebilecek katılımcılarla çalışmalar yapmak daha net sonuçlar elde etmeyi sağlayabilir.

Çalışmada katılımcıların bağlanma stilleri ekonomik düzeylerine göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Bu sonuç, bağlanma örüntülerinin ekonomik düzey gibi dışsal etkenlerden daha çok erken dönem bakım verenle olan ilişkiye dayandığını söyleyen görüşlerle örtüşmektedir (Bowlby, 1988; Mikulincer ve Shaver, 2007). Bu bağlamda değerlendirildiğinde güvenlik, duygusal yakınlık gibi değişkenlerin maddi durumlara kıyasla daha belirleyici olabileceği söylenebilir.

Çalışmada katılımcıların bağlanma stilleri kaygı ve kaçınan alt boyutları olarak ayrı ayrı ele alınmış ve her iki alt boyut da medeni durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermiştir. Katılımcıların kaygı alt boyutu sonucundaki farklılığa göre ilişkisi olmayan katılımcıların ($M=67.15$) ilişkisi olan katılımcılara ($M=60.69$) göre anlamlı düzeyde yüksek puan aldığı görülmüştür. Yani ilişkisi olmayan katılımcılar ilişkisi olanlara kıyasla daha yüksek bağlanma kaygısı puanları almıştır. Bu sonuç, bağlanma kuramı yaklaşımıyla desteklenebilir. Nitekim kaygılı bağlanma stiline sahip kişilerin yakın ilişkilerde onaylanmaya dair ihtiyacı, duygusal dalgalanmaları ve terkedilme korkusuna ilişkin eğilimleri sebebiyle ilişkide durabilmede yaşadıkları zorlanmalar önceki çalışmalarda da öne çıkmaktadır (Collins ve Feeney, 2000; Mikulincer ve Shaver, 2007).

Katılımcıların kaçınan alt boyutu sonucundaki farklılığa göre ise ilişkisi olan katılımcıların ($M=81.70$) ilişkisi olmayan katılımcılara ($M=77.62$) göre anlamlı düzeyde yüksek puan aldığı görülmüştür. Yani ilişkisi olan katılımcılar ilişkisi olmayanlara kıyasla daha yüksek kaçınan bağlanma puanı almıştır. İlk bakışta çelişkili bir sonuç olarak değerlendirilebilecek bu bulgu literatür çerçevesinde değerlendirildiğinde; kaçınan bağlanma şekli gösteren kişilerin duygusal yakınlık kurmaya dair isteksizliklerine rağmen kişisel nedenler ya da sosyal normlar gibi nedenlerle romantik ilişkiler kurabildikleri bazı çalışmalarda gösterilmiştir (Fraley ve Shaver, 2000). Bu kişiler ilişki içinde olsalar bile duygusal mesafelenme ya da bağlanmakta kaçınma gibi eğilimler gösterebilirler. Bu bağlamda bir ilişki içinde olmak bağlanma biçiminin niteliğini doğrudan göstermeyebilir. Dolayısıyla ilişkinin nasıl yaşandığı daha belirleyici gibi görünmektedir.

4.2. Bağlanma Stilleri ile Ahlaki Karar Alma Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Çalışmada katılımcıların bağlanma kaygı ve kaçınan alt boyutları olarak ayrı olarak ele alınmış ve ahlaki karar alma üzerindeki etkisi incelenmiştir. Yalnızca kaçınan alt boyutunun anlamlı bir yordayıcı olduğu görülmüştür. Buna göre katılımcıların kaçınan bağlanma puanı arttıkça ahlaki karar alma puanlarının azaldığı bulunmuştur. Bu sonuç kaçınan bağlanma stiline sahip kişilerin başkalarının ihtiyaçlarına ilişkin duyarsız kalma eğilimleri ve duygusal yakınlığa dair kaçınmaları göz önüne alındığında duygusal yönle ilişkili olan deontolojik karar almalarını zorlaşabilir. Nitekim daha düşük puan daha az deontolojik kararlar ilişkilendirilmiştir (Greene ve ark., 2001; Mikulincer ve Shaver, 2007). Kaygı alt boyutunun ahlaki karar alma üzerinde anlamlı bir yordayıcı olmadığı görülmüştür. Kaygılı bağlanma stiline sahip kişilerin onay ihtiyacı ve terk edilmeye dair eğilimleri (Mikulincer ve Shaver, 2007) diğer kişilere uyumlanmayı beraberinde getirebilmekle beraber ahlaki karar alma süreçlerinde tutarsızlıklara da neden olabilir. Aidiyet ve onay ihtiyacı içinde bulunan gruba uyumlanarak faydacı karar verme eğilimleri gösterebilmekle beraber (Robinson ve ark., 2015) grubun karar verme yöneliminin belirgin olmadığı durumlarda anlamlı ve istikrarlı karar verme davranışları görülmeyebilir. Ahlaki karar alma ve bağlanma stillerine ilişkin daha detaylı sonuçlar Çalışma 2 için aşağıda yer alacak olan başlıklarda incelenecektir.

4.3. Güvenli, Kaygılı, Kaçınan ve Nötr Hazırlamanın Ahlaki Karar Alma Üzerindeki Rolü

Bu aşamada Çalışma 2’de yer alan bağlanma manipölasyonu uygulamasına ilişkin veriler ele alınmıştır. Buna göre çalışmanın Ahlaki Karar Alma Deontoloji puanları üzerindeki etkisi incelendiğinde grup içi karşılaştırmalarda Güvenli grup deontoloji ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür. Güvenli grupta yer alan katılımcıların müdahale sonrası deontoloji puanları anlamlı derecede yükselmiştir. Kaygılı, Kaçınan ve Nötr gruplarda ön test ve son test puanları arasında ise anlamlı bir fark bulunmamıştır. Güvenli bağlanan kişiler diğerlerinin

ihtiyaçlarına olan duyarlılıkları ve duygu düzenleme kapasitelerine olan eēilimleriyle tanımlanırlar. (Mikulincer ve Shaver, 2007). Bulgular deēerlendirildiēinde güvenli hazırlama koēulunda güvenli baēlanmanın tetiklendiēi kiēilerde artan kiēiler arası empati ve güven, deontolojik karar alma eēilimini artırmıē olabilir. Öte taraftan kaygılı ve kaçıngan baēlanma stilleri duygusal dalgalanmalar, mesafe veya kaygı sebebiyle ahlaki karar alma süreçlerinde tutarsız sonuçlara neden olmuē olabilir (Gillath, Shaver, ve Mikulincer, 2005). Nötr grupta baēlanma sistemi aktive edilmediēinden ahlaki karar almalarında anlamlı bir deēiēiklik bulunmaması beklenen bir sonuçtur. Bu sonuç baēlanma sisteminin geçici olarak bile harekete geçirilmesinin ahlaki karar alma üzerinde etkili olabileceēini göstermektedir.

alıēmanın Ahlaki Karar Alma Faydacı puanları üzerindeki etkisi incelendiēinde grup içi karēılaētırmalarda Güvenli, Kaygılı, Kaçıngan ve Nötr gruplarda ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıētır. Faydacı karar literatürde daha çok analitik ve sonuç odaklı d ē nmeyele iliēkilendirilmektedir (Bartels ve Pizarro, 2011; Greene ve ark., 2001; Koenigs ve ark., 2007). Baēlanma manip lasyonu müdahalesinin duygusal kiēiler arası iliēkilere yönelik tarafları aktive ettiēi d ē n ld ē nde bu tür kısa süreli baēlanma müdahalesinin, kiēinin faydacı muhakeme süreçlerini etkileme gücü sınırlı olabilir. Dolayısıyla bu bulgular baēlanma manip lasyonu uygulamasının faydacı karar alma süreçlerini etkileyen biliēsel aktivasyonu yeterli düzeyde oluēturmadıēını göstermektedir.

Gruplar arası karēılaētırmalara bakıldıēında baēlanma manip lasyonu öncesi ön test puanlarında yalnızca Ahlaki Karar Alma Faydacı puan için kaygılı ve nötr grupları arasında anlamlı bir fark olduēu g r lm ē; kaygılı grupta yer alan katılımcıların faydacı ahlaki karar alma puanlarının nötr gruba kıyasla daha yüksek olduēu g r lm ēt r. Mevcut anlamlı farklılıēın katılımcıların gruplara rastgele atanmıē olması nedeniyle bireysel özelliklerinden etkilenmiē olabileceēi d ē n lebilir.

Gruplar arası karşılaştırmalar için bağlanma manipölasyonu son test puanlarına bakıldığında ise müdahale sonrası güvenli, kaygılı, kaçınan ve nötr grupları arasında faydacı ve deontolojik puanları açısından anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bu sonuç hem ANOVA hem de ön test puanlarının etkisini kontrol eden ANCOVA testi ile doğrulanmıştır. Bu sonuç yapılan kısa süreli bağlanma müdahalesinin ahlaki karar alma süreci üzerinde belirgin bir etki oluşturmadığını ortaya koymaktadır. Literatürde güvenli bağlanmanın zarar vermeme temelli kararları ve empatiyi artırabileceği öne sürülmektedir (Decety ve Cowell, 2014; Mikulincer ve ark., 2005). Fakat bu tür kısa süreli manipölasyon müdahalelerinin, bağlanma temsillerini yeterli düzeyde aktive edememesi ahlaki karar almayı etkileyen değer sistemleri, kişilik yapıları gibi diğer faktörlere de bağlı olması, etkinin sınırlı kalmasıyla sonuçlanmış olabilir (Greene ve ark., 2001). Bununla beraber ahlaki karar alma süreçleri duygusal yoğunluktan daha belirgin şekilde etkilenebilmektedir (Valdesolo ve DeSteno, 2006). Bu bağlamda düşünüldüğünde deneysel ortamın sınırlılıkları ve tek oturumda gerçekleşmiş olması etkileşimleri azaltmış olabilir. Literatürde yer alan bağlanma temelli müdahaleler tekrarlı ve zamana yayılan şekilde uygulandığında daha etkili olabileceğini göstermektedir (Gillath ve Karantzas, 2019; Mikulincer ve Shaver, 2007; Rowe ve ark., 2019). Bu sonuçlar bağlanma temsillerinin ahlaki karar alma üzerindeki etkisini ortaya koymak için daha uzun süreli müdahale yöntemlerine ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

4.4. Güvenli, Kaygılı, Kaçınan ve Nötr Hazırlamanın Bağlanma Stilleri Üzerindeki Rolü

Çalışmada bağlanma kaygı ve kaçınan alt boyutları bulguları ayrı olarak ele alınmıştır. Müdahale öncesi ve sonrası bağlanma kaygısı grup içi karşılaştırmalarına göre güvenli, kaygılı ve nötr gruplarda anlamlı bir fark bulunmamıştır. Buna karşın yalnızca kaçınan grupta kaygılı bağlanma puanlarının anlamlı düzeyde arttığı görülmüştür. Literatürde kaçınan bağlanma stiline sahip kişilerin genel anlamıyla bağımsızlığı koruma ve yakınlıktan kaçınma dair eğilimleri nedeniyle bağlanma kaygılarının düşük seviyede olduğu öne sürülmektedir (Bartholomew ve Horowitz, 1991). Öte yandan durum, ilişki dinamikleri gibi bağlamsal etkenler ile yazma, video

izleme gibi deneyimsel müdahaleler kişilerde görmezden gelinen bağlanma ihtiyaçlarını ortaya çıkarabilir (Fraley ve Shaver, 2000; Mikulincer ve ark., 2002). Bu bağlamda ilişki temalı hayal etme ve yazma müdahalesi kaçınan grubu geçmiş ilişkilerindeki bazı anıları tetikleyerek savunma mekanizmalarını zayıflatmış olabilir. Literatürde yer alan bazı çalışmalar, kaçınan kişilerin duygusal yoğunluğa maruz kaldıkları durumlarda içsel çatışmalarında ve kaygı seviyelerinde artışlar olabileceğini göstermektedir (Gillath, Giesbrecht, ve ark., 2009; Mikulincer ve ark., 2002). Özellikle duygu ve düşüncelerin yazılı olarak anlatımı, bastırılmış duygusal içerikleri daha görünür kılabilirdi varsayıldığında bu sonucun olası olduğu söylenebilir. Dolayısıyla bağlanma stillerinin müdahale ile kalıcı olarak değil, durumsal olarak tetiklenebilen bir yapı olduğu yaklaşımıyla benzerlik göstermektedir (Gillath, Shaver, Mikulincer, ve ark., 2005; Simpson ve Rholes, 2012).

Müdahale öncesi ve sonrası kaçınan bağlanma düzeyleri ön test ve son test puanları grup içi karşılaştırmalarına göre nötr grupta anlamlı bir fark görülmezken, güvenli ve kaygılı gruplarda anlamlı bir azalma, kaçınan grupta ise anlamlı bir artış olduğu görülmüştür. Kaçınan bağlanma temalı yazma, kişilerde bu bağlanma stilini harekete geçirmiş ve başa çıkma mekanizmalarını tetikleyerek kaçınanlık puanlarının yükselmesine neden olmuş olabilir (Fraley ve Shaver, 1997). Güvenli ve kaygılı gruplarda kaçınanlık düzeylerindeki azalma, yazma görevlerinin ilişkisel iç görüyü destekleyen etkisi anlamına gelebilir. Özellikle güvenli bağlanma temalarının; duygu düzenlemeyi ve sosyal yakınlığı artırabildiği, savunucu eğilimleri ise azaltabildiği görülmektedir (Gillath, Hart, ve ark., 2009; Mikulincer ve ark., 2001c; Pietromonaco ve Carnelley, 1994). Aynı şekilde kaygılı bağlanma içeriği de kişilerde ilişki odaklı düşünmeyi tetikleyerek kaçınan tutumları geçici şekilde azaltmış olabilir (Meyer ve ark., 2015; Mikulincer ve Nachshon, 1991). Bu sonuçlar genel anlamıyla bağlanma temalı kısa müdahalelerin kişilerin bağlanma örüntüleri üzerinde durumsal etkiler oluşturabileceğini ifade eden önceki çalışmalarda benzerlik göstermektedir (Carnelley ve Rowe, 2007; Gillath ve Karantzas, 2019; Hudson ve ark., 2015).

Gruplar arası karşılaştırmalara bakıldığında kaygılı ve kaçınan ön test puanlarında gruplar arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Gruplar arası karşılaştırmalar için kaygı boyutu son test puanlarına bakıldığında müdahale sonrası güvenli, kaygılı ve nötr grupları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Kaçınan puan düzeyleri arasında ise anlamlı bir fark bulunmuş ve kaçınan grupta yer alan katılımcıların güvenli gruba kıyasla daha yüksek puan aldığı görülmüştür. Bu sonuç hem ANOVA hem de ön test puanlarının etkisini kontrol eden ANCOVA testi ile doğrulanmıştır. Dolayısıyla bireysel farklılıklardan ziyade müdahale etkisi nedeniyle bu farklılığın olduğu çıkarımı yapılabilir. Grup içi ve gruplar arası karşılaştırmalarda kaçınan puanlarındaki farklılık dikkat çekici gözükmemektedir. Yazma müdahalesi sırasında kaçınan bağlanma senaryolarını zihinde canlandırmak, bu kişilerde ilişkisel zorlanmanın yeniden yaşantılanmasıyla kaçınma eğilimlerini artırmış olabileceğini düşündürmektedir (Baldwin ve ark., 1996). Nitekim bağlamsal olarak tetiklenebilen bir yapı olarak da görülen bağlanma sistemi ilişkide olunan kişinin tutumuyla da şekillenmektedir (Gillath, Shaver, Mikulincer, ve ark., 2005). Başka bir deyişle bağlanma kaygısı yüksek olmayan bir kişi ilişkide partneri tarafından dengesiz tutum ve uyaranlara maruz kalırsa kaygısı yükselebilir ve dönüşebilir. Dolayısıyla temelde bir sistem olmasına karşın her ilişki içinde yeniden deneyimlenebilmektedir. Bu bağlamda terapi açısından düşünüldüğünde güvenli bir temelde kurulan terapist danışan ilişkisi bu sürecin dönüşümünü etkileyen bir faktör olarak görülebilir (Sonkin, 2005).

4.5. Güvenli, Kaygılı, Kaçınan ve Nötr Hazırlamanın Pozitif ve Negatif Duygular Üzerindeki Rolü

Çalışmada pozitif ve negatif duygu ölçeğinin olumlu ve olumsuz alt boyutlarının bulguları ayrı ayrı olarak ele alınmıştır. Çalışmanın olumlu duygu alt boyutu grup içi ön test ve son test karşılaştırmalarına göre yalnızca güvenli grupta yer alan katılımcıların olumlu duygu düzeylerinde anlamlı bir artışın olduğu görülmüştür. Bu sonuç güvenli bağlanma temsillerinin zihinde canlandırılmasının, kişilerin güvenlik duygusunu artırabileceği ve olumlu duygulanım oluşturabileceğini söyleyen çalışmalarla örtüşmektedir (Gillath, Shaver, Mikulincer, ve ark., 2005; Shaver ve

Mikulincer, 2007). Güvenli bağlanmanın zihinsel olarak etkinleştirilmesinin kişilerde durumsal olarak olumlu etkiler oluşturabileceği deneysel çalışmalarda da görülmektedir (Carnelley ve Rowe, 2007; Mikulincer ve ark., 2001c). Örneğin, yazı yoluyla canlandırılan güvenli bağlanma temsilini içeren müdahalede kişilerin daha az tehdit algısı ve daha yüksek öz değer ve olumlu duygu aktardıkları görülmüştür (Carnelley ve Rowe, 2010). Buna karşın kaygılı, kaçınan ve nötr grupların olumlu puanlarında bir farklılık görülmemiştir. Özellikle kaygılı ve kaçınan grupta yer alan katılımcılarda olumsuz çağrışımlar oluşturabileceği ve bu nedenle olumlu duygu düzeylerinde bir değişim görülmediği düşünülebilir.

Çalışmanın olumsuz duygu alt boyutu grup içi ön test ve son test karşılaştırmalarına göre güvenli, kaygılı, kaçınan ve nötr gruplarında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bu sonuç, bağlanma temalı yazma müdahalelerinin özellikle olumlu duygulanım üzerindeki etkisinin daha fazla olabileceğine ilişkin çalışmalarla benzerlik göstermiştir (Carnelley ve ark., 2016; Mikulincer ve Shaver, 2007). Nitekim olumsuz duyguların değişimi literatürde daha karmaşık ve dirençli bir yapı olabileceği yönündeki görüş de (Kashdan ve ark., 2010) sonucun anlamlı çıkmamasına neden olmuş olabilir.

Gruplar arası karşılaştırmalara bakıldığında olumlu ve olumsuz ön test puanlarına göre olumsuz ön test puanlarının gruplar arası anlamlı bir fark oluşturmadığı görülmüştür. Olumlu ön test puanlarında ise anlamlı bir fark olduğu görülmüş; güvenli grubun ($M = 20.50$, $SD = 5.91$) diğer üç gruba kıyasla ön test olumlu puanlarının anlamlı derecede düşük olduğu görülmüştür. Mevcut anlamlı farklılığın müdahale öncesinde olması katılımcıların gruplara rastgele atanmış olması nedeniyle katılımcıların bireysel özelliklerinden ve müdahale öncesi duygu durumlarından kaynaklanmış olabilir.

Gruplar arası karşılaştırmalar için bağlanma manipülasyonu son test puanlarına bakıldığında ise müdahale sonrası güvenli, kaygılı, kaçınan ve nötr grupları arasında olumlu ve olumsuz alt boyut puanları açısından anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bu sonuç hem ANOVA hem de ön test puanlarının etkisini kontrol eden ANCOVA testi

ile doğrulanmıştır. Bu sonuç müdahalenin duygu durumu üzerindeki etkisinin sınırlı olabileceğini düşündürmektedir. Grup içi güvenli grupta olumlu duygulanım artışı olmasına karşın gruplar arası anlamlı bir fark görülmemesi müdahale etkilerinin daha çok bireysel ya da bağlamsal faktörlerle sınırlı kalabileceğini göstermektedir. Bu sebeple grup içi artış ve azalışlar olsa bile değişim diğer gruptakilerle benzer şekilde gerçekleştiğinde gruplar arası farkın anlamlı çıkmaması olası görünmektedir. Bununla birlikte kısa süreli müdahalelerin etkileri kişiler arasında farklılıklar gösterebilir. Katılımcıların müdahale sırasında odaklanma dereceleri, yazı yazma sırasında ortaya çıkan düşünsel içerikleri gibi faktörler belirleyici olabilmektedir. Dolayısıyla bireysel değişkenlerin etkisinin grup içindeki görünürlüğü daha net olabiliyorken, gruplar arası bu görünürlük daha sınırlı hale gelebilmektedir (Hayes, 2018). Bu bağlamda çalışmada duygulara ilişkin anlamlı farkın gruplar arası görünürlüğünün sınırlı olması, kısa süreli müdahalelerin etkisini azaltan bireysel ve bağlamsal faktörlerin kontrol edilmesiyle daha net sonuçlara ulaşılabilir.

4.6.Güvenli, Kaygılı, Kaçınan ve Nötr Hazırlamanın Ahlaki Karar Almaya Etkisinde Narsisizmin Düzenleyici Rolü

Bağlanma manipülasyonun ahlaki karar almaya etkisinde narsisizmin büyüklenmeci ve kırılın alt boyutlarının düzenleyici rol oynayıp oynamadığını belirlemek amacıyla Hayes (2018)'in PROCESS makro modelinden yararlanılmış ve analiz sonuçları literatür çerçevesinde tartışılmıştır.

Yapılan analizler sonucunda narsisizmin büyüklenmeci alt boyutunun bağlanma koşulları (güvenli, kaygılı, kaçınan ve nötr) ile ahlaki karar alma Deontolojik (D) arasındaki ilişkiyi anlamlı düzeyde düzenlemediği bulunmuştur. Bu sonuç, büyüklenmeci narsisizm eğilimi yüksek kişilerin bağlanma manipülasyonundan etkilenecek ahlaki karar alma sürecinde deontolojik karar almasında belirleyici bir rol oynamadığını göstermektedir. Büyüklenmeci narsisizm kişilik özelliğine sahip kişilerin, empati temelli süreçleri daha az kullandıkları ve çıkarlarını önceledikleri ileri sürülmektedir (Simard ve ark., 2023). Bu bağlamda bağlanma temelli bir müdahale yönteminin bu kişilerin ahlaki karar almalarına anlamlı

düzeyde etki etmemesi, narsisizmin büyüklenmeci boyutunun durumlara karşı daha dirençli yapısıyla ilişkili olabileceği söylenebilir (Krizan ve Herlache, 2018). Dolayısıyla bağlanmaya ilişkin uygulanan kısa süreli müdahale yöntemi, bu kişilerin ahlaki karar alma eğilimlerinde özellikle duygusal yönle ilişkilendirilen deontolojik kararlarına etki etmede sınırlı kalmış olabilir.

Yapılan analizler sonucunda narsisizmin büyüklenmeci alt boyutunun güvenli, kaçınan ve nötr gruplarda Faydacı (F) karar alma üzerinde anlamlı bir düzenleyici etkisi bulunmazken, kaygılı grupta anlamlı bir düzenleyici rol oynadığı görülmüştür. Yani kişilerin büyüklenmeci narsisizm puanları arttıkça, kaygılı bağlanma manipülasyonuna maruz kalan katılımcıların faydacı seçeneğe yönelme olasılığı artmıştır. Bu sonuç genel olarak büyüklenmeci narsisizmin özellikleri düşünüldüğünde tutarlı görünmektedir. Büyüklenmeci narsisizm örüntüsü gösteren kişiler; sosyal etkileşimleri araçsallaştırma eğilimleri, stratejik düşünme yapıları ve ben merkezci olma nitelikleriyle öne çıkmaktadırlar (Jonason ve ark., 2015). Kaygılı bağlanma teması ise kişilerde onay ihtiyacı, reddedilme korkusu ve ilişkiyi devam ettirmeye ilişkin kaygıları tetikler (Mikulincer ve Shaver, 2007). Bu duygusal uyarılma büyüklenmeci narsisizm örüntüsü gösteren kişilerde sosyal onay arama ya da ilişkisel anlamda kazanç elde etme gibi özelliklerle örtüşmüş olabilir. Dolayısıyla kaygılı bağlanma manipülasyonu bu kişilerin daha mantıksal davranmaları gerektiği düşüncesiyle faydacı kararları tercih etmeye yönelmiş olabileceklerini düşündürmektedir. Sonuç olarak kaygılı bağlanma manipülasyonu büyüklenmeci narsisizm eğilimleri olan benmerkezi ve pragmatik karar alma eğilimlerini yüzeye çıkarmış olabilir. Bu bulgu, bağlanma süreçleri ve kişilik yapılanmalarının ahlaki karar alma üzerinde beraber oynadıkları rolü anlamaya ilişkin anlamlı bir sonuç olabilir.

Yapılan analizler sonucunda narsisizmin kırılın alt boyutunun bağlanma koşulları (güvenli, kaygılı, kaçınan ve nötr) ile Deontolojik (D) ahlaki karar alma eğilimleri arasındaki ilişkiyi anlamlı düzeyde düzenlemediği görülmüştür. Bu bulgu, kırılın narsisizmin, öz düzenleme süreçlerinde aşırı hassasiyet ve güvensizlik ile karakterize olması nedeniyle, bilişsel anlamda yapılandırılmış ahlaki muhakeme sürecini etkileyemeyebileceğine ilişkin bakış açısıyla örtüşmektedir (Dickinson ve

Pincus, 2003; Miller ve ark., 2011). Kırılgan narsisizm örüntüsüne sahip kişiler değerlendirilme endişesiyle sosyal geri çekilme gösterebilirler ancak bu kaygı, ahlaki ikilemlerde deontolojik tepkilerin değişmesini tetiklemeyebilir (Kealy ve Rasmussen, 2012). Bu bağlamda narsisizm kırılgan alt boyutunun deontolojik ahlaki karar alma ve manipülasyon sürecinde anlamlı bir etki oluşturabilecek bir rol oynamadığı görülmüştür.

Yapılan analizler sonucunda narsisizmin kırılgan alt boyutunun kaygılı, kaçınan ve nötr gruplarda Faydacı (F) karar alma üzerinde anlamlı bir düzenleyici etki göstermediği, güvenli grupta anlamlı bir düzenleyici rol oynadığı görülmüştür. Bu bağlamda narsisizmin kırılgan boyutu yüksek olan kişilerde, güvenli bağlanma manipülasyonu sonrasında faydacı ahlaki kararlara yönelme olasılığının arttığı sonucu bulunmuştur. Bu bulgu, narsisizmin kırılgan alt boyutunun güvenli bağlanma deneyimiyle etkileşime girerek kişilerin ahlaki karar alma süreçlerinde faydacı tercihlere daha açık hale gelebileceğini göstermektedir. Bu sonuç kırılgan narsisizm örüntüsü gösteren kişilerin temeldeki kabul ve sosyal onaya dair arayışlarıyla (Miller ve ark., 2011) ilgili olarak mı yoksa güvenli bağlanma manipülasyonunun oluşturabileceği empati duygusunun bir sonucu olarak mı anlamlı çıktığı sorusu gündeme gelebilir. Fakat diğer gruplarda değil de güvenli grupta anlamlı çıkmış olması güvenli bağlanma manipülasyonu ile empati veya sosyal bağlılıkla ilgili olabileceği olasılığını artırmaktadır. Bununla beraber güvenli bağlanma manipülasyonu grubunda yer alan katılımcıların olumlu duygu düzeyleri ön test puanlarının düşük başlaması gruba özgü bir bireysel farklılıkların karıştırıcı bir nitelik taşıyabileceğini de düşündürmektedir. Öte yandan kişilerin başkalarının ihtiyaçlarını gözeten şekilde kararlar alma düzeylerini artırabilir. Sonuç olarak narsisizmin sonuç anlamlı ele alındığında güvenli bir bağlanma ortamında narsisizmin kırılgan yönü, kırılgan alt boyutunun bağlanma manipülasyonu ile olan etkileşimi, kişilerin ahlaki karar almalarını şekillendirmede düzenleyici bir etken olabilir. Bu dinamiğin daha iyi anlaşılması için grupların dengeli şekilde atanması ve bireysel özelliklerin etkisinin sınırlandırılması faydalı olabilir.

Yapılan analizlerin belirgin bir sonuç vermemiş olması nedeniyle narsisizmin düzenleyici rolüne ilişkin daha kapsamlı sonuçlara ulaşabilmek için grupların toplamı (64) üzerinden tekrar bir analiz gerçekleştirilmiş olup toplam olarak ele alınması sebebiyle gruplar arası kıyas yerine bağlanma stillerine göre analiz edilmiştir.

Yapılan analizler sonucunda kaçınan bağlanma ile ahlaki karar alma faydacı düzeyleri arasındaki ilişkide kırılğan narsisizmin düzenleyici rolü incelenmiştir. Ancak yapılan moderasyon analizi sonucunda, kaçınan bağlanma ile ahlaki karar alma arasında kırılğan narsisizme bağlı anlamlı bir etkileşim etkisi bulunamamıştır. Bu bulgu, kırılğan narsisizmin, kaçınan bağlanmaya sahip bireylerin ahlaki karar alma eğilimlerini anlamlı düzeyde etkilemediğini göstermektedir. Kırılğan narsisizm benlik değerine ilişkin kırılğanlık, sosyal onay ihtiyacı ve eleştiriye olan hassasiyet gibi eğilimleriyle öne çıkmaktadır (Pincus & Lukowitsky, 2010). Bu niteliklerin kişinin sosyal ortamlarda nasıl davranacağına ilişkin kararlarını şekillendirebileceği ve ahlaki karar alma süreçlerinde etkili olabileceği düşünülmektedir. Öte yandan kaçınan bağlanma, empatik süreçlerden uzaklık ve duygusal mesafe eğilimiyle ilişkilidir (Mikulincer & Shaver, 2007). Bu bağlamda kırılğan narsisizmin yüksek olduğu bireylerde kaçınan bağlanmanın olumsuz etkilerinin azalabileceği ya da sosyal kabul ihtiyacına bağlı olarak ahlaki kararların şekillenebileceği varsayılmıştır. Ancak elde edilen bulgular bu varsayımı desteklememektedir. Bu sonucun birkaç nedeni olabilir. Öncelikle, kırılğan narsisizmin bireyin ahlaki kararlarını etkileme gücü, bağlanma stillerine kıyasla daha zayıf kalıyor olabilir. Öte yandan bu tür narsistik eğilimlerin etkisi dolaylı yollarla (örneğin duygusal tepkiler, sosyal kaygı veya tehdit algısı aracılığıyla) ortaya çıkıyor olabilir. Ayrıca, örneklem büyüklüğünün sınırlı olması veya kullanılan ölçme araçlarının bağlamla yeterince örtüşmemesi de anlamlı bir moderasyon etkisinin ortaya çıkmasını engellemiş olabilir.

Yapılan moderasyon analiziyle, kaçınan bağlanma düzeyinin ahlaki karar alma deontoloji düzeyi üzerindeki etkisinin büyükmecici narsisizm tarafından nasıl değiştiği incelenmiştir. Analiz sonuçları, büyükmecici narsisizmin bu ilişki üzerinde anlamlı bir düzenleyici olarak rol oynadığını göstermiştir. Kaçınan düzeyi yüksek olan kişilerin deontolojik karar alma eğilimleri azalmaktadır. Analiz sonuçlarına göre

büyüklenmeci narsisizm eğilimi artıkça kaçınan bağlanmanın etkisi daha zayıf olduğu yani ahlaki karar alma puanlarındaki düşüşün yavaşladığı görülmüştür. Bu sonuç büyüklenmeci narsisizmin kişinin karar alma süreçlerinde sosyal onay ya da benlik algısı gibi ihtiyaçlarıyla ilişkili olarak ortaya çıkmış olabilir. Çünkü bu kişiler sosyal mesafeye rağmen kendi imajlarına zarar gelmemesi açısından “doğru” davranmaya çalışabilirler.

Araştırma sonucunda ortaya çıkan bu etkileşim, ahlaki kararların sadece empati ya da bağ kurma gibi ilişki temelli süreçlerle değil, aynı zamanda kişinin kendilik algısı ve sosyal konumlanma biçimiyle de şekillenebileceğini göstermektedir. Bu durum, ahlaki karar alma süreçlerinin hem bağlamsal hem de kişilik temelli faktörlerden etkilendiğini savunan çağdaş yaklaşımlarla örtüşmektedir. Literatürde, büyüklenmeci narsisizme sahip bireylerin sosyal kuralları kendi çıkarları doğrultusunda esnetme eğiliminde oldukları ve başkalarının ihtiyaçlarına karşı daha duyarsız oldukları belirtilmektedir (Campbell et al., 2002). Benzer şekilde, kaçınan bağlanma stiline sahip bireylerde de düşük empati ve kişilerarası mesafe göze çarpmaktadır (Mikulincer & Shaver, 2007). Bu iki özelliğin birleşimi, bireyin karar alma sürecinde başkalarının hak ve ihtiyaçlarını arka planda bırakmasına neden olabilir. Dolayısıyla bağlanma stilleri ve ahlaki karar alma arasındaki ilişkide kısmi olarak narsisizmin düzenleyici rolü olduğu görülmüştür. Sonuç olarak bu çalışma bağlanma örüntüleri ve narsisizmin ahlaki karar alma süreçlerine etkisini deneysel düzeyde ele alınarak literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

SONUÇ

Bu çalışma, bağlanma stillerinin ahlaki karar alma üzerindeki etkisini ve narsisizmin düzenleyici rolünü incelemiştir. Bulgular, bağlanma stillerinin özellikle kaçınan alt boyutunun ahlaki karar alma süreçleri üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir. Kaçınan bağlanma puanlarının yükselmesiyle, bireylerin deontolojik ve faydacı karar alma düzeylerinde anlamlı düzeyde azalmalar olduğu görülmüştür. Bu sonuçlar, bağlanma stillerinin kişilerin ahlaki karar almalarından önemli bir belirleyici olduğu görüşünü destekler niteliktedir.

Müdahale sonrası bağlanma manipülasyonlarının etkileri incelendiğinde, güvenli bağlanma grubunda ahlaki karar alma deontolojik düzeyde olumlu yönde değişim gözlenirken; kaygılı, kaçınan ve nötr gruplarda anlamlı farklılıklar ortaya çıkmamıştır. Faydacı karar alma düzeyinde ise müdahaleler arası fark bulunmamıştır. Bu durum, ahlaki karar alma süreçlerinin bağlamsal ve duygusal yoğunluk durumlarında daha belirgin değişiklikler oluşturabileceği anlamına gelebilmektedir.

Narsisizmin büyüklenmeci ve kırılgan alt boyutlarının ise ahlaki karar alma üzerindeki düzenleyici etkilerine bakıldığında farklı sonuçlar ortaya çıktığı görülmüştür. Büyüklenmeci narsisizm, kaygılı bağlanma grubunda faydacı karar almada anlamlı bir düzenleyici rol oynarken, diğer gruplarda anlamlı bir etki yaratmamıştır. Kırılgan narsisizm ise güvenli bağlanma grubunda faydacı karar alma üzerinde düzenleyici rol göstermiştir. Bu sonuçlar, narsisizmin farklı alt boyutlarının bağlanma stilleri ve ahlaki karar alma arasındaki ilişkiyi farklı şekillerde etkileyebileceğini göstermektedir. Çalışma bulguları, kişilerin bağlanma stillerinin ahlaki karar alma süreçlerinde önemli rol oynadığını ve narsisizmin alt boyutlarının bu süreçleri etkileyebileceğini ortaya koymuştur. Ancak, müdahaleler sonrası bazı beklenen değişimlerin görülmemesi, ahlaki karar alma ve bağlanmanın dinamik yapısının daha karmaşık olduğunu ve müdahale süresinin ya da yönteminin etkinliğinin sınırlı kalabileceğini düşündürmektedir.

Sonuç olarak, bağlanma stilleri ve narsisizm kişilik özelliğinin ahlaki karar alma süreçlerinde önemli rol oynadığı ancak bu ilişkinin karmaşık ve çok boyutlu olduğu, müdahalelerin ise bağlam ve bireysel farklılıklara göre değişen etkiler gösterebileceği söylenebilir. Bu alanda yapılacak daha kapsamlı çalışmalar, ahlaki karar alma mekanizmalarının daha iyi anlaşılmasına ve daha net sonuçlar elde edilmesine katkı sağlayabilir.

Araştırmanın Sınırlılıkları ve Öneriler

Bu çalışmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Çalışma örnekleminin yalnızca üniversite öğrencilerinden oluşması, bulguların genellenebilirliğini sınırlamaktadır. Çeşitli demografik özelliklere sahip katılımcılarla yapılacak çalışmalar, özellikle sosyal psikoloji alanında öne çıkan ahlaki karar almanın doğasını değiştirerek kapsamlı sonuçlar ortaya koyabilir. Bununla birlikte, bağlanma manipülasyonunun tek oturumda gerçekleştirilmesi çalışmanın etkililiğini azaltmış olabilir. Son olarak müdahale sonrası gruplar arası anlamlı farkların bulunmaması, bağlanma manipülasyonu müdahalesinin yetersizliğine bağlı olabilir. Çalışmanın bir diğer ve önemli görülebilecek sınırlılığı, bağlanma manipülasyonunun uygulama süresi ile veri toplama sürecinin uzunluğu arasındaki dengesizlikten kaynaklanmaktadır. Bağlanma manipülasyonu yazma görevi yaklaşık 10 dakika sürmüş olsa da bunu takip eden ön test ve son test ölçekleri toplamda oldukça uzun bir zaman almıştır. Uygulama sırasında bazı katılımcıların ölçek doldurma aşamasında dikkatinin dağıldığı ve odaklanma zorluğu yaşadıkları gözlemlenmiştir. Bu durum manipülasyonun etkisinin ölçümlere tam olarak yansımamasına ya da bazı katılımcılarda etkinin dağılmasına neden olmuş olabilir.

Gelecek araştırmalarda, daha çeşitli kültürel düzeydeki kişilerin yer aldığı çeşitli yaş aralığına sahip örneklemelerle çalışmalar yapılması önerilmektedir. Özellikle ahlaki gelişimin yaşla birlikte şekillenebileceği ve kişilerin deneyimleriyle farklı muhakemeler geliştirebileceği göz önüne alındığında farklı yaş gruplarındaki bireylerin çalışmaya dahil edilmesi yarar sağlayabilir. Bu sayede bağlanma stilleri ve narsisizmin ahlaki karar alma üzerindeki etkisinin genellenebilirliği ve

yorumlamalardaki çeşitliliği artırılabilir. Tek oturumda gerçekleştirilen bağlanma manipölasyonunun ilerde yapılacak çalışmalarda tekrarlı olarak gerçekleştirilmesi etkililiği artırabilir. Ayrıca gelecekte yapılacak olan benzer çalışmalarda ölçme araçlarının daha kısa tutulması ve manipölasyon etkisinin korunmasına yönelik destekleyici tekniklerin kullanılması önerilmektedir. Son olarak narsisizmin büyüklenmeci ve kırılgan alt boyutlarının yanı sıra ahlaki karar alma süreçlerinde öne çıkan vicdan, empati gibi değişkenler ayrı olarak incelemeye dahil edilebilir. Bahsi geçen sınırlılıklar göz önüne alındığında gelecekte yapılacak olan çalışmaların daha belirgin sonuçlar vermesi için bu değişikliklerle sınırlayıcı etkiler azaltabilir.

KAYNAKÇA

Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Wall, S., ve Waters, E. (1978). *Patterns of Attachment: A Psychological Study of the Strange Situation*. Lawrence Erlbaum Associates.
<https://books.google.com.tr/books?id=PKA2vgAACAAJ>

Akça, S. (2017). Kohut'un Kendilik Nesnesi İhtiyaçları Bağlamında Kırılgan Narsisizmin İncelenmesi: Bir Vaka Örneği. *Ayna Klinik Psikoloji Dergisi*, 4(1), 1-13. <https://doi.org/https://doi.org/10.31682/ayna.470729>

Akhtar, S. (1989). Narcissistic personality disorder: Descriptive features and differential diagnosis. *Psychiatric Clinics of North America*, 12(3), 505-529.
[https://doi.org/https://doi.org/10.1016/S0193-953X\(18\)30411-8](https://doi.org/https://doi.org/10.1016/S0193-953X(18)30411-8)

Akhtar, S., ve Anderson, T. (1982). Overview: Narcissistic personality disorder. *Am J Psychiatry*, 139(1), 12-20.
<https://doi.org/https://doi.org/10.1176/ajp.139.1.12>

Ames, D. R., Rose, P., ve Anderson, C. P. (2006). The NPI-16 as a short measure of narcissism. *Journal of research in personality*, 40(4), 440-450.
<https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.jrp.2005.03.002>

Association, A. P. (2013). *Diagnostic and statistick manual of mental disorders (5th ed.)*.

Baker, H. S., ve Baker, M. N. (1987). Heinz Kohut's self psychology: an overview. *The American Journal of Psychiatry*, 144(1), 1-9. <https://doi.org/https://doi.org/10.1176/ajp.144.1.1>

Baldwin, M. W., Keelan, J. P. R., Fehr, B., Enns, V., ve Koh-Rangarajoo, E. (1996). Social-cognitive conceptualization of attachment working models: Availability and accessibility effects. *Journal of personality and social psychology*, 71(1), 94.

Banai, E., Mikulincer, M., ve Shaver, P. R. (2005). " Selfobject" Needs in Kohut's Self Psychology: Links With Attachment, Self-Cohesion, Affect Regulation, and Adjustment. *Psychoanalytic psychology*, 22(2), 224.
<https://doi.org/https://doi.org/10.1037/0736-9735.22.2.224>

Bartels, D. M. (2008). Principled moral sentiment and the flexibility of moral judgment and decision making. *Cognition*, 108(2), 381-417.
<https://doi.org/DOI:10.1016/j.cognition.2008.03.001>

Bartels, D. M., ve Pizarro, D. A. (2011). The mismeasure of morals: Antisocial personality traits predict utilitarian responses to moral dilemmas. *Cognition*, 121(1), 154-161.
<https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.cognition.2011.05.010>

Bartholomew, K., ve Horowitz, L. M. (1991). Attachment styles among young adults: a test of a four-category model. *Journal of personality and social psychology*, 61(2), 226. <https://doi.org/> <https://doi.org/10.1037/0022-3514.61.2.226>

Bartz, J. A., ve Lydon, J. E. (2004). Close relationships and the working self-concept: Implicit and explicit effects of hazırlama attachment on agency and communion. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 30(11), 1389-1401.
<https://doi.org/https://doi.org/10.1177/0146167204264245>

Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss, vol. II: Separation*. Basic Books.

Bowlby, J. (1980). *Attachment and loss. Vol. III. Loss: Sadness and depression*. Hogarth.

Bowlby, J. (1982). edition 2. *Attachment and loss: Vol. 1. Attachment*. In: New York. Basic Books.

Bowlby, J. (1988). *A secure base: Clinical applications of attachment theory*. In: Routledge.

Brennan, K. A., ve Morris, K. A. (1997). Attachment styles, self-esteem, and patterns of seeking feedback from romantic partners. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 23(1), 23-31.
<https://doi.org/https://doi.org/10.1177/0146167297231003>

Calderon, C. (2021). *The relationship between attachment style and narcissism: mediating effects of shame* Alliant International University].

Campbell, W. K. (1999). Narcissism and romantic attraction. *Journal of personality and social psychology*, 77(6), 1254.

Carnelley, K. B., Otway, L. J., ve Rowe, A. C. (2016). The effects of attachment hazırlama on depressed and anxious mood. *Clinical Psychological Science*, 4(3), 433-450. <https://doi.org/https://doi.org/10.1177/2167702615594998>

Carnelley, K. B., ve Rowe, A. C. (2007). Repeated hazırlama of attachment security influences later views of self and relationships. *Personal Relationships*, 14(2), 307-320. <https://doi.org/{Carnelley, 2007 #192}>

Carnelley, K. B., ve Rowe, A. C. (2010). Hazırlama a sense of security: What goes through people's minds? *Journal of Social and Personal Relationships*, 27(2), 253-261.

Cassidy, J., Shaver, P. R., Mikulincer, M., ve Lavy, S. (2009). Experimentally induced security influences responses to psychological pain. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 28(4), 463-478.

<https://doi.org/https://doi.org/10.1521/jscp.2009.28.4.463>

Chris Fraley, R., Niedenthal, P. M., Marks, M., Brumbaugh, C., ve Vicary, A. (2006). Adult attachment and the perception of emotional expressions: Probing the hyperactivating strategies underlying anxious attachment. *Journal of personality*, 74(4), 1163-1190.

<https://doi.org/https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.2006.00406.x>

Christensen, J. F., ve Gomila, A. (2012). Moral dilemmas in cognitive neuroscience of moral decision-making: A principled review. *Neuroscience ve Biobehavioral Reviews*, 36(4), 1249-1264.

Cima, M., Tonnaer, F., ve Hauser, M. D. (2010). Psychopaths know right from wrong but don't care. *Social cognitive and affective neuroscience*, 5(1), 59-67. <https://doi.org/https://doi.org/10.1093/scan/nsp051>

Collins, N. L., ve Feeney, B. C. (2000). A safe haven: an attachment theory perspective on support seeking and caregiving in intimate relationships. *Journal of personality and social psychology*, 78(6), 1053.

Collins, N. L., ve Read, S. J. (1990). Adult attachment, working models, and relationship quality in dating couples. *Journal of personality and social psychology*, 58(4), 644. <https://doi.org/> <https://doi.org/10.1037/0022-3514.58.4.644>

Conway, P., ve Gawronski, B. (2013). Deontological and utilitarian inclinations in moral decision making: a process dissociation approach. *Journal of*

personality and social psychology, 104(2), 216.
<https://doi.org/10.1037/a0031021>

Conway, P., Goldstein-Greenwood, J., Polacek, D., ve Greene, J. D. (2018).
Sacrificial utilitarian judgments do reflect concern for the greater good:
Clarification via process dissociation and the judgments of philosophers.
Cognition, 179, 241-265.
<https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.cognition.2018.04.018>

Cushman, F., Young, L., ve Hauser, M. (2006). The role of conscious reasoning and
intuition in moral judgment: Testing three principles of harm. *Psychological
science*, 17(12), 1082-1089. <https://doi.org/https://doi.org/10.1111/j.1467-9280.2006.01834.x>

Decety, J., ve Cowell, J. M. (2014). The complex relation between morality and
empathy. *Trends in cognitive sciences*, 18(7), 337-339. [https://doi.org/DOI:
10.1016/j.tics.2014.04.008](https://doi.org/DOI:10.1016/j.tics.2014.04.008)

Deniz, M. (2011). An investigation of decision making styles and the five-factor
personality traits with respect to attachment styles. *Educational Sciences:
Theory and Practice*, 11(1), 105-113.

DeWall, C. N., Lambert, N. M., Slotter, E. B., Pond Jr, R. S., Deckman, T., Finkel,
E. J., Luchies, L. B., ve Fincham, F. D. (2011). So far away from one's
partner, yet so close to romantic alternatives: avoidant attachment, interest in
alternatives, and infidelity. *Journal of personality and social psychology*,
101(6), 1302.

Dewitte, M., ve De Houwer, J. (2011). Attachment–style Differences in the
Appraisal of the Attachment Figure. *European Journal of Personality*, 25(3),
173-183. <https://doi.org/https://doi.org/10.1002/per.773>

Dickinson, K. A., ve Pincus, A. L. (2003). Interpersonal analysis of grandiose and vulnerable narcissism. *Journal of personality disorders*, 17(3), 188-207.
<https://doi.org/https://doi.org/10.1521/pedi.17.3.188.22146>

Djeriouat, H., ve Trémolière, B. (2014). The Dark Triad of personality and utilitarian moral judgment: The mediating role of Honesty/Humility and Harm/Care. *Personality and Individual Differences*, 67, 11-16.

Dutton, D. G., Lane, R. A., Koren, T., ve Bartholomew, K. (2016). Secure base hazırlama diminishes conflict-based anger and anxiety. *Plos one*, 11(9), e0162374. <https://doi.org/https://doi.org/10.1371/journal.pone.0162374>

Ellis, H. (1898). Auto-erotism: A psychological study. *Alienist and Neurologist (1880-1920)*, 19(2), 260.

Ennis, E., Vrij, A., ve Chance, C. (2008). Individual differences and lying in everyday life. *Journal of Social and Personal Relationships*, 25(1), 105-118.
<https://doi.org/https://doi.org/10.1177/0265407507086808>

Eslinger, P. J., Grattan, L. M., Damasio, H., ve Damasio, A. R. (1992). Developmental consequences of childhood frontal lobe damage. *Archives of Neurology*, 49(7), 764-769.
<https://doi.org/10.1001/archneur.1992.00530310112021>

Feeney, B. C., ve Collins, N. L. (2001). Predictors of caregiving in adult intimate relationships: an attachment theoretical perspective. *Journal of personality and social psychology*, 80(6), 972.
<https://doi.org/https://doi.org/10.1037/0022-3514.80.6.972>

Feeney, J. A., ve Noller, P. (1990). Attachment style as a predictor of adult romantic relationships. *Journal of personality and social psychology*, 58(2), 281.
<https://doi.org/https://doi.org/10.1037/0022-3514.58.2.281>

Filiz, K., ve Hasan, B. (2020). Psychotherapist and Classical High Conflict Moral Dilemmas in Turkish Culture: The Relationship between Emotions and Utilitarian/Deontological Decisions. *Studies in Psychology*, 40(2), 385-427.
<https://doi.org/DOI: 10.26650/SP2019-0068>

Foot, P. (1967). The problem of abortion and the doctrine of double effect. *Oxford*, 5, 5-15.

Fossati, A., Feeney, J., Pincus, A., Borroni, S., ve Maffei, C. (2015). The structure of pathological narcissism and its relationships with adult attachment styles: A study of Italian nonclinical and clinical adult participants. *Psychoanalytic psychology*, 32(3), 403. <https://doi.org/> <https://doi.org/10.1037/a0037175>

Fraley, R. C., ve Shaver, P. R. (1997). Adult attachment and the suppression of unwanted thoughts. *Journal of personality and social psychology*, 73(5), 1080. <https://doi.org/https://doi.org/10.1037/0022-3514.73.5.1080>

Fraley, R. C., ve Shaver, P. R. (2000). Adult romantic attachment: Theoretical developments, emerging controversies, and unanswered questions. *Review of general psychology*, 4(2), 132-154.
<https://doi.org/https://doi.org/10.1037/1089-2680.4.2.132>

Fraley, R. C., Waller, N. G., ve Brennan, K. A. (2000). An item response theory analysis of self-report measures of adult attachment. *Journal of personality and social psychology*, 78(2), 350.

- Freud, S. (1914). On narcissism: An introduction. *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud*, 14, 67–102.
- Friesdorf, R., Conway, P., ve Gawronski, B. (2015). Gender differences in responses to moral dilemmas: A process dissociation analysis. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 41(5), 696-713.
- Fumagalli, M., Ferrucci, R., Mameli, F., Marceglia, S., Mrakic-Sposta, S., Zago, S., Lucchiari, C., Consonni, D., Nordio, F., ve Pravettoni, G. (2010). Gender-related differences in moral judgments. *Cognitive processing*, 11, 219-226.
<https://doi.org/DOI:10.1007/s10339-009-0335-2>
- Gençöz, T. (2000). Pozitif ve negatif duygu ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 15(46), 19-26.
- Gillath, O., Giesbrecht, B., ve Shaver, P. R. (2009). Attachment, attention, and cognitive control: Attachment style and performance on general attention tasks. *Journal of Experimental Social Psychology*, 45(4), 647-654.
<https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.jesp.2009.02.011>
- Gillath, O., Hart, J., Nofle, E. E., ve Stockdale, G. D. (2009). Development and validation of a state adult attachment measure (SAAM). *Journal of research in personality*, 43(3), 362-373.
<https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.jrp.2008.12.009>
- Gillath, O., ve Karantzas, G. (2019). Attachment security hazırlama: A systematic review. *Current Opinion in Psychology*, 25, 86-95.
- Gillath, O., Selcuk, E., ve Shaver, P. R. (2008). Moving toward a secure attachment style: Can repeated security hazırlama help? *Social and Personality*

Psychology Compass, 2(4), 1651-1666. <https://doi.org/https://doi.org/10.1111/j.1751-9004.2008.00120.x>

Gillath, O., ve Shaver, P. R. (2007). Effects of attachment style and relationship context on selection among relational strategies. *Journal of research in personality*, 41(4), 968-976.

Gillath, O., Shaver, P. R., ve Mikulincer, M. (2005). An attachment-theoretical approach to compassion and altruism. In *Compassion* (pp. 121-147). Routledge.

Gillath, O., Shaver, P. R., Mikulincer, M., Nitzberg, R. E., Erez, A., ve Van Ijzendoorn, M. H. (2005). Attachment, caregiving, and volunteering: Placing volunteerism in an attachment-theoretical framework. *Personal Relationships*, 12(4), 425-446. <https://doi.org/https://doi.org/10.1111/j.1475-6811.2005.00124.x>

Given-Wilson, Z., McIlwain, D., ve Warburton, W. (2011). Meta-cognitive and interpersonal difficulties in overt and covert narcissism. *Personality and Individual Differences*, 50(7), 1000-1005. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.paid.2011.01.014>

Gosnell, C. L., ve Gable, S. L. (2013). Attachment and capitalizing on positive events. *Attachment ve human development*, 15(3), 281-302. <https://doi.org/https://doi.org/10.1080/14616734.2013.782655>

Graham, J., Haidt, J., Koleva, S., Motyl, M., Iyer, R., Wojcik, S. P., ve Ditto, P. H. (2013). Moral foundations theory: The pragmatic validity of moral pluralism. In *Advances in experimental social psychology* (Vol. 47, pp. 55-130). Elsevier. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/B978-0-12-407236-7.00002-4>

- Greene, J. (2007). The secret joke of Kant's soul. *Moral Psychology: Historical and Contemporary Readings* (pp. 359-375). Hoboken, NJ: Wiley.
- Greene, J. D., Morelli, S. A., Lowenberg, K., Nystrom, L. E., ve Cohen, J. D. (2008). Cognitive load selectively interferes with utilitarian moral judgment. *Cognition*, 107(3), 1144-1154.
<https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.cognition.2007.11.004>
- Greene, J. D., Nystrom, L. E., Engell, A. D., Darley, J. M., ve Cohen, J. D. (2004). The neural bases of cognitive conflict and control in moral judgment. *Neuron*, 44(2), 389-400. <https://doi.org/DOI: 10.1016/j.neuron.2004.09.027>
- Greene, J. D., Sommerville, R. B., Nystrom, L. E., Darley, J. M., ve Cohen, J. D. (2001). An fMRI investigation of emotional engagement in moral judgment. *Science*, 293(5537), 2105-2108. <https://doi.org/DOI: 10.1126/science.1062872>
- Gunderson, J. G., ve Singer, M. T. (1975). Defining borderline patients: an overview. *The American Journal of Psychiatry*, 132(1), 1-10. [https://doi.org/ DOI: 10.1176/ajp.132.1.1](https://doi.org/DOI: 10.1176/ajp.132.1.1)
- Haidt, J. (2001). The emotional dog and its rational tail: a social intuitionist approach to moral judgment. *Psychological review*, 108(4), 814.
<https://doi.org/https://doi.org/10.1037/0033-295X.108.4.814>
- Haidt, J., ve Graham, J. (2007). When morality opposes justice: Conservatives have moral intuitions that liberals may not recognize. *Social justice research*, 20(1), 98-116.

- Hauser, M., Cushman, F., Young, L., Kang-Xing Jin, R., ve Mikhail, J. (2007). A dissociation between moral judgments and justifications. *Mind ve language*, 22(1), 1-21. <https://doi.org/https://doi.org/10.1111/j.1468-0017.2006.00297.x>
- Hayes, A. F. (2018). *Introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis: A regression-based approach*. Guilford publications.
- Hazan, C., ve Shaver, P. (1987). Romantic love conceptualized as an attachment process. In *Interpersonal development* (pp. 283-296). Routledge. <https://doi.org/https://doi.org/10.1037/0022-3514.52.3.511>
- Heiphetz, L., ve Young, L. (2014). A social cognitive developmental perspective on moral judgment. *Behaviour*, 151(2-3), 315-335. <https://doi.org/https://doi.org/10.1163/1568539X-00003131>
- Heiserman, A. M. (1993). *High and low narcissists' affective responses to the disclosure of prideful and shameful early memories*. Columbia University.
- Hendin, H. M., ve Cheek, J. M. (1997). Assessing hypersensitive narcissism: A reexamination of Murray's Narcism Scale. *Journal of research in personality*, 31(4), 588-599. <https://doi.org/https://doi.org/10.1006/jrpe.1997.2204>
- Hibbard, S. (1992). Narcissism, shame, masochism, and object relations: An exploratory correlational study. *Psychoanalytic psychology*, 9(4), 489. <https://doi.org/https://doi.org/10.1037/h0079392>
- Hudson, N. W., Fraley, R. C., Chopik, W. J., ve Heffernan, M. E. (2015). Not all attachment relationships develop alike: Normative cross-sectional age trajectories in attachment to romantic partners, best friends, and parents. *Journal of research in personality*, 59, 44-55. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.jrp.2015.10.001>

Jonason, P. K., ve Krause, L. (2013). The emotional deficits associated with the Dark Triad traits: Cognitive empathy, affective empathy, and alexithymia. *Personality and Individual Differences*, 55(5), 532-537.
<https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.paid.2013.04.027>

Jonason, P. K., Strosser, G. L., Kroll, C. H., Duineveld, J. J., ve Baruffi, S. A. (2015). Valuing myself over others: The Dark Triad traits and moral and social values. *Personality and Individual Differences*, 81, 102-106.
<https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.paid.2014.10.045>

Jonason, P. K., Zeigler-Hill, V., ve Okan, C. (2017). Good v. evil: Predicting sinning with dark personality traits and moral foundations. *Personality and Individual Differences*, 104, 180-185.
<https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.paid.2016.08.002>

Kant, I. ((1785/1964)). *Groundwork of the metaphysics of morals* (H. J. Paton, Trans. Harper ve Row.

Karandikar, S., Kapoor, H., Fernandes, S., ve Jonason, P. K. (2019). Predicting moral decision-making with dark personalities and moral values. *Personality and Individual Differences*, 140, 70-75.
<https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.paid.2018.03.048>

Kashdan, T. B., Ferssizidis, P., Collins, R. L., ve Muraven, M. (2010). Emotion differentiation as resilience against excessive alcohol use: An ecological momentary assessment in underage social drinkers. *Psychological science*, 21(9), 1341-1347. <https://doi.org/https://doi.org/10.1177/0956797610379863>

Kealy, D., ve Rasmussen, B. (2012). Veiled and vulnerable: The other side of grandiose narcissism. *Clinical Social Work Journal*, 40, 356-365.

Kernberg, O. (1984). *Severe Personality Disorders (Psychotherapeutic Strategies)*. New Haven (Yale University Press) 1984.

Kernberg, O. F. (1970). A psychoanalytic classification of character pathology. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 18(4), 800-822.
<https://doi.org/DOI: 10.1177/000306517001800103>

Kernberg, O. F. (1975). *Borderline conditions and pathological Narcism*, New York (Jason Aronson) 1975.

Kernberg, O. F. (1998). Pathological narcissism and narcissistic personality disorder: Theoretical background and diagnostic classification.

Kernberg, O. F. (2009). Narcissistic personality disorders: Part 1. *Psychiatric Annals*, 39(3).

Kim, S. H., Kim, T. Y., Ryu, V., Ha, R. Y., Lee, S. J., Ha, K., ve Cho, H.-S. (2015). Manic patients exhibit more utilitarian moral judgments in comparison with euthymic bipolar and healthy persons. *Comprehensive Psychiatry*, 58, 37-44.
<https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.comppsy.2014.12.010>

Kingston, P. (2003). *Differentiating the two types of narcissism through the disposition to shame and guilt-proneness*. New School University.

Kobak, R. R., ve Sceery, A. (1988). Attachment in late adolescence: Working models, affect regulation, and representations of self and others. *Child development*, 135-146. <https://doi.org/https://doi.org/10.2307/1130395>

Koenigs, M., Young, L., Adolphs, R., Tranel, D., Cushman, F., Hauser, M., ve Damasio, A. (2007). Damage to the prefrontal cortex increases utilitarian moral judgements. *Nature*, 446(7138), 908-911.

Kogut, T., ve Kogut, E. (2011). Possession attachment: Individual differences in the endowment effect. *Journal of Behavioral Decision Making*, 24(4), 377-393.
<https://doi.org/https://doi.org/10.1002/bdm.698>

Kohlberg, L. (1981). The philosophy of moral development: Moral stages and the idea of justice.

Kohlberg, L., ve Kramer, R. (1969). Continuities and discontinuities in childhood and adult moral development. *Human development*, 12(2), 93-120.
<https://doi.org/https://doi.org/10.1159/000270857>

Kohut, H. (1966). Forms and transformations of narcissism. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 243-272.
<https://doi.org/https://doi.org/10.1177/000306516601400201>

Kohut, H. (1968). The psychoanalytic treatment of narcissistic personality disorders: Outline of a systematic approach. *The psychoanalytic study of the child*, 23(1), 86-113. <https://doi.org/10.1080/00797308.1968.11822951>

Kohut, H. (1971). *The analysis of the self*. International Universities Press.

Kohut, H. (1977). The restoration of the self. In. New York: International Universities Press.

Koleva, S., Selterman, D., Iyer, R., Ditto, P., ve Graham, J. (2014). The moral compass of insecurity: Anxious and avoidant attachment predict moral judgment. *Social Psychological and Personality Science*, 5(2), 185-194.
<https://doi.org/https://doi.org/10.1177/1948550613490965>

Krebs, D., ve Janicki, M. (2003). Biological foundations of moral norms. In *The psychological foundations of culture* (pp. 134-157). Psychology Press.

Krizan, Z., ve Herlache, A. D. (2018). The narcissism spectrum model: A synthetic view of narcissistic personality. *Personality and social psychology review*, 22(1), 3-31. <https://doi.org/https://doi.org/10.1177/1088868316685018>

Larsen, E. M., Ospina, L. H., Cuesta-Diaz, A., Vian-Lains, A., Nitzburg, G. C., Mulaimovic, S., Latifoglu, A., Clari, R., ve Burdick, K. E. (2019). Effects of childhood trauma on adult moral decision-making: clinical correlates and insights from bipolar disorder. *Journal of affective disorders*, 244, 180-186. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.jad.2018.10.002>

Levine, A. B., ve Faust, J. (2013). A psychodynamic approach to the diagnosis and treatment of closet narcissism. *Clinical Case Studies*, 12(3), 199-212. <https://doi.org/DOI:10.1177/1534650113475475>

Liao, R., Wang, S., Zhang, P., Zhou, Y., ve Liu, X. (2017). Effect of hazırlama with attachment security on positive affect among individuals with depression. *Social Behavior and Personality: an international journal*, 45(2), 331-338. <https://doi.org/https://doi.org/10.2224/sbp.6236>

Luke, M. A., Maio, G. R., ve Carnelley, K. B. (2004). Attachment models of the self and others: Relations with self-esteem, humanity-esteem, and parental treatment. *Personal Relationships*, 11(3), 281-303. <https://doi.org/https://doi.org/10.1111/j.1475-6811.2004.00083.x>

Luo, Q., Nakic, M., Wheatley, T., Richell, R., Martin, A., ve Blair, R. J. R. (2006). The neural basis of implicit moral attitude—an IAT study using event-related fMRI. *Neuroimage*, 30(4), 1449-1457. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.neuroimage.2005.11.005>

- Mancini, F., ve Gangemi, A. (2015). Deontological guilt and obsessive compulsive disorder. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry*, 49, 157-163.
- Maranges, H. M., Chen, S. K., ve Conway, P. (2022). Insecure and insensitive: Avoidant and anxious attachment predict less concern for others in sacrificial moral dilemmas. *Personality and Individual Differences*, 185, 111274.
- McGlashan, T. H., Grilo, C. M., Sanislow, C. A., Ralevski, E., Morey, L. C., Gunderson, J. G., Skodol, A. E., Shea, M. T., Zanarini, M. C., ve Bender, D. (2005). Two-year prevalence and stability of individual DSM-IV criteria for schizotypal, borderline, avoidant, and obsessive-compulsive personality disorders: toward a hybrid model of axis II disorders. *American journal of psychiatry*, 162(5), 883-889.
<https://doi.org/https://doi.org/10.1176/appi.ajp.162.5.883>
- McWilliams, N. (2009). *Psikanalitik tanı: Klinik süreç içinde kişilik yapısını anlamak*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Mendez, M. F., Anderson, E., ve Shapira, J. S. (2005). An investigation of moral judgement in frontotemporal dementia. *Cognitive and behavioral neurology*, 18(4), 193-197. <https://doi.org/10.1097/01.wnn.0000191292.17964.bb>
- Meyer, B., ve Pilkonis, P. A. (2011). Attachment theory and narcissistic personality disorder. *The handbook of narcissism and narcissistic personality disorder: Theoretical approaches, empirical findings, and treatments*, 434-444.
<https://doi.org/https://doi.org/10.1002/9781118093108.ch39>
- Meyer, D. D., Jones, M., Rorer, A., ve Maxwell, K. (2015). Examining the associations among attachment, affective state, and romantic relationship

quality. *The Family Journal*, 23(1), 18-25.

<https://doi.org/https://doi.org/10.1177/1066480714547698>

Mikhail, J. (2007). Universal moral grammar: Theory, evidence and the future.

Trends in cognitive sciences, 11(4), 143-152.

<https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.tics.2006.12.007>

Mikulincer, M. (2003). The attachment behavioral system in adulthood: Activation, psychodynamics, and interpersonal processes. *Advances in experimental social psychology/Academic Press*.

Mikulincer, M., ve Florian, V. (2000). Exploring individual differences in reactions to mortality salience: Does attachment style regulate terror management mechanisms?. *Journal of personality and social psychology*, 79(2), 260.

Mikulincer, M., Gillath, O., Halevy, V., Avihou, N., Avidan, S., ve Eshkoli, N. (2001a). Attachment theory and reactions to others' needs: Evidence that activation of the sense of attachment security promotes empathic responses. *Journal of personality and social psychology*, 81(6), 1205.

<https://doi.org/DOI:10.1037/0022-3514.81.6.1205>

Mikulincer, M., Gillath, O., ve Shaver, P. R. (2002). Activation of the attachment system in adulthood: threat-related primes increase the accessibility of mental representations of attachment figures. *Journal of personality and social psychology*, 83(4), 881. <https://doi.org/DOI:10.1037/0022-3514.83.4.881>

Mikulincer, M., Hirschberger, G., Nachmias, O., ve Gillath, O. (2001c). The affective component of the secure base schema: affective hazırlama with representations of attachment security. *Journal of personality and social psychology*, 81(2), 305.

Mikulincer, M., ve Nachshon, O. (1991). Attachment styles and patterns of self-disclosure. *Journal of personality and social psychology*, 61(2), 321.
<https://doi.org/https://doi.org/10.1037/0022-3514.61.2.321>

Mikulincer, M., ve Shaver, P. R. (2001b). Attachment theory and intergroup bias: evidence that hazırlama the secure base schema attenuates negative reactions to out-groups. *Journal of personality and social psychology*, 81(1), 97.

Mikulincer, M., ve Shaver, P. R. (2004). Security-based self-representations in adulthood. *Adult attachment: Theory, research, and clinical implications*, 159-195.

Mikulincer, M., ve Shaver, P. R. (2007). Boosting attachment security to promote mental health, prosocial values, and inter-group tolerance. *Psychological inquiry*, 18(3), 139-156.
<https://doi.org/https://doi.org/10.1080/10478400701512646>

Mikulincer, M., ve Shaver, P. R. (2015). The psychological effects of the contextual activation of security-enhancing mental representations in adulthood. *Current Opinion in Psychology*, 1, 18-21.

Mikulincer, M., Shaver, P. R., Gillath, O., ve Nitzberg, R. A. (2005). Attachment, caregiving, and altruism: boosting attachment security increases compassion and helping. *Journal of personality and social psychology*, 89(5), 817.
<https://doi.org/https://doi.org/10.1037/0022-3514.89.5.817>

Mikulincer, M., Shaver, P. R., Sapir-Lavid, Y., ve Avihou-Kanza, N. (2009). What's inside the minds of securely and insecurely attached people? The secure-base script and its associations with attachment-style dimensions. *Journal of personality and social psychology*, 97(4), 615. <https://doi.org/https://doi.org/10.1037/a0015649>

Mill, J. S. ((1861/1998)). *Utilitarianism*. Oxford University Press.

Miller, J. D., Hoffman, B. J., Gaughan, E. T., Gentile, B., Maples, J., ve Keith Campbell, W. (2011). Grandiose and vulnerable narcissism: A nomological network analysis. *Journal of personality*, 79(5), 1013-1042.
<https://doi.org/https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.2010.00711.x>

Moll, J., de Oliveira-Souza, R., Bramati, I. E., ve Grafman, J. (2002). Functional networks in emotional moral and normoral social judgments. In *Social Neuroscience* (pp. 63-72). Psychology Press.
<https://doi.org/DOI:10.1006/nimg.2002.1118>

Moore, A. B., Clark, B. A., ve Kane, M. J. (2008). Who shalt not kill? Individual differences in working memory capacity, executive control, and moral judgment. *Psychological science*, 19(6), 549-557.

Nemiah, J. C. (1961). *Foundations of psychopathology*. Oxford University Press, USA.

Nichols, S. (2002). Norms with feeling: Towards a psychological account of moral judgment. *Cognition*, 84(2), 221-236.
[https://doi.org/https://doi.org/10.1016/S0010-0277\(02\)00048-3](https://doi.org/https://doi.org/10.1016/S0010-0277(02)00048-3)

Nichols, S., ve Mallon, R. (2005). Moral dilemmas and moral rules. *Cognition*, 100(3), 530-542.
<https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.cognition.2005.07.005>

Otway, L. J., ve Vignoles, V. L. (2006). Narcissism and childhood recollections: A quantitative test of psychoanalytic predictions. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 32(1), 104-116.
<https://doi.org/DOI:10.1177/0146167205279907>

Overall, N. C., ve Sibley, C. G. (2008). When accommodation matters: Situational dependency within daily interactions with romantic partners. *Journal of Experimental Social Psychology*, 44(1), 95-104.

<https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.jesp.2007.02.005>

Overall, N. C., Simpson, J. A., ve Struthers, H. (2013). Buffering attachment-related avoidance: softening emotional and behavioral defenses during conflict discussions. *Journal of personality and social psychology*, 104(5), 854.

<https://doi.org/DOI:10.1037/a0031798>

Patil, I., ve Silani, G. (2014). Reduced empathic concern leads to utilitarian moral judgments in trait alexithymia. *Frontiers in psychology*, 5, 501.

<https://doi.org/https://doi.org/10.3389/fpsyg.2014.00501>

Paulhus, D. L., ve Williams, K. M. (2002). The dark triad of personality: Narcissism, Machiavellianism, and psychopathy. *Journal of research in personality*, 36(6), 556-563. [https://doi.org/https://doi.org/10.1016/S0092-6566\(02\)00505-](https://doi.org/https://doi.org/10.1016/S0092-6566(02)00505-6)

6

Paxton, J. M., Ungar, L., ve Greene, J. D. (2012). Reflection and reasoning in moral judgment. *Cognitive science*, 36(1), 163-177.

<https://doi.org/https://doi.org/10.1111/j.1551-6709.2011.01210.x>

Petrinovich, L., ve O'Neill, P. (1996). Influence of wording and framing effects on moral intuitions. *Ethology and Sociobiology*, 17(3), 145-171.

[https://doi.org/https://doi.org/10.1016/0162-3095\(96\)00041-6](https://doi.org/https://doi.org/10.1016/0162-3095(96)00041-6)

Petrinovich, L., O'Neill, P., ve Jorgensen, M. (1993). An empirical study of moral intuitions: Toward an evolutionary ethics. *Journal of personality and social psychology*, 64(3), 467. [https://doi.org/https://doi.org/10.1037/0022-](https://doi.org/https://doi.org/10.1037/0022-3514.64.3.467)

3514.64.3.467

Pietromonaco, P. R., ve Carnelley, K. B. (1994). Gender and working models of attachment: Consequences for perceptions of self and romantic relationships. *Personal Relationships*, 1(1), 63-82.

Pincus, A. L., Ansell, E. B., Pimentel, C. A., Cain, N. M., Wright, A. G., ve Levy, K. N. (2009). Initial construction and validation of the Pathological Narcissism Inventory. *Psychological assessment*, 21(3), 365.
<https://doi.org/10.1037/a0016530>

Pincus, A. L., ve Lukowitsky, M. R. (2010). Pathological narcissism and narcissistic personality disorder. *Annual review of clinical psychology*, 6(1), 421-446.
<https://doi.org/https://doi.org/10.1146 annurev.clinpsy.121208.131215>

Pizarro, D. A., ve Salovey, P. (2002). Being and becoming a good person: The role of emotional intelligence in moral development and behavior. In *Improving academic achievement* (pp. 247-266). Elsevier.
<https://doi.org/https://doi.org/10.1016/B978-012064455-1/50015-4>

Rai, T. S., ve Fiske, A. P. (2011). Moral psychology is relationship regulation: moral motives for unity, hierarchy, equality, and proportionality. *Psychological review*, 118(1), 57. <https://doi.org/https://doi.org/10.1037/a0021867>

Raskin, R., ve Terry, H. (1988). A principal-components analysis of the Narcissistic Personality Inventory and further evidence of its construct validity. *Journal of personality and social psychology*, 54(5), 890.
<https://doi.org/https://doi.org/10.1037/0022-3514.54.5.890>

Reich, A. (1960). Pathologic forms of self-esteem regulation. *The psychoanalytic study of the child*, 15(1), 215-232.

- Robinson, J. S., Joel, S., ve Plaks, J. E. (2015). Empathy for the group versus indifference toward the victim: Effects of anxious and avoidant attachment on moral judgment. *Journal of Experimental Social Psychology*, 56, 139-152. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.jesp.2014.09.017>
- Rohmann, E., Neumann, E., Herner, M. J., ve Bierhoff, H.-W. (2012). Grandiose and vulnerable narcissism. *European Psychologist*.
- Rom, E., ve Mikulincer, M. (2003). Attachment theory and group processes: the association between attachment style and group-related representations, goals, memories, and functioning. *Journal of personality and social psychology*, 84(6), 1220. <https://doi.org/https://doi.org/10.1037/0022-3514.84.6.1220>
- Rowe, A., ve Carnelley, K. B. (2003). Attachment style differences in the processing of attachment-relevant information: Primed-style effects on recall, interpersonal expectations, and affect. *Personal Relationships*, 10(1), 59-75.
- Rowe, A. C., Gold, E. R., ve Carnelley, K. B. (2019). The effectiveness of attachment security hazırlama in improving positive affect and reducing negative affect: A systematic review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(3), 968. <https://doi.org/https://doi.org/10.3390/ijerph17030968>
- Saver, J. L., ve Damasio, A. R. (1991). Preserved access and processing of social knowledge in a patient with acquired sociopathy due to ventromedial frontal damage. *Neuropsychologia*, 29(12), 1241-1249. [https://doi.org/https://doi.org/10.1016/0028-3932\(91\)90037-9](https://doi.org/https://doi.org/10.1016/0028-3932(91)90037-9)
- Selcuk, E., Zayas, V., Günaydin, G., Hazan, C., ve Kross, E. (2012). Mental representations of attachment figures facilitate recovery following upsetting

autobiographical memory recall. *Journal of personality and social psychology*, 103(2), 362. <https://doi.org/DOI:10.1037/a0028125>

Selçuk, E., Günaydin, G., Sümer, N., ve Uysal, A. (2005). Yetişkin Bağlanma Boyutları İçin Yeni Bir Ölçüm: Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri-II'nin Türk Örnekleminde Psikometrik Açısından Değerlendirilmesi. *Türk Psikoloji Yazıları*.

Shaver, P. R., ve Mikulincer, M. (2002). Attachment-related psychodynamics. *Attachment ve human development*, 4(2), 133-161. <https://doi.org/https://doi.org/10.1080/14616730210154171>

Shaver, P. R., ve Mikulincer, M. (2007). Adult attachment strategies and the regulation of emotion. *Handbook of emotion regulation*, 446, 465.

Shaver, P. R., ve Mikulincer, M. (2010). An attachment perspective on morality: Strengthening authentic forms of moral decision making. *The social psychology of morality: Exploring the causes of good and evil*, 10(1), 257-274.

Simard, P., Simard, V., Laverdière, O., ve Descôteaux, J. (2023). The relationship between narcissism and empathy: A meta-analytic review. *Journal of research in personality*, 102, 104329. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.jrp.2022.104329>

Simpson, J. A., ve Rholes, W. S. (2012). Adult attachment orientations, stress, and romantic relationships. In *Advances in experimental social psychology* (Vol. 45, pp. 279-328). Elsevier.

Smolewska, K., ve Dion, K. (2005). Narcissism and adult attachment: A multivariate approach. *Self and Identity*, 4(1), 59-68.

- Sonkin, D. J. (2005). Attachment theory and psychotherapy. *The California Therapist*, 17(1), 68-77.
- Starcke, K., Polzer, C., Wolf, O. T., ve Brand, M. (2011). Does stress alter everyday moral decision-making? *Psychoneuroendocrinology*, 36(2), 210-219. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.psyneuen.2010.07.010>
- Strohming, N., Lewis, R. L., ve Meyer, D. E. (2011). Divergent effects of different positive emotions on moral judgment. *Cognition*, 119(2), 295-300. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.cognition.2010.12.012>
- Şen, G., ve Barışkın, E. (2019). Patolojik Narsisizm Envanterinin Türkçe Standardizasyonu, Geçerlik ve Güvenirliğinin Sınanması. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 30(2), 118-129. <https://doi.org/https://doi.org/10.5080/u23274>
- Thomson, J. J. (1986). *Rights, restitution, and risk: Essays, in moral theory*. Harvard University Press.
- Trivers, R. L. (1971). The evolution of reciprocal altruism. *The Quarterly review of biology*, 46(1), 35-57. <https://doi.org/DOI:10.1086/406755>
- Turiel, E. (1983). *The development of social knowledge: Morality and convention*. Cambridge University Press.
- Valdesolo, P., ve DeSteno, D. (2006). Manipulations of emotional context shape moral judgment. *Psychological science*, 17(6), 476-477.
- Van den Bos, K. (2003). On the subjective quality of social justice: the role of affect as information in the psychology of justice judgments. *Journal of personality and social psychology*, 85(3), 482. <https://doi.org/DOI:10.1037/0022-3514.85.3.482>

Verschueren, K., ve Marcoen, A. (1999). Representation of self and socioemotional competence in kindergartners: Differential and combined effects of attachment to mother and to father. *Child development*, 70(1), 183-201.
<https://doi.org/https://doi.org/10.1111/1467-8624.00014>

Waelder, R. (1925). The psychoses: Their mechanisms and accessibility to influence. *The International Journal of Psycho-Analysis*, 6, 259.

Waters, H. S., ve Waters, E. (2006). The attachment working models concept: Among other things, we build script-like representations of secure base experiences. *Attachment ve human development*, 8(3), 185-197.
<https://doi.org/https://doi.org/10.1080/14616730600856016>

Watson, D., Clark, L. A., ve Tellegen, A. (1988). Development and validation of brief measures of positive and negative affect: the PANAS scales. *Journal of personality and social psychology*, 54(6), 1063.
<https://doi.org/https://doi.org/10.1037/0022-3514.54.6.1063>

Wheatley, T., ve Haidt, J. (2005). Hypnotic disgust makes moral judgments more severe. *Psychological science*, 16(10), 780-784.
<https://doi.org/https://doi.org/10.1111/j.1467-9280.2005.01614.x>

Wink, P. (1991). Two faces of narcissism. *Journal of personality and social psychology*, 61(4), 590. <https://doi.org/https://doi.org/10.1037/0022-3514.61.4.590>

Wrangham, R. W., ve Peterson, D. (1996). *Demonic males: Apes and the origins of human violence*. Houghton Mifflin Harcourt.

EKLER

EK1: DEMOGRAFİK BİLGİ FORMU

1. Cinsiyetiniz:

☐ Kadın ☐ Erkek

2. Yaşınız:

3. Medeni durumunuz:

☐ Evli

☐ Bekar (İlişkisi var)

☐ Bekar (İlişkisi yok)

☐ Boşanmış

4. Eğitim düzeyiniz:

☐ Üniversite

☐ Yüksek Lisans

☐ Doktora

5. Ekonomik düzeyiniz:

☐ Çok iyi

☐ İyi

☐ Fena değil

☐ Kötü

☐ Çok kötü

EK2: KLASİK ETİK İKİLEM SENARYOLARI (UYUMSUZ VERSİYONLAR)

NOBEL ÖDÜLÜ (SİLAH OLABİLECEK KEŞİF):

Siz ve araştırma ortağınız, güvenli, ucuz ve doğayı kirletmeyen yeni bir enerji kaynağı keşfettiniz. Bu keşif, dünyadaki çevre kirliliğini ve yoksulluğu ortadan kaldıracabilecek boyutta bir keşif ancak, ortağınız bu keşfi satmak istiyor.

Ortağınızı iyi tanıyorsunuz ve onun bu keşfi en yüksek fiyatı veren kim olursa olsun ona satmak isteyeceğinden eminsiniz. Ortağınızın bugün bu keşfi korkunç bir silah olarak kullanmayı deneyecek birkaç potansiyel alıcı ile görüşeceğini ve bu kişilerin ortağınıza hayalinden bile geçmeyecek miktarda yüksek bir para önereceğini öğrendiniz. Bu kişiler keşfinizi ele geçirirlerse, bunu son derece tehlikeli bir silah yapımında kullanacaklar ve binlerce insanın ölümüne neden olacaklar.

Ortağınızın bu satışı yapmasını engellemek için tek yolunuz onu öldürmek. Laboratuvarında bulunan kokusuz ve renksiz yanıcı bir kimyasalı laboratuvara dökerseniz, sigara tiryakisi ortağınızın çakmağını çaktığında havaya uçacağını biliyorsunuz. Böylece herkes bunun bir laboratuvar kazası olduğunu düşünecek ve keşfiniz de bunu silah olarak kullanabilecek kişilerin eline düşmemiş olacak.

1)Çakmağı çaktığında ortağınızın ölümüne neden olacak olan kimyasalı laboratuvara dökerek bu yeni enerji kaynağının, onu silah olarak kullanacak kişilerin eline düşmesini ve binlerce kişinin ölümünü önlemek, sizin açınızdan ahlaken doğru mudur?

Evet / Hayır

2)Yeni enerji kaynağının onu silah olarak kullanacak kişilerin eline düşmesini ve binlerce kişinin ölmesini önlemek için çakmağı çaktığında ortağınızın ölümüne neden olacak kimyasalı laboratuvara döker misiniz?

Evet / Hayır

ÖTANAZİ (MASUM İNSANLAR):

Küçük bir askeri birliği komuta ediyorsunuz. Düşman bölgesindeki görevinizi tamamlayıp dönerken, adamlarınızdan biri düşman tarafından kurulmuş kapanlardan birine basıyor ve bacağı kötü şekilde yaralanıyor. Onu kan kaybından öldürmeden

bacağını kapandan kurtarmanız mümkün değil. Ancak onu ardınızda bırakırsanız da düşman birlikleri onu bulup konuşturmak için öldürene kadar işkence edecekler. Yaralı asker de en sonunda işkenceye dayanamayıp gizli bilgileri düşmana verecek. Siz bu gece farklı bir bölgeye göreve gideceğiniz için risk altında değilsiniz. Ancak yaralı askerin düşmana vereceği gizli bilgilerin onlarca askerin ölümüne neden olacağını biliyorsunuz.

Düşman birlikleri yaklaştığı için yaralı askerin yanında daha fazla kalmanız mümkün değil. Askerinizin yerini bilgisayarınızda bombalama hedefi olarak programlamanız ve bulunduğu yerin bombalanmasını sağlamanız mümkün.

3)İşkence altında düşmana gizli bilgileri vermesini önlemek için, bilgisayarınızda ilgili programlamayı yaparak yaralı askerin ölümüne neden olmak, sizin açınızdan ahlaken doğru mudur?

Evet / Hayır

4)İşkence altında düşmana gizli bilgileri vermesini önlemek için bilgisayarınızda yaralı askerin ölümüne neden olacak programlamayı yapar mısınız?

Evet / Hayır

DÜŞMAN CASUSU (KATLEDİLECEK KASABALILAR):

Savaş sırasında askeri bir birliğin komutanısınız. Askerleriniz, kısmen çöken bir binada oluşan bir çukurda aranan önemli bir düşman casusunu ağır yaralı olarak ele geçirdiler. Telsizden birliğinize, düşman askerlerinin yakındaki çok sayıdaki kasabadan birine sürpriz bir saldırı düzenleyecekleri bilgisi geldi. Eğer müdahale edemezseniz, düşman askerleri saldırdıkları kasabadaki tüm sivilleri öldürecekler. Ancak hangi kasabaya saldıracaklarını bilmiyorsunuz.

Ele geçirilen yaralı düşman casusunun hangi kasabaya saldırı planlandığını bildiğine eminsiniz. Onu sorguladınız ancak bilgi vermeyi kesinlikle ret ediyor. Casusun er ya da geç aldığı yaralar nedeni ile öleceğini biliyorsunuz.

Sorgulama sırasında casusun bulunduğu çukur, binanın temelinden yükselen su ile dolmaya başladı. Su casusun boyun hizasına kadar geliyor, kısa süre sonra boyunu aşacak ve casus boğulacak. İsteddiğiniz bilgileri vermezse onu orada bırakacağınızı

söyleyerek konuşmaya zorlayabilirsiniz. Casusu bu şekilde ölüme terk ederseniz son anda istediğiniz bilgileri vereceğine eminsiniz, ancak bu aşamada onu kurtarma imkanınızın kalmayacağını da biliyorsunuz. Casus boğularak ölecek, ancak siz de bu sayede düşmanın hangi kasabaya saldıracağını öğrenebilecek ve yüzlerce masumun hayatını kurtarabileceksiniz.

5) Yüzlerce masum hayatı kurtarabilmek için casusu boğularak ölüme terk etmek, sizin açınızdan ahlaken doğru mudur?

Evet / Hayır

6) Yüzlerce masum hayatı kurtarabilmek için casusu boğularak ölüme terk edermisiniz?

Evet / Hayır

İLAÇ (ÖLDÜRÜCÜ HASTALIK İÇİN İLAÇ):

Sağlık Bakanlığında üst düzey bir yöneticisiniz. Bir şehirdeki yüzlerce insan ölümcül bir hastalığa yakalandılar. Yeni üretilen bir ilacın kullanılmaya başlamasına ilişkin karar vereceksiniz. Bu ilaç, ilgili bölgedeki ölümcül hastalığı başarı ile tedavi edebiliyor. Ancak ilacın aynı zamanda ciddi yan etkileri var. İlacın hastalara verilmesi durumunda hastaların çoğu iyileşecek, fakat küçük bir grup hasta da ilacın yan etkileri nedeni ile ölecek.

7) Bu ilacın ölümcül hastalığa yakalanan ilgili hastalara verilmesine karar vermek sizin açınızdan ahlaken doğru mudur?

Evet / Hayır

8) Bu ilacın ölümcül hastalığa yakalanan hastalara verilmesi kararını alır mısınız?

Evet / Hayır

EK3: KLASİK ETİK İKİLEM SENARYOLARI (UYUMLU VERSİYONLAR)

NOBEL ÖDÜLÜ (SİLAH OLABİLECEK KEŞİF):

Siz ve araştırma ortağınız, güvenli, ucuz ve doğayı kirletmeyen yeni bir enerji kaynağı keşfettiniz. Bu keşif, dünyadaki çevre kirliliğini ve yoksulluğu ortadan kaldıracak boyutta bir keşif ancak, ortağınız bu keşfi satmak istiyor.

Ortağınızı iyi tanıyorsunuz ve onun bu keşfi en yüksek fiyatı veren kim olursa olsun ona satmak isteyeceğinden eminsiniz. Ortağınızın bugün bu keşfi yan etkileri olan bir ilaç olarak kullanmayı deneyecek birkaç potansiyel alıcı ile görüşeceğini ve bu kişilerin ortağınıza hayalinden bile geçmeyecek miktarda yüksek bir para önereceğini öğrendiniz. Bu kişiler keşfinizi ele geçirirlerse, bunu binlerce insanda şiddetli mide kramplarına ve kusmaya neden olacak riskli bir ilaç yapımında kullanacaklar. Ortağınızın bu satışı yapmasını engellemek için tek yolunuz onu öldürmek.

Laboratuvarda bulunan kokusuz ve renksiz yanıcı bir kimyasalı laboratuvara dökerseniz, sigara tiryakisi ortağınızın çakmağını çaktığında havaya uçacağını biliyorsunuz. Böylece herkes bunun bir laboratuvar kazası olduğunu düşünecek ve keşfiniz de bunu ilaç olarak kullanabilecek kişilerin eline düşmemiş olacak.

1)Çakmağı çaktığında ortağınızın ölümüne neden olacak olan kimyasalı laboratuvara dökerek bu yeni enerji kaynağının, onu ilaç olarak kullanacak kişilerin eline düşmesini ve binlerce kişinin geçici olarak acı çekmesini önlemek, sizin açınızdan ahlaken doğru mudur?

Evet/Hayır

2)Yeni enerji kaynağının onu ilaç olarak kullanacak kişilerin eline düşmesini ve binlerce kişinin geçici olarak acı çekmesini önlemek için çakmağı çaktığında ortağınızın ölümüne neden olacak kimyasalı laboratuvara döker misiniz?

Evet/Hayır

ÖTANAZİ (MASUM İNSANLAR):

Küçük bir askeri birliği komuta ediyorsunuz. Düşman bölgesindeki görevinizi tamamlayıp dönerken, adamlarınızdan biri düşman tarafından kurulmuş kaparlardan

birine basıyor ve bacağı kötü şekilde yaralanıyor. Onu kan kaybından öldürmeden bacağını kapandan kurtarmanız mümkün değil. Ancak onu ardınızda bırakırsanız da düşman birlikleri onu bulup konuşurmak için öldürene kadar işkence edecekler. Yaralı asker de en sonunda işkenceye dayanamayıp gizli bilgileri düşmana verecek. Siz bu gece farklı bir bölgeye göreve gideceğiniz için risk altında değilsiniz. Ancak yaralı askerin düşmana vereceği gizli bilgilerin size ait bir uçak pistini kullanılmaz hale getireceğini biliyorsunuz.

Düşman birlikleri yaklaştığı için yaralı askerin yanında daha fazla kalmanız mümkün değil.

Askerinizin yerini bilgisayarınızda bombalama hedefi olarak programlamanız ve bulunduğu yerin bombalanmasını sağlamanız mümkün.

3) İşkence altında düşmana gizli bilgileri vermesini önlemek ve uçak pistinin kullanılabilir durumda kalmasını sağlamak için, bilgisayarınızda ilgili programlamayı yaparak yaralı askerin ölümüne neden olmak, sizin açınızdan ahlaken doğru mudur?

Evet/Hayır

4) İşkence altında düşmana gizli bilgileri vermesini önlemek ve uçak pistinin kullanılabilir durumda kalmasını sağlamak için bilgisayarınızda yaralı askerin ölümüne neden olacak programlamayı yapar mısınız?

Evet/Hayır

DÜŞMAN CASUSU (KATLEDİLECEK KASABALILAR):

Savaş sırasında askeri bir birliğin komutanısınız. Askerleriniz, kısmen çöken bir binada oluşan bir çukurda aranan önemli bir düşman casusunu ağır yaralı olarak ele geçirdiler. Telsizden birliğinize, düşman askerlerinin yakındaki çok sayıda kasabalardan birini işgal edecekleri bilgisi geldi. Eğer müdahale etmezseniz, düşman askerleri işgal ettikleri kasabanın tüm ileri gelenlerini hapse atacaktı. Ancak hangi kasabayı işgal edeceklerini bilmiyorsunuz.

Ele geçirilen yaralı düşman casusunun hangi kasabaya işgal planlandığını bildiğine eminsiniz. Onu sorguladınız ancak bilgi vermeyi kesinlikle ret ediyor. Casusun er ya da geç aldığı yaralar nedeni ile öleceğini biliyorsunuz.

Sorgulama sırasında casusun bulunduğu çukur, binanın temelinden yükselen su ile dolmaya başladı. Su casusun boyun hizasına kadar geliyor, kısa süre sonra boyunu aşacak ve casus boğulacak. İsteddiğiniz bilgileri vermezse onu orada bırakacağınızı söyleyerek konuşmaya zorlayabilirsiniz. Casusu bu şekilde ölüme terk ederseniz son anda istediğiniz bilgileri vereceğine eminsiniz, ancak bu aşamada onu kurtarma imkanınızın kalmayacağını da biliyorsunuz. Casus boğularak ölecek, ancak siz de bu sayede düşmanın hangi kasabayı işgal edeceğini öğrenebileceksiniz.

5)Kasabanın ileri gelenlerinin hapse atılmasını önlemek için casusu boğularak ölüme terk etmek, sizin açınızdan ahlaken doğru mudur?

Evet/Hayır

6)Kasabanın ileri gelenlerinin hapse atılmasını önlemek için casusu boğularak ölüme terk eder misiniz?

Evet/Hayır

İLAÇ (ÖLDÜRÜCÜ HASTALIK İÇİN İLAÇ):

Sağlık Bakanlığında üst düzey bir yöneticisiniz. Bir şehirdeki yüzlerce insan şiddetli kaşıntılar yaratan bir deri hastalığına yakalandılar. Yeni üretilen bir ilacın kullanılmaya başlamasına ilişkin karar vereceksiniz. Bu ilaç, ilgili bölgedeki hastalığı başarı ile tedavi edebiliyor. Ancak ilacın aynı zamanda ciddi yan etkileri var. İlacın hastalara verilmesi durumunda hastaların çoğu iyileşecek, fakat küçük bir grup hasta da ilacın yan etkileri nedeni ile ölecek.

7)Bu ilacın şiddetli kaşıntı yaratan hastalığa yakalanan ilgili hastalara verilmesine karar vermek sizin açınızdan ahlaken doğru mudur?

Evet/Hayır

8)Bu ilacın şiddetli kaşıntı yaratan hastalığa yakalanan hastalara verilmesi kararını alırmısınız?

Evet/Hayır

EK 4 : POZİTİF VE NEGATİF DUYGU ÖLÇEĞİ

Bu ölçek farklı duyguları tanımlayan birtakım sözcükler içermektedir. Son iki hafta nasıl hissettiğinizi düşünüp her maddeyi okuyun. Uygun cevabı her maddenin yanında ayrılan yere (puanları daire içine alarak) işaretleyin. Cevaplarınızı verirken aşağıdaki puanları kullanın.

1. Çok az veya hiç
2. Biraz
3. Ortalama
4. Oldukça
5. Çok fazla

1. İlgili	1	2	3	4	5
2. Sıkıntılı	1	2	3	4	5
3. Heyecanlı	1	2	3	4	5
4. Mutsuz	1	2	3	4	5
5. Güçlü	1	2	3	4	5
6. Suçlu	1	2	3	4	5
7. Ürkmüş	1	2	3	4	5
8. Düşmanca	1	2	3	4	5
9. Hevesli	1	2	3	4	5
10. Gururlu	1	2	3	4	5
11. Asabi	1	2	3	4	5
12. Uyanık	1	2	3	4	5
(Dikkati açık)					
13. Utanmış	1	2	3	4	5
14. İlhamlı	1	2	3	4	5
(Yaratıcı düşüncelerle dolu)					
15. Sinirli	1	2	3	4	5

16. Kararlı	<u>1</u>	<u>2</u>	<u>3</u>	<u>4</u>	<u>5</u>
17. Dikkatli	<u>1</u>	<u>2</u>	<u>3</u>	<u>4</u>	<u>5</u>
18. Tedirgin	<u>1</u>	<u>2</u>	<u>3</u>	<u>4</u>	<u>5</u>
19. Aktif	<u>1</u>	<u>2</u>	<u>3</u>	<u>4</u>	<u>5</u>
20. Korkmuş	<u>1</u>	<u>2</u>	<u>3</u>	<u>4</u>	<u>5</u>

	Beni hiç tanımlamıyor	Beni büyük ölçüde tanımlamıyor	Beni pek tanımlamıyor	Beni çok az tanımlıyor	Beni büyük ölçüde tanımlıyor	Beni tam olarak tanımlıyor
16. Diğerleri beni fark etmediklerinde kendimi değersiz hissetmeye başlarım.	0	1	2	3	4	5
17. Bazen beni hayal kırıklığına uğratacakları düşüncesiyle insanlardan uzak dururum.	0	1	2	3	4	5
18. Başkalarından istediklerimi alamadığımda hemen hemen her zaman öfkelenirim.	0	1	2	3	4	5
19. Bazen kendi değerimle ilgili güvence vermeleri için hayatımdaki önemli kişilere ihtiyaç duyarım.	0	1	2	3	4	5
20. Diğer insanlar için bir şeyler yaptığımda, onların da benim için bir şeyler yapmalarını beklerim.	0	1	2	3	4	5
21. Başkaları beklentilerimi karşılamadıklarında, genellikle istediklerimle ilgili mahcubiyet duyarım.	0	1	2	3	4	5
22. Başkaları bana güvendiğinde kendimi önemli hissederim.	0	1	2	3	4	5
23. İnsanları kitap gibi okuyabilirim.	0	1	2	3	4	5
24. Birileri beni hayal kırıklığına uğrattığında sıklıkla kendime kızarım.	0	1	2	3	4	5
25. Başkaları için kendimi feda etmek beni daha iyi bir insan yapar.	0	1	2	3	4	5
26. Sık sık imkânlarımın ötesinde bir şeyler elde ettiğimi düşlerim.	0	1	2	3	4	5
27. Bazen istediğim şeyleri yapmayacaklarından korktuğum için insanlardan uzak dururum.	0	1	2	3	4	5
28. İçimde hissettiğim zayıflığı diğerlerine göstermek zordur.	0	1	2	3	4	5
29. Eleştirildiğimde öfkelenirim.	0	1	2	3	4	5
30. İnsanların bana hayran olduğunu bilmediğim sürece kendimi iyi hissetmem zordur.	0	1	2	3	4	5
31. Sık sık çabalarım için ödüllendirildiğimi düşlerim.	0	1	2	3	4	5
32. Zihnim, insanların çoğunun benimle ilgilenmediği fikri ve endişesiyle meşguldür.	0	1	2	3	4	5
33. Bana güvenen arkadaşlarımdan olmasını seviyorum çünkü bu bana kendimi önemli hissettiriyor.	0	1	2	3	4	5
34. Onlar için yaptıklarımı takdir etmeyecekleri endişesiyle bazen insanlardan uzak dururum.	0	1	2	3	4	5

	Beni hiç tanımlamıyor	Beni büyük ölçüde tanımlamıyor	Beni pek tanımlamıyor	Beni çok az tanımlıyor	Beni büyük ölçüde tanımlıyor	Beni tam olarak tanımlıyor
35. Herkes benim hikâyelerimi dinlemeyi sever.	0	1	2	3	4	5
36. İnsanların benden hoşlandıklarını bilmediğim sürece kendimi iyi hissetmem zordur.	0	1	2	3	4	5
37. Başkalarının ne kadar iyi bir insan olduğumu fark etmemeleri beni kızdırır.	0	1	2	3	4	5
38. Hak ettiğim her şeyi alana kadar yetinmeyeceğim.	0	1	2	3	4	5
39. Fedakârlıklar yaparak ne kadar iyi bir insan olduğumu göstermeye çalışırım.	0	1	2	3	4	5
40. İnsanlar beni fark etmediğinde hayal kırıklığına uğrarım.	0	1	2	3	4	5
41. Sık sık kendimi başkalarının başarılarını kıskanırken bulurum.	0	1	2	3	4	5
42. Sık sık kahramanca işler yaptığımı düşlerim.	0	1	2	3	4	5
43. İyi bir insan olduğumu kanıtlamak için diğerlerine yardım ederim.	0	1	2	3	4	5
44. Kendim içten içe şüphe etsem bile bir şeyi tek başıma halledebildiğimi başkalarına göstermek önemlidir.	0	1	2	3	4	5
45. Sık sık başarılarımla tanındığımı hayal ederim.	0	1	2	3	4	5
46. Sırtımı başkalarına dayamaya katlanamam çünkü bana kendimi güçsüz hissettirir.	0	1	2	3	4	5
47. Başkaları bana onlardan beklediğim şekilde davranmadıklarında, kendimi iyi hissetmeye devam etmem çok zordur.	0	1	2	3	4	5
48. Diğerlerinin beni kabul etmesine ihtiyaç duyarım.	0	1	2	3	4	5
49. Dünya çapında tanınmak isterim.	0	1	2	3	4	5
50. Başkaları ihtiyaçlarımı sezdiğinde gergin ve mahcup hissederim.	0	1	2	3	4	5
51. Bazen, diğer insanlardan her istediğimi alamayacağım gerçeğiyle yüzleşmektense, yalnız olmak daha kolaydır.	0	1	2	3	4	5
52. Başkaları benimle aynı fikirde olmadığında bayağı sinirlenirim.	0	1	2	3	4	5

EK6: YAKIN İLİŞKİLERDE YAŞANTILAR ENVANTERİ (YIYE-II)

Aşağıdaki maddeler romantik ilişkilerinizde hissettiğiniz duygularla ilgilidir. Bu araştırmada sizin ilişkinizde yalnızca şu anda değil, genel olarak neler olduğuyla ya da neler yaşadığınızla ilgilenmekteyiz. Maddelerde sözü geçen "birlikte olduğum kişi" ifadesi ile romantik ilişkide bulunduğunuz kişi kastedilmektedir. Eğer halihazırda bir romantik ilişki içerisinde değilseniz, aşağıdaki maddeleri bir ilişki içinde olduğunuzu varsayarak cevaplandırınız. Her bir maddenin ilişkilerinizdeki duygu ve düşüncelerinizi ne oranda yansıttığını karşılardaki 7 aralıklı ölçek üzerinde, ilgili rakam üzerine çarpı (X) koyarak gösteriniz.

	1-----2-----3-----4-----5-----6-----7						
	Hiç		Kararsızım/			Tamamen	
	katılmıyorum		fikrim yok			katılıyorum	
1. Birlikte olduğum kişinin sevgisini kaybetmekten korkarım.	1	2	3	4	5	6	7
2. Gerçekte ne hissettiğimi birlikte olduğum kişiye göstermemeyi tercih ederim.	1	2	3	4	5	6	7
3. Sıklıkla, birlikte olduğum kişinin artık benimle olmak istemeyeceği korkusuna kapılırım.	1	2	3	4	5	6	7
4. Özel duygu ve düşüncelerimi birlikte olduğum kişiyle paylaşmak konusunda kendimi rahat hissedirim.	1	2	3	4	5	6	7
5. Sıklıkla, birlikte olduğum kişinin beni gerçekten sevmediği kaygısına kapılırım.	1	2	3	4	5	6	7
6. Romantik ilişkide olduğum kişilere güvenip inanmak konusunda kendimi rahat bırakmakta zorlanırım.	1	2	3	4	5	6	7
7. Romantik ilişkide olduğum kişilerin beni, benim onları önemsedığım kadar önemsemeyeceklerinden endişe duyarım.	1	2	3	4	5	6	7
8. Romantik ilişkide olduğum kişilere yakın olma konusunda çok rahatımdır.	1	2	3	4	5	6	7
9. Sıklıkla, birlikte olduğum kişinin bana duyduğu hislerin benim ona duyduğum hisler kadar güçlü olmasını isterim.	1	2	3	4	5	6	7

13. Benden uzakta olduğunda, birlikte olduğum kişinin başka birine ilgi duyabileceği korkusuna kapılırım.	1	2	3	4	5	6	7
14. Romantik ilişkide olduğum kişi benimle çok yakın olmak istediğinde rahatsızlık duyarım.	1	2	3	4	5	6	7
15. Romantik ilişkide olduğum kişilere duygularımı gösterdiğimde, onların benim için aynı şeyleri hissetmeyeceğinden korkarım.	1	2	3	4	5	6	7
16. Birlikte olduğum kişiyle kolayca yakınlaşabilirim.	1	2	3	4	5	6	7
17. Birlikte olduğum kişinin beni terk edeceğinden pek endişe duymam.	1	2	3	4	5	6	7
18. Birlikte olduğum kişiyle yakınlaşmak bana zor gelmez.	1	2	3	4	5	6	7
19. Romantik ilişkide olduğum kişi kendimden şüphe etmeme neden olur.	1	2	3	4	5	6	7
20. Genellikle, birlikte olduğum kişiyle sorunlarımı ve kaygılarımı tartışırım.	1	2	3	4	5	6	7
21. Terk edilmekten pek korkmam.	1	2	3	4	5	6	7
22. Zor zamanlarımda, romantik ilişkide olduğum kişiden yardım istemek bana iyi gelir.	1	2	3	4	5	6	7
23. Birlikte olduğum kişinin, bana benim istediğim kadar yakınlaşmak istemediğini düşünürüm.	1	2	3	4	5	6	7
24. Birlikte olduğum kişiye hemen hemen her şeyi anlatırım.	1	2	3	4	5	6	7
25. Romantik ilişkide olduğum kişiler bazen bana olan duygularımı sebepsiz yere değiştirirler.	1	2	3	4	5	6	7
26. Başımdan geçenleri birlikte olduğum kişiyle konuşurum.	1	2	3	4	5	6	7
27. Çok yakın olma arzumu bazen insanları korkutup uzaklaştırır.	1	2	3	4	5	6	7
28. Birlikte olduğum kişiler benimle çok yakınlaştığında gergin hissederim.	1	2	3	4	5	6	7

25. Romantik ilişkide olduğum kişiler bazen bana olan duygularını sebepsiz yere değiştirirler.	1	2	3	4	5	6	7
26. Başımdan geçenleri birlikte olduğum kişiyle konuşurum.	1	2	3	4	5	6	7
27. Çok yakın olma arzumu bazen insanları korkutup uzaklaştırır.	1	2	3	4	5	6	7
28. Birlikte olduğum kişiler benimle çok yakınlaştığında gergin hissederim.	1	2	3	4	5	6	7
29. Romantik ilişkide olduğum bir kişi beni yakından tanıdıkça, "gerçek ben"den hoşlanmayacağından korkarım.	1	2	3	4	5	6	7
30. Romantik ilişkide olduğum kişilere güvenip inanma konusunda rahatımdır.	1	2	3	4	5	6	7
31. Birlikte olduğum kişiden ihtiyaç duyduğum şefkat ve desteği görememek beni öfkeliendirir.	1	2	3	4	5	6	7
32. Romantik ilişkide olduğum kişiye güvenip inanmak benim için kolaydır.	1	2	3	4	5	6	7
33. Başka insanlara denk olamamaktan endişe duyarım	1	2	3	4	5	6	7
34. Birlikte olduğum kişiye şefkat göstermek benim için kolaydır.	1	2	3	4	5	6	7
35. Birlikte olduğum kişi beni sadece kızgın olduğumda önemser.	1	2	3	4	5	6	7
36. Birlikte olduğum kişi beni ve ihtiyaçlarımı gerçekten anlar.	1	2	3	4	5	6	7

İSTANBUL MEDİPOL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU
ETİK KURULU KARAR FORMU

Değerlendirilen Belgeler	Belge Adı	Tarihi	Versiyon Numarası	Dili
	ARAŞTIRMA PROTOKOLÜ/PLANI			Türkçe ☒ İngilizce ☐ Diğer ☐
	BİLGİLENDİRİLMİŞ GÖNÜLLÜ OLUR FORMU			Türkçe ☒ İngilizce ☐ Diğer ☐
Karar Bilgileri	Karar No: 110	Tarih: 05/08/2024		
	Yukarıda bilgileri verilen Sosyal Bilimler Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu başvuru dosyası ile ilgili belgeler araştırmanın gerekçe, amaç, yaklaşım ve yöntemleri dikkate alınarak incelenmiş ve araştırmanın etik ve bilimsel yönden uygun olduğuna “oy birliği” ile karar verilmiştir.			

İSTANBUL MEDİPOL ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU	
BAŞKANIN UNVANI / ADI / SOYADI	Prof. Dr. Ali Büyükaslan

Unvanı/Adı/Soyadı	Uzmanlık Alanı	Kurumu	Cinsiyet		Araştırma ile ilişki		Katılım *		İmza
Prof. Dr. Ali Büyükaslan	İletişim Çalışmaları	İstanbul Medipol Üniversitesi	E ☒	K ☐	E ☐	H ☒	E ☒	H ☐	Uygundur
Prof. Dr. Serhat Yüksel	Finans	İstanbul Medipol Üniversitesi	E ☒	K ☐	E ☐	H ☒	E ☒	H ☐	Uygundur
Doç. Dr. İhsan Eken	Medya ve Reklam Araştırmaları	İstanbul Medipol Üniversitesi	E ☒	K ☐	E ☐	H ☒	E ☒	H ☐	Uygundur
Dr. Öğr. Üyesi Sinan Seçkin	Hukuk	İstanbul Medipol Üniversitesi	E ☒	K ☐	E ☐	H ☒	E ☒	H ☐	Uygundur
Dr. Öğr. Üyesi Ela Arı	Psikoloji	İstanbul Medipol Üniversitesi	E ☐	K ☒	E ☐	H ☒	E ☒	H ☐	Görüş Bildirmedi

* :Toplantıda Bulunma